

Doprinos kanadskih Hrvata stvaranju, međunarodnom priznanju i obrani Republike Hrvatske

Kajfeš, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:029823>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Iva Kajfeš

**DOPRINOS KANADSKIH HRVATA
STVARANJU, MEĐUNARODNOM
PRIZNANJU I OBRANI REPUBLIKE
HRVATSKE**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

Iva Kajfeš

**DOPRINOS KANADSKIH HRVATA
STVARANJU, MEĐUNARODNOM
PRIZNANJU I OBRANI REPUBLIKE
HRVATSKE**

DIPLOMSKI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Wolly Krašić

Zagreb, 2022.

Zahvale

Ovaj rad posvećujem dragome Stjepanu Ptičeku (1945. – 2021.) iz Vancouvera koji mi je ujedno bio i inspiracija za njegovo pisanje.

Zahvaljujem svome mentoru, doc. dr. sc. Wollyju Krašiću, na pomoći, savjetima, uloženoj trudu, vremenu i strpljenju.

Veliko hvala gospodinu Anti Belji na svim ustupljenim materijalima, pomoći, vremenu i trudu;

fra Jozi Grbešu i Hrvatskoj franjevačkoj kustodiji Svete obitelji – hrvatski franjevci SAD-a i Kanade

te Hrvatskom etničkom institutu, Chicago, Sjedinjene Američke Države,

za svu pomoć, trud i poslane materijale.

Mojoj obitelji na podršci.

Sažetak

U ovome se diplomskom radu, na temelju hrvatskog iseljeničkog tiska, arhivskih izvora i literature, rekonstruira dio doprinosa kanadskih Hrvata stvaranju, međunarodnom priznanju i obrani Republike Hrvatske. Rad se fokusira na razdoblje od druge polovice osamdesetih godina dvadesetog stoljeća do međunarodnog priznanja Republike Hrvatske 1992. godine. U prvome dijelu rada prikazuje se suodnos hrvatske političke emigracije i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, s posebnim naglaskom na Hrvate u Kanadi, što uključuje različite antijugoslavenske istupe politički aktivnih kanadskih Hrvata, usmjerene stvaranju neovisne hrvatske države: političko organiziranje, demonstracije, kulturne, prosvjetne i slične akcije i događanja. Također, rad se bavi dolaskom dr. Franje Tuđmana među kanadske Hrvate 1987. i 1988. godine te se želi objasniti u kolikoj je mjeri njihova međusobna suradnja imala utjecaj na stvaranje Hrvatske demokratske zajednice kao nacionalnog državotvornog pokreta te njegovu pobjedu na prvim višestranačkim izborima 1990. godine. U drugome dijelu rada fokus se stavlja na odgovor hrvatske zajednice u Kanadi na velikosrpsku agresiju na Republiku Hrvatsku (1991. - 1995.) u vidu prikupljanja humanitarne pomoći za Hrvatsku, nabave oružja i vojne opreme, priključivanja hrvatskoj vojsci, organiziranja prosvjeda i drugih događanja, lobiranja kod kanadskih političara te istupa u medijima s ciljem obavještanja kanadske javnosti o stanju u Hrvatskoj. U radu se nastoji dokazati kako su kanadski Hrvati, ali i hrvatsko iseljeničtvo općenito, bili jedan od ključnih faktora u procesima stvaranja samostalne i demokratske hrvatske države, njezinoga međunarodnog priznanja i obrane u Domovinskom ratu.

Ključne riječi: Hrvati u Kanadi, hrvatska politička emigracija, Domovinski rat, humanitarna pomoć, prosvjedi, lobiranje, međunarodno priznanje

Summary

This master's thesis reconstructs the contribution of Canadian Croats to the founding, international recognition, and defense of the Republic of Croatia, based on the émigré press, archival sources, and literature. The thesis focuses on the period from the second half of the 1980s until the international recognition of Croatia's statehood in 1992. The first part of the thesis analyzes the relationship between the Croatian political emigration and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, focusing on the Croatian population in Canada, including various anti-Yugoslav actions of politically active Canadian Croats, aimed to the creation of independent Republic of Croatia: political organising, demonstrations, and cultural, educational, and similar events. In addition, the paper looks at Dr. Franjo Tuđman's visits to Canadian Croats in 1987. and 1988. and attempts to explain the extent to which their cooperation influenced the establishment of the Croatian Democratic Union as a national state-bearing entity and its victory in the first multi-party elections in 1990. The second part of the thesis focuses on the response of the Croatian community in Canada to the Greater-Serbian aggression against the Republic of Croatia (1991.-1995.). This included collecting humanitarian aid, providing weapons and military equipment, joining the Croatian army, organising demonstrations and other events, lobbying Canadian politicians, and media appearances with the aim of making the Canadian public aware of what was happenings in Croatia. The thesis aims to show that Canadian Croats, as well as Croatian emigrants in general, were one of the key factors in the establishment of the independent and democratic Republic of Croatia, its' international recognition and defense in the Homeland War.

Key words: Croats in Canada, Croatian political emigration, Homeland War, humanitarian aid, demonstrations, lobbying, international recognition

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Izvori i literatura	2
3. Hrvati u Kanadi	7
4. Hrvatsko iseljeništvo prema stvaranju neovisne hrvatske države	12
5. Političko djelovanje kanadskih Hrvata u drugoj polovici osamdesetih godina 20. stoljeća	24
5.1. Hrvatska bratska zajednica.....	27
5.2. Demonstracije	30
5.3. Simpoziji, tribine, predavanja i slične akcije u organizaciji kanadskih Hrvata	33
6. Posjeti Dr. Franje Tuđmana kanadskim Hrvatima 1987. i 1988. godine	35
6.1. Dr. Franjo Tuđman u Kanadi 1987. godine	37
6.2. Dr. Franjo Tuđman u Kanadi 1988. godine	41
7. Osnivanje ogranaka Hrvatske demokratske zajednice u Kanadi i doprinos kanadskih Hrvata pobjedi HDZ-a na prvim višestranačkim izborima	43
8. Reakcija kanadskih Hrvata na velikosrpsku agresiju na Republiku Hrvatsku ... 48	
9. Humanitarna pomoć	49
9.1. Osnivanje humanitarnih fondova	49
9.2. Prikupljanje humanitarne pomoći	51
10. Doprinos kanadskih Hrvata obrani Republike Hrvatske	55
10.1. Nabava oružja i vojne opreme	55
10.2. Hrvatski dragovoljci iz Kanade	56
11. Političko djelovanje kanadskih Hrvata tijekom Domovinskog rata, borba za međunarodno priznanje Republike Hrvatske i širenje istine o ratu u Hrvatskoj 57	
11.1. Lobiranje kod kanadskih i američkih političara i rad na pridobivanju kanadske javnosti	58
11.1.1. Hrvatska bratska zajednica	58
11.1.2. Almae Matris Croatiae Alumni (AMCA) - ogranak Toronto	61

11.1.3. Utjecaj hrvatske Crkve u Kanadi na kanadske, američke i druge svjetske političare tijekom agresije na Hrvatsku.....	65
11.1.4. Bedem ljubavi	67
11.2. Demonstracije za mir i međunarodno priznanje Republike Hrvatske	69
11.2.1. Prosvjed u Washingtonu 26. srpnja 1991.	70
11.3. Rad s medijima i Hrvatski informativni centar.....	71
11.3.1. Informativni rat	71
11.3.2. Hrvatski informativni centar	73
12. Međunarodno priznanje Republike Hrvatske.....	76
13. Kanadski Hrvati na važnim državnim funkcijama u Republici Hrvatskoj	76
14. Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Kanadi	77
15. Zaključak	79
16. Popis izvora i literature.....	86

1. Uvod

Doprinos hrvatskog iseljništva u procesu stvaranja Republike Hrvatske malo je poznat hrvatskoj javnosti, slabo je zastupljen i u znanstvenim radovima, dočim je doprinos hrvatskih iseljenika na spomenuti proces bio od ogromne važnosti. Iseljeni Hrvati svojim su se zalaganjem na različite načine uključili pomaganju domovini u stjecanju njezine samostalnosti. Bilo je to od velikog značaja - u vremenu kad se u Hrvatskoj nije moglo slobodno govoriti i politički djelovati, u njezino ime to je činila brojna hrvatska politička emigracija u slobodnome svijetu. Politička djelatnost Hrvata u svijetu usmjerena stvaranju neovisne hrvatske države, pa tako i u Kanadi, svoj je vrhunac dosegla demokratskim promjenama i urušavanjem komunističkog sustava u istočnoj i jugoistočnoj Europi krajem osamdesetih godina dvadesetog stoljeća. Velike promjene koje su zahvatile i njihovu domovinu Hrvatsku, a zatim i velikosrpska agresija, izbrisale su sve razlike među svim skupinama hrvatske emigracije i ujedinile sve Hrvate diljem svijeta u borbi za hrvatsku slobodu i neovisnost.

Cilj je ovoga rada rastumačiti djelovanje kanadskih Hrvata u svrhu stvaranja neovisne i demokratske hrvatske države i opisati na koje su se sve načine Hrvati iz Kanade uključili u borbu za hrvatsku samostalnost, međunarodno priznanje i obranu: od političkog djelovanja i lobiranja, demonstriranja, informiranja kanadske i svjetske javnosti o događanjima u Hrvatskoj, prikupljanja humanitarne i druge pomoći, pa sve do priključivanja Hrvatskoj vojsci i obrani Republike Hrvatske. U radu će se poseban naglasak staviti na djelovanje kanadskih Hrvata u razdoblju od polovice osamdesetih godina 20. stoljeća do međunarodnog priznanja Republike Hrvatske 1992. godine.

Doprinos hrvatskog iseljništva, a tako i doprinos kanadskih Hrvata u procesu stvaranja Republike Hrvatske opširna je i kompleksna tema, te ju je nemoguće u potpunosti predstaviti u okvirima zadanih normi diplomskoga rada. Stoga će u idućim poglavljima biti prikazan samo jedan mali dio njihova doprinosa, a autorica se nada kako će ovaj rad biti poticaj na daljnje istraživanje važne uloge kanadskih Hrvata, ali i cjelokupnog hrvatskog iseljništva u stvaranju neovisne hrvatske države.

2. Izvori i literatura

Uzimajući u obzir brojnost hrvatskih zajednica u Kanadi, zatim činjenicu da su se počele stvarati još krajem 19. stoljeća, ali i ranije iznesene tvrdnje o važnosti kanadskih Hrvata za hrvatsku državotvornu borbu u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, a onda i stvaranje Republike Hrvatske, o toj temi ne postoji veći broj znanstvenih i stručnih radova. No, postoji velik broj autobiografskih djela uglednih hrvatskih emigranata koji su dali prikaz svojih sjećanja na važne događaje i istaknute pojedince hrvatske političke emigracije. Nepresušni izvor informacija o životu hrvatske zajednice u Kanadi su i emigrantski listovi, godišnjaci i kalendari, mnogi zbornici, crkveni bilteni i spomen-knjige hrvatskih kulturnih i sportskih društava.¹ Kad se govori o tematici doprinosa kanadskih Hrvata stvaranju moderne hrvatske države, znanstvena literatura još je skromnija. Stoga su za potrebe pisanja ovoga rada, uz znanstvenu i stručnu literaturu usmjerenu na iseljništvo, hrvatsku političku emigraciju i kanadske Hrvate općenito, korišteni arhivski materijali, hrvatski iseljenički tisak te druga građa, poput memoara, biografija ili enciklopedijskih i *web* članaka i drugih izvora.

Polazišna točka za pisanje ovoga rada bila je fotomonografija *Iseljena Hrvatska*, djelo Ivana Čizmića, Marina Sopte i Vlade Šakića, objavljeno 2005. godine. Obradivši cjelokupnu povijest hrvatskoga iseljništva na više od pet stotina stranica, od migracija s hrvatskog državnog i etničkog područja u ranom novom vijeku do početka 21. stoljeća, procese integracije i asimilacije te očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta, autori su nastojali dati cjelovit, a pregledan prikaz oblikovanja i djelovanja hrvatskih zajednica u svijetu, uključujući i Hrvate u Kanadi. Između ostaloga, autori su obradili i temu doprinosa hrvatskoga iseljništva uspostavi neovisne i demokratske Republike Hrvatske. Zbog svega navedenog, ta je knjiga, kao veoma pregledna i sveobuhvatna, pomogla pri tumačenju mnogih procesa i pojmova spomenutih u ovome radu.

Posebno treba istaknuti i znanstvenu monografiju Marina Sopte: *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.* Sopta tim svojim djelom čitateljima daje uvid u procese formiranja hrvatske zajednice u Kanadi te sistematizirani prikaz njezinoga djelovanja. Autor je poseban naglasak stavio na formiranje i djelatnost hrvatskih političkih, kulturnih i

¹ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 11-14.

vjerskih organizacija u Kanadi. Također, jedno od poglavlja autor je posvetio ulozi kanadskih Hrvata u stvaranju i obrani Republike Hrvatske, što je bilo od osobite koristi za ovo istraživanje.

Neizostavan izvor za pisanje ovoga rada bile su hrvatske iseljeničke publikacije. U hrvatskom iseljeničkom tisku, kao bitnom čimbeniku očuvanja hrvatskog identiteta među hrvatskim iseljenicima, pisalo se o aktualnim kulturnim, sportskim i političkim događanjima u hrvatskim zajednicama u svijetu. Isto tako, donosio je među iseljene Hrvate i vijesti iz „starog kraja“, odnosno Hrvatske. Također, Hrvati u iseljeništvu u svome su tisku mogli slobodno pisati, čitati i raspravljati, dok u domovini, koja je bila dio komunističke Jugoslavije, nije postojala takva mogućnost. Političke organizacije u iseljeništvu imale su svoja službena glasila, iz kojih se može saznati kakvo je bilo političko djelovanje i uloga pojedinih emigrantskih političkih organizacija. Zbog svega toga, hrvatski iseljenički tisak daje široku sliku o životu i djelovanju hrvatskih zajednica u iseljeništvu uključujući političko djelovanje usmjereno prema stvaranju neovisne hrvatske države. Za potrebe ovoga rada proučavani su listovi *Zajedničar* te *Nezavisna Država Hrvatska (NDH)*.

List *Zajedničar*, jedan od najčitanijih hrvatskih iseljeničkih tiskovina na američkome kontinentu, glasilo je Hrvatske bratske zajednice (HBZ) - najveće hrvatske iseljeničke organizacije u svijetu sa sjedištem u Pittsburghu u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD). S obzirom na to da je HBZ nepolitička organizacija, posvećena u prvome redu međusobnome pomaganju hrvatskih iseljenika u Sjevernoj Americi te promicanju hrvatske kulture i baštine među Hrvatima Kanade i SAD-a², stranice *Zajedničara* proučavane za potrebe ovoga rada u najvećoj su mjeri bile ispunjene člancima o bogatom kulturnom životu hrvatskih iseljenika u Sjevernoj Americi – raznim kulturnim manifestacijama, festivalima, hrvatskoj glazbi, sportu, izletima, piknicima, ručkovima, tečajevima hrvatskoga jezika i tamburice i slično. Iako se u *Zajedničaru*, osobito do druge polovice osamdesetih godina 20. stoljeća, ne može naći mnogo političkih tekstova, u drugoj se polovici osamdesetih godina na njegovim stranicama ipak mogu pronaći pojedini istupi vodstva HBZ-a u obrani hrvatskih interesa. Primjerice, *Zajedničar* je pisao o nastojanjima te organizacije u obrani hrvatskoga jezika u Jugoslaviji te drugim sličnim akcijama. Uslijed demokratskih promjena krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina te početka rata u Hrvatskoj, *Zajedničar* je otvorenije počeo pisati o teškom položaju hrvatskog naroda u domovini. Donosi se i uvid u djelatnost HBZ-a usmjerenu međunarodnom priznanju Republike Hrvatske, poput lobiranja kod američkih vlasti. Također, stranice *Zajedničara*

² „Povijest Hrvatske bratske zajednice“.

poslužile su za detaljniji prikaz humanitarnih akcija Hrvata u Kanadi (i Hrvata u SAD-u) za pomoć Hrvatskoj.

Hrvatski politički emigranti pristigli u Kanadu nakon Drugog svjetskog rata, 1950-ih i 1960-ih godina počeli su izdavati svoje publikacije, orijentirane prema stvaranju neovisne hrvatske države. Jedan od takvih antikomunističkih i antijugoslavenskih listova bio je list *NDH*, koji je počeo izlaziti 1960. godine u Torontu kao službeno glasilo Hrvatskog oslobodilačkog pokreta³ (HOP-a) i Ujedinjenih Hrvata Kanade⁴ (UHK-a).⁵ *NDH* se često u tekstovima prisjećala obljetnica i osoba vezanih uz Nezavisnu Državu Hrvatsku (NDH)⁶, Drugi svjetski rat i poslijeratno razdoblje. Primjerice, svojim se člancima prisjećao Desetoga travnja, odnosno dana osnutka NDH, obljetnice bleiburške tragedije⁷, poginulih vojnika NDH, rođendana poglavnika NDH Ante Pavelića⁸ i slično. Osim toga, članci u *NDH* bili su posvećeni i drugim važnim događajima iz hrvatske povijesti, hrvatskim povijesnim ličnostima te hrvatskim temama općenito. Kao političko glasilo, *NDH* je redovito obavještavala čitatelje o političkom organiziranju Hrvata u Kanadi, ali i ostatku svijeta. U listu su se najavljivali razni događaji iz života hrvatske političke emigracije: simpoziji, predavanja i tribine političkih organizacija,

³ Hrvatski oslobodilački pokret (HOP), vidi str. 15.

⁴ Ujedinjeni Hrvati Kanade (UHK), vidi str. 23.

⁵ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 157.

⁶ Nezavisna Država Hrvatska (NDH; 1941. - 1945.) proglašena je 10. travnja 1941. godine nakon kapitulacije Jugoslavije i njezina ulaska u Trojni pakt (vojno – politički savez Njemačke, Italije i Japana) kao marionetska država nacističke Njemačke i fašističke Italije. Na čelo NDH postavljen je Ante Pavelić, vođa ustaškog pokreta. Teritorij NDH prostirao se na području današnje Hrvatske i BiH, te malim dijelom Srbije i Crne Gore. U svibnju 1941. godine potpisani su Rimski ugovori kojima su Italiji pripojeni Istra, veći dio dalmatinske obale i otoka, dijelovi Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, dok je Međimurje pripalo Mađarskoj. U zemlji je uspostavljena jednostranačka totalitarna diktatura ustaškog pokreta, a prihvaćeni su rasni zakoni protiv Židova i Roma. Uspostavljeni su i koncentracijski logori za političke protivnike, u koje su odvođeni Židovi, Romi i Srbi te Hrvati koji se nisu slagali s politikom NDH, kao i simpatizeri komunističke organizacije. “Nezavisna Država Hrvatska“, MATKOVIĆ, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, 169-175.

⁷ Nakon sloma NDH u svibnju 1945. godine, glavnina vojske NDH (ustaške i domobranske postrojbe) uz pratnju mnoštva civila, u strahu od partizanske odmazde, povlačilo se prema Austriji želeći se predati Britancima, odnosno zapadnim Saveznicima. Pravac kretanja bio je Celje – Slovenj Gradec – Dravograd – Bleiburg. Pregovori zapovjednika NDH s britanskim zapovjednicima u bleiburškom dvorcu 15. svibnja 1945. rezultirali su izručenjem vojnih postrojbi NDH i civila u Jugoslaviju, odnosno partizanima. Već su kod Dravograda izvršeni masovni masakri, a zarobljenici su otpremljeni na dugačke marševe smrti („križni put“), na kojima su u idućim mjesecima bili izloženi maltretiranju, mučenjima i masovnim likvidacijama na brojnim mjestima. Točan broj žrtava nije utvrđen, a procjene se kreću od 50 000 do 300 000 ubijenih. Ti se masovni pokolji označavaju imenom bleiburška tragedija/pokolj. MATKOVIĆ, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, 207-208., ŠAKIĆ, DOBROVŠAK (ur.), *Leksikon hrvatskog iseljništva i manjina*, 103.

⁸ Ante Pavelić (Bradina kod Konjica, BiH, 1889. – Madrid, Španjolska, 1959.) bio je hrvatski političar i odvjetnik. Nakon uvođenja diktature kralja Aleksandra Karađorđevića 1929. godine emigrirao je u Italiju, gdje je 1930. godine utemeljio pokret Ustaša - hrvatska revolucionarna organizacija (UHRO). UHRO je djelovao u ilegali s ciljem razbijanja Jugoslavije i uspostave neovisne Hrvatske. Nakon uspostave NDH, vratio se u Hrvatsku i postao poglavnikom novoosnovane države, predsjednikom njezine vlade, ministrom vanjskih poslova i vrhovnim zapovjednikom oružanih snaga. Nakon sloma NDH ponovno je otišao u inozemstvo. Godine 1949. osnovao je u Argentini Hrvatsku državotvornu stranku, a godine 1956. HOP. ŠAKIĆ, DOBROVŠAK (ur.), *Leksikon hrvatskog iseljništva i manjina*, 818-819.

poglavito HOP-a i UHK-a, a pisalo se i o antijugoslavenskim i prohrvatskim demonstracijama kanadskih Hrvata i Hrvata diljem svijeta. Stoga, *NDH* daje dobar uvid u političko djelovanje znatnog dijela kanadskih Hrvata, usmjereno stvaranju neovisne hrvatske države u razdoblju koje proučava ovaj rad.

U radu se, kao jedan od glavnih materijala proučavanja, koristi i arhivska građa. Korištena je građa Hrvatskog informativnog centra (HIC-a)⁹ iz čijeg fundusa treba istaknuti različite dokumente te objavljene i neobjavljene tekstove Ante Belje¹⁰. Tekst *Iseljena Hrvatska u procesu nastanka Hrvatske demokratske zajednice* te prijepis izlaganja Ante Belje s Prvog općeg Sabora HDZ-a u Zagrebu 24. veljače 1990. godine, poslužili su opisivanju doprinosa kanadskih Hrvata stvaranju Hrvatske demokratske zajednice, njezinih ogranaka u Kanadi i pobjedi na prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj 1990. godine. Također, korišteni su i kao podloga uvodnim dijelovima ovoga rada, opisujući nastojanja hrvatskog iseljeničtva prema stvaranju demokratske i samostalne Hrvatske. Dokumenti sačuvani u arhivu HIC-a bili su osobito korisni za pregled materijalne pomoći kanadskih Hrvata u Domovinskom ratu te njihova doprinosa pravovaljanom informiranju svjetskih medija o stanju u Hrvatskoj. Osim arhiva HIC-a, korištena je neobjavljena arhivska građa Hrvatskog etničkog instituta (HEI)¹¹ iz Chicaga. Dokumenti iz potonjeg arhiva korišteni u ovome radu usmjereni su na utjecaj hrvatskih crkvenih djelatnika i hrvatskih župa u Kanadi na kanadsku javnost, kanadske, američke i druge svjetske političare i organizacije, odnosno lobiranje kod istih za hrvatsku neovisnost i zaustavljanje rata u Hrvatskoj.

Od velike su pomoći ovome istraživanju bile knjige prikupljenih dokumenata iz iseljeničtva: *Dokumenti iz iseljeničtva: uloga hrvatskih intelektualaca u borbi za slobodnu Hrvatsku* te *Dokumenti iz iseljeničtva: Hrvatske žene i majke u borbi za slobodnu Hrvatsku, Bedem ljubavi*, odnosno dokumenti iz arhiva torontskih ogranaka udruga AMCA¹² i Bedem

⁹ Hrvatski informativni centar (HIC), vidi str. 73-75.

¹⁰ O Anti Belji vidi str. 39-40; 43; 73.

¹¹ Hrvatski etnički institut (kratica: HEI; eng. Croatian Ethnic Institute) ustanovili su hrvatski franjevci 1975. godine u Chicagu. Od 1977. godine djeluje kao odgojna i znanstvena ustanova te kao banka podataka o Hrvatima u SAD-u i Kanadi. Osnovan je s ciljem promicanja i istraživanja hrvatske povijesti, kulture i baštine, prikupljanja i čuvanja dokumentacije i podataka o hrvatskim župama, društvima, ustanovama i pojedincima u Americi i Kanadi. Arhiv HEI-a čuva brojne tiskane publikacije, članke, rukopise, privatna i službena pisma, umjetnine, rukotvorine, fotografije, poštanske marke, filmove i slično, a koji se odnose na Hrvate na sjevernoameričkom kontinentu. Osim opsežnog arhiva, u sklopu Instituta djeluje i knjižnica bogata velikim brojem knjiga, časopisa, novina i drugih hrvatskih tiskovina objavljenih u SAD-u i Kanadi. U Institutu se nalaze i etnološka zbirka, kolekcija o Međugorju, knjižara te istraživačko središte. „Hrvatski etnički institut“.

¹² AMCA, vidi str. 61- 65.

ljubavi¹³. Ovi vrijedni dokumenti, koje je pripremio i uredio Vladimir Benković, svjedoče o doprinosu hrvatskih intelektualaca te hrvatskih žena grada Toronta obrani i međunarodnom priznanju Republike Hrvatske, vjerodostojno prikazujući načine djelovanja tih, ali i njima bliskih organizacija i pojedinaca.

Od memoara i biografija posebno treba istaknuti *Osobni dnevnik* dr. Franje Tuđmana, prvog hrvatskog predsjednika i predsjednika Hrvatske demokratske zajednice (HDZ-a), kao i memoare njegove supruge Ankice Tuđman. Oni detaljno opisuju svoj dolazak među kanadske Hrvate krajem osamdesetih godina dvadesetog stoljeća te njihovu međusobnu suradnju. Stoga su te knjige bile izvor informacija za prikaz doprinosa kanadskih Hrvata stvaranju i pomaganju pokreta, a kasnije političke stranke HDZ-a te njegove pobjede na prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj 1990. godine.

Kad se govori o povijesti hrvatske političke emigracije i hrvatskim političkim organizacijama u iseljeništvu, nit vodilja bio je članak Wollfyja Krašića: „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću – trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati“, objavljen u *Specijalu Večernjeg lista* o Bugojanskoj skupini. Krašić u članku donosi sažeti prikaz hrvatskih političkih organizacija u iseljeništvu, tumači procese njihova nastanka i djelovanja te suodnosa sa Socijalističkom Federativnom Republikom Jugoslavijom (SFRJ), što je poslužilo kao temelj za uvodne dijelove rada koji govore o političkom organiziranju iseljenih Hrvata s idejom stvaranja samostalne i demokratske Hrvatske.

Osim navedenih izvora i literature, u radu su korištene i druge stručne monografije i radovi koji se bave nekim od segmenata tematike hrvatskog iseljništva ili njihova doprinosa u procesu nastanka neovisne hrvatske države, a popis svih izvora i literature korištenih za ovo istraživanje nalazi se na posljednjim stranicama ovoga rada.

¹³ Bedem ljubavi, vidi str. 67-69.

3. Hrvati u Kanadi

Prema procjenama, danas u Kanadi živi oko 250 000 hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka.¹⁴ Zastupljeni su u svim kanadskim provincijama, a najviše ih živi u provinciji Ontario, posebice u gradu Torontu i njegovoj okolini, zatim u Britanskoj Kolumbiji, Alberti, Quebecu i Manitobi. Prema *Statističkoj analizi hrvatske zajednice u Kanadi* koju je 2010. godine provela Hrvatska matica iseljenika prema službenom popisu kanadskog stanovništva 2006. godine, u Ontariju je tada živjelo 71 380, u Britanskoj Kolumbiji 18 380, Alberti 9 650, Quebecu 5 330, a u Manitobi 2 875 Hrvata. Prema istoj analizi, u Torontu je broj građana hrvatskog podrijetla bio 11 905, a nakon Toronta, najveće su hrvatske zajednice u gradovima Mississaugi (9 655), Hamiltonu (9 605), Calgaryju (4 145), Oakvilleu (3 360), Vancouveru (3 095), Windsoru (2 870), Edmontonu (2 585), Ottawi (2 500), Kitcheneru (2 405), Winnipegu (2 340) i Montrealu (2 120).¹⁵

Hrvati su u Kanadu u većem broju počeli useljavati od kraja 19. stoljeća, iako i tada u relativno malom broju u odnosu na iseljavanja u ostale zemlje. Prvi veliki val iseljavanja Hrvata, koji je trajao od 1890. do 1914. godine, bio je uzrokovan nepovoljnim političkim položajem hrvatskih zemalja u Austro-Ugarskoj Monarhiji, što se reflektiralo i na nerazvijenost gospodarstva. Kriza je posebno zahvatila poljoprivredu, što je teško pogodilo hrvatske zemlje čiji je glavni gospodarski oslonac bila poljoprivreda. Stoga je iz hrvatskih krajeva u tome valu iseljavalo uglavnom seosko stanovništvo, u potrazi za boljim životom.¹⁶ U Sjevernu i Južnu Ameriku u tome je razdoblju odselilo gotovo pola milijuna Hrvata¹⁷, a od toga u Kanadu samo između 6 000 i 10 000, ponajviše u provinciju Britanska Kolumbija, na zapadnoj obali Kanade.¹⁸ Radeći redom teške fizičke poslove, život prvih hrvatskih useljenika u Kanadi bio je fizički i psihički vrlo težak, o čemu piše Marin Sopta: „Bila je to borba za fizički i psihički opstanak. Kulturni šok koji su doživjeli po dolasku u novu sredinu, većinom nepismeni ili s nekoliko razreda škole, bez ikakvog kulturnog, vjerskog ili društvenog života, u nemogućnosti da formiraju nacionalni identitet zbog malobrojnosti i činjenice da je većina došla u Kanadu

¹⁴ „Hrvatsko iseljeničtvo u Kanadi“.

¹⁵ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 69-70.

¹⁶ *Isto*, 55-57.

¹⁷ KRAŠIĆ, „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću. Trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati“, 13.

¹⁸ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 55-57.

zaraditi i uštedjeti što više kako bi se brzo vratili kućama, samo su neki od problema s kojima su bili suočeni.“¹⁹

Prvi svjetski rat nakratko je zaustavio iseljavanje Hrvata u Kanadu, a ono je ponovno započelo 1918. godine uspostavom Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (Kraljevstva SHS), sa srpskom dinastijom Karađorđević na čelu. Položaj Hrvata dodatno se pogoršao u odnosu na stanje za postojanja Austro-Ugarske Monarhije, a politička i gospodarska kriza potaknuli su novo iseljavanje Hrvata u prekomorske zemlje. Rapallskim ugovorom između Kraljevstva SHS i Italije iz 1920. godine velik dio hrvatske obale pripao je Italiji, što je doprinijelo još većem iseljavanju hrvatskog stanovništva iz Istre, Rijeke, Zadra i dijela otoka. Atentat na Stjepana Radića²⁰, predsjednika Hrvatske seljačke stranke (HSS-a) u skupštini u Beogradu 1928. godine, a zatim i uvođenje diktature²¹ kralja Aleksandra Karađorđevića 1929. godine dodatno su pridonijeli nestabilnosti u zemlji. Rezultat lošeg političkog i gospodarskog položaja Hrvatske u Kraljevstvu SHS, odnosno Kraljevini Jugoslaviji od 1929. godine, bio je drugi veliki val iseljavanja Hrvata, a u Kanadu je između 1921. i 1931. godine iselilo oko 15 000 Hrvata.²² Između dva svjetska rata hrvatski su doseljenici počeli u Kanadu masovno dovoditi svoje obitelji iz „starog kraja“²³ te je došlo do stvaranja prvih stalnih hrvatskih naselja u Kanadi, poput onih u Vancouveru i na Vancouverском poluotoku, Winnipegu, Thunder Bayu, Sudburyju, Garsonu, Shumacheru, Sault Ste. Marie, Hamiltonu, Torontu, Wellandu ili Windsoru.²⁴ Međuraće je bilo razdoblje pravog procvata hrvatske zajednice u Kanadi, koja se počela i širiti i razvijati se. Hrvatski doseljenici školovali su svoju djecu te su se Hrvati malo po malo počeli uzdizati na socijalnoj ljestvici kanadskog društva.²⁵ Počeli su nicati prvi hrvatski nacionalni domovi, a u razdoblju od 1920. do 1935. godine osnovani su hrvatski domovi u Hamiltonu, Sudburyju, Shumacheru, Sault Ste. Marie, Porth Arthuru, Windsoru te drugim mjestima. Njihovu gradnju često su organizirali članovi novoosnovanih ogranaka HSS-a u Kanadi. U istome razdoblju nastala su i prva hrvatska folklorna, tamburaška i sportska

¹⁹ *Isto*, 58.

²⁰ Dana 20. lipnja 1928. godine izvršen je atentat na narodne zastupnike HSS-a u Narodnoj skupštini u Beogradu. Radikalni poslanik Puniša Račić pucao je s govornice prema sjedištima opozicije i ubio Pavla Radića i Đuru Basaričeka, a ranio Stjepana Radića, Ivana Pernara i Ivana Grandu. Stjepan Radić podlegao je ozljedama 8. kolovoza. MATKOVIĆ, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, 123-126.

²¹ Dana 6. siječnja 1929. godine uvedena je diktatura kralja Aleksandra Karađorđevića, a koja se naziva i šestosiječanjskom diktaturom. Njome je ukinut parlamentarni sustav u Kraljevstvu SHS i uspostavljen kraljev apsolutizam. MATKOVIĆ, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, 128- 133.

²² SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 56-62.

²³ ANTIĆ, *Hrvati i Amerika*, 116.

²⁴ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 129-131.

²⁵ ANTIĆ, *Hrvati i Amerika*, 116-117.

društva.²⁶ Primjerice, u Hamiltonu su tada počeli djelovati tamburaški sastavi „Zagreb“, „Plavi Dunav“ i „Zlatne žice“.²⁷ Počela su se tiskati i prva hrvatska glasila, a među kojima se posebno isticao list *Hrvatski glas*, službeno glasilo HSS-a u Kanadi, koji je počeo izlaziti 1929. godine.²⁸

U Kanadu je najviše Hrvata pristiglo u trećem velikom valu iseljavanja, koji je započeo nakon Drugog svjetskog rata, odnosno nakon sloma NDH i stvaranja nove Jugoslavije.²⁹ Do 1975. godine u Kanadu je iselilo njih oko 65 000.³⁰ Prva faza trećeg vala iseljavanja započela je neposredno nakon rata, a u razdoblju od 1946. do 1955. godine hrvatske iseljenike u Kanadu činile su uglavnom političke izbjeglice iz novouspostavljene komunističke Jugoslavije. Od šezdesetih godina dvadesetog stoljeća, nakon liberaliziranja kanadske useljeničke politike, započelo je razdoblje u kojem je najviše Hrvata iselilo iz Jugoslavije u Kanadu. Istovremeno, godine 1967. Jugoslavija je liberalizirala izdavanje putovnica i mogućnost putovanja izvan zemlje, a odraz loše ekonomske i političke situacije u zemlji, potaknulo je nova masovna iseljavanja, uglavnom na rad u zapadnu Europu, ali i u prekomorske zemlje. Treba istaknuti kako je, za razliku od prva dva velika vala iseljavanja, u kojima je iseljavalo uglavnom seosko i neobrazovano stanovništvo, u trećem valu iseljavalo i obrazovanije stanovništvo i češće iz urbanih sredina. U tome razdoblju, osobito nakon sloma Hrvatskog proljeća³¹, tisuće je visokoškolovanih Hrvata, intelektualaca i studenata otišlo u zapadne, demokratske zemlje u potrazi za boljim životom³², a što se tiče prekomorskih zemalja, najveći dio je, uz Australiju, otišao u Kanadu.³³ Novopridošli Hrvati puno su se brže prilagođavali i snalazili u novoj sredini

²⁶ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 129-131.

²⁷ *Isto*, 131.

²⁸ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 63.

²⁹ *Isto*, 55.

³⁰ „Hrvatsko iseljeničtvo u Kanadi“.

³¹ Hrvatsko proljeće naziv je za reformno razdoblje u hrvatskoj politici, kulturi i društvu, koje je obilježeno legitimiranjem hrvatskog nacionalnog identiteta te iz toga proizašlim zahtjevima. Zamah toga nacionalnog pokreta započeo je na Desetoj sjednici Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH) u siječnju 1970. godine. Hrvatska partijska organizacija osudila je tada jugoslavenski unitarizam i ocijenila ga jednako opasnim za stabilnost sustava kao i hrvatski nacionalizam. Nakon toga, postalo je moguće osporavati protuhrvatsko unitarističko jugoslavenstvo, odnosno afirmirati neovisan hrvatski politički kurs. Hrvatska je bila definirana kao posebna i uvjetna politička zajednica, a to se još više produbilo u raspravi o ustavnim amandmanima 1971. godine. Reformni pokret u Hrvatskoj može se podijeliti na tri segmenta: 1. krug reformnog SKH; 2. krug Matice hrvatske, koja je omasovila podršku reformnom smjeru SKH, te dijelu kulturne elite vezane uz Matičine časopise; 3. studentski pokret koji je preuzeo vodstvo studentske organizacije Sveučilišta u Zagrebu te Saveza studenata Hrvatske. Nakon početka studentskog štrajka u drugoj polovici studenoga 1971. godine, koji je jugoslavenskim vlastima poslužio kao izlika za intervenciju protiv hrvatskog reformnoga vodstva, došlo je do sastanka Tita i hrvatskog vodstva i sjednice Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije (SKJ) u Karadorđevu u prosincu 1971. godine. Nakon pritisaka, uslijedile su ostavke hrvatskog vodstva na čelu sa Savkom Dabčević Kučar i Mikom Tripalom, uhićenja studentskih lidera i prvaka Matice hrvatske, čistke u SKH te represija, što je rezultiralo slabljenjem jugoslavenske tendencije u hrvatskom društvu. „Hrvatsko proljeće“.

³² SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 64.

³³ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 132.

nego li stara emigracija. Zbog višeg stupnja obrazovanja brže su svladavali engleski jezik te dolazili do boljih poslova, a mnogi su od njih u Kanadi s vremenom postali utjecajni i uspješni poslovni ljudi. Također, život u novoj sredini i integraciju u kanadsko društvo olakšavala su im i već postojeća hrvatska društva.³⁴ Većina njih naselila se u velikim gradovima: Torontu, Montrealu, Vancouveru, Hamiltonu te drugim mjestima.³⁵

Hrvatski domovi, hrvatske katoličke misije, crkve, političke organizacije, folklorna i tamburaška društva, sportski klubovi i druga hrvatska društva u kojima su se okupljali Hrvati kroz 20. stoljeće bili su sve prisutniji širom Kanade. Mnoga od tih društava i organizacija djeluju i danas. Važnu ulogu u očuvanju hrvatskog nacionalnog identiteta među iseljenicima u svijetu, a tako i u Kanadi, imala je hrvatska katolička Crkva, odnosno hrvatske katoličke misije po svijetu. Hrvatske crkve oduvijek su bile mjesto okupljanja hrvatskih iseljenika te nositelj kulturnog života Hrvata u iseljeništvu. Osim temeljne djelatnosti – očuvanja vjerskog identiteta kod iseljenika, Crkva je zamjenjivala „sve one institucije koje su služile očuvanju, promicanju i predstavljanju hrvatskoga vjerskog, kulturnog i nacionalnog identiteta“ – ističu Čizmić, Sopta i Šakić.³⁶ Dakle, u vremenu kad Hrvatska u inozemstvu nije imala svoje službene institucije, Crkva je odigrala iznimno važnu ulogu. Također, posebna je misija hrvatske Crkve u iseljeništvu bilo povezivanje iseljene i domovinske Hrvatske. Prema podacima Središnjeg državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske, danas u Kanadi djeluje devetnaest hrvatskih katoličkih župa, osnovanih nakon Drugog svjetskog rata, a čije su zgrade kupljene ili sagrađene novcem hrvatskih iseljenika.³⁷ Prva hrvatska župa u Kanadi utemeljena je u Windsoru i posvećena sv. Franji Asiškom 1950. godine. Kroz hrvatske župe počeli su djelovati i crkveni zborovi, razne kulturne i društvene udruge te hrvatske škole³⁸, a prva hrvatska škola u Kanadi osnovana je kroz Hrvatsku katoličku misiju, a kasnije župu sv. Marka u Sudburyju 1961. godine.³⁹ Hrvatske škole, kojih je do 1991. godine u Kanadi osnovano osamnaest⁴⁰, u kojima se učio (i danas se uči) hrvatski jezik, povijest i kultura postale su jedan od glavnih promicatelja hrvatskog nacionalnog identiteta i očuvanja hrvatskoga jezika kod novih generacija Hrvata u Kanadi. Shodno tome, godine 1974. utemeljen je sustav Hrvatske izvandomovinske škole Amerike i Kanade – *Croatian Schools of America and Canada* (HIŠAK

³⁴ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 65-66.

³⁵ ANTIĆ, *Hrvati i Amerika*, 117.

³⁶ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 484.

³⁷ „Hrvatsko iseljništvo u Kanadi“.

³⁸ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 139-140.

³⁹ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 143.

⁴⁰ *Isto*, 149.

- CSAC), a kojima su kasnije dodane Australija i Europa, sa zadaćom međusobnog povezivanja hrvatskih škola diljem svijeta, organiziranja seminara za pripremanje učitelja, pripremanja i izdavanja udžbenika i drugih pomagala za učenje hrvatskoga jezika. Od prve četiri škole članice HIŠAK-a, dvije su bile u Kanadi – u Hamiltonu i Torontu, a zahvaljujući sustavu HIŠAK, od njegova osnivanja nastale su mnoge nove hrvatske škole u svijetu, u Kanadi primjerice u Vancouveru, Edmontonu, Calgaryju, Sudburyju, Winnipegu, Kitcheneru, Sault Ste. Marie i drugim gradovima.⁴¹ Jedan od najvećih uspjeha hrvatske zajednice u Kanadi svakako je bilo osnivanje Katedre za hrvatski jezik i kulturu na Sveučilištu Waterloo u Ontariju, osnovane 1988. godine, na čelu s dr. Vinkom Grubišićem, a čije su osnivanje financirali kanadski Hrvati.⁴² Ta prva katedra za hrvatski jezik i kulturu na sjevernoameričkom kontinentu i danas je najznačajnija visokoškolska ustanova u Kanadi na kojoj se podučava hrvatski jezik, kultura, povijest i književnost.⁴³

Osnovne karakteristike života, rada i uspjeha kanadskih Hrvata do 1990. godine sažeo je fra Ljubo Krasić⁴⁴, osobito se osvrnuvši na razdoblje od 1960. godine: „Moglo bi se reći da je to razdoblje lomljenja leđa, stjecanja i skućivanja, gradnje crkava i vjerskog uobiteljivanja; vrijeme športskog i školskog povezivanja; vrijeme političkog naboja i sazrijevanja; vrijeme proboja u poslovni i politički život Kanade i vrijeme gradnje mostova između demokratske Kanade i Hrvatske.“⁴⁵

⁴¹ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 144.

⁴² SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*,152-154.

⁴³ „Hrvatsko iseljeničtvo u Kanadi“.

⁴⁴ Fra Ljubo Krasić (Čitluk, BiH, 1938. – Humac, 2020.) bio je svećenik i kulturni djelatnik. Franjevačkom redu pristupio je 1956. godine, a za svećenika je zaređen 1964. godine. Pastoralno je djelovao u Širokom Brijegu, organizirao je i vodio hrvatsku katoličku misiju u Zürichu i pokrenuo misijski list *Movis*, a u Buchsu je osnovao prvu socijalnu službu na hrvatskome jeziku. Godine 1974. došao je u SAD i postao pomoćnim župnikom župe sv. Ćirila i Metoda u New Yorku. Bio je ravnatelj Hrvatskog etničkog instituta u Chicagu (1975. – 1976., 1977. – 1980. i 1995. – 2016.), a u isto vrijeme djelovao u župi sv. Jeronima te kao vikar u svetištu sv. Ante. Kratko je djelovao i u Mostaru, a od 1980. do 1987. bio je voditelj župe sv. Marka u Sudburyju (i njezin utemeljitelj). Od 1987. do 1995. bio je upravitelj Hrvatskog društveno – kulturnog centra u Norvalu i prvi župnik Hrvatskog franjevačkog središta Kraljice Mira. Godine 1989. bio je i svećenik u župi Svete obitelji u Kitcheneru. Posebno se istaknuo i kao suosnivač HIŠAK-a (Hrvatskih izvandomovinskih škola Amerike i Kanade), za koji je, uz Vinka Grubišića, priređivao udžbenike i priručnike. Pokrenuo je i uređivao brojna župna i druga glasila. Za svoje prosvjetno djelovanje i širenje hrvatske kulture odlikovan je Redom Danice hrvatske s likom Antuna Radića 1995. godine. ŠAKIĆ, DOBROVŠAK (ur.), *Leksikon hrvatskog iseljeničtva i manjina*, 642.

⁴⁵ ANTIĆ, *Hrvati i Amerika*, 118.

4. Hrvatsko iseljništvo prema stvaranju neovisne hrvatske države

Veliki valovi iseljavanja Hrvata s etničkog i državnog teritorija tijekom zadnjih stotinu i više godina doveli su do toga da Hrvata i njihovih potomaka danas ima više izvan Republike Hrvatske, razasutih širom svijeta, nego unutar njenih granica. Uzroci iseljavanja bili su uglavnom gospodarski i politički.⁴⁶ Drugim riječima, hrvatske su krajeve morali napustiti mnogi Hrvati „trbuhom za kruhom“, u potrazi za boljim životom (ekonomski iseljenici) te oni koji su u emigraciju odlazili kao političke izbjeglice iz domovine (politički emigranti).⁴⁷ Teške gospodarske prilike također su većinom bile posljedica političkih odluka država u čijem je sastavu bila Hrvatska. Stoga, gospodarske uzroke ujedno možemo smatrati i političkima.⁴⁸ Kao primjer sveze političkih i gospodarskih čimbenika iseljavanja možemo uzeti uzroke iseljavanja stanovništva iz Dalmacije u prvome velikom valu, od kraja 19. stoljeća do Prvoga svjetskog rata. Naime, Vinskom klauzulom, trgovinskim ugovorom Italije i Austro-Ugarske iz 1891. godine, snižena je carina na uvoz talijanskog vina. Takvim ustupkom i povlasticama Talijanima, Austro-Ugarska Monarhija željela je jače privući Italiju uz Trojni pakt.⁴⁹ Stanovnici Dalmacije, čija je glavna djelatnost bio uzgoj vinove loze, nisu se mogli nositi s talijanskom konkurencijom te su mnogi bili prisiljeni iseliti.⁵⁰ Takve slične, loše političke i gospodarske prilike tijekom cijeloga 20. stoljeća prisilile su mnoge Hrvate da odu u emigraciju.⁵¹ Došavši u nove sredine, uglavnom zapadne i demokratske, pravne države, mnogi su se Hrvati po prvi put susreli s demokracijom. Isto su poželjeli i za svoju domovinu, a težnja za vlastitom državom tijekom 20. stoljeća sve se jače afirmirala među iseljenim Hrvatima.⁵²

Brojčanim porastom hrvatskog iseljništva, uz razna društva, kulturne i sportske udruge, nicali su i rasle razne političke organizacije i skupine u iseljništvu koje su se zalagale za hrvatske interese. Hrvatski su se iseljenici počeli politički aktivirati još prije Prvoga svjetskog rata, a prosvjedima i na druge načine reagirali su na događanja u domovini. Dio hrvatskih iseljenika tijekom Prvog svjetskog rata podupirao je rad Jugoslavenskog odbora sa sjedištem u

⁴⁶ A-HIC, BELJO, Ante, *Iseljena Hrvatska u procesu nastanka Hrvatske demokratske zajednice*, 1999., 1.

⁴⁷ MATKOVIĆ, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, 218.

⁴⁸ A-HIC, BELJO, Ante, *Iseljena Hrvatska u procesu nastanka Hrvatske demokratske zajednice*, 1999., 1.

⁴⁹ Trojni pakt ili Sile Osovine bio je vojno – politički savez sklopljen između Njemačke, Italije i Japana 27. rujna 1940. godine u Berlinu. Pridružene su im i: Mađarska, Slovačka, Rumunjska, Finska, Srbija, NDH i dr. Države potpisnice obvezale su se na političku suradnju i vojnu pomoć u slučaju vojne agresije na jednu od zemalja članica Trojnog pakta. „Trojni pakt“, „Svjetski ratovi“.

⁵⁰ ANTIĆ, *Hrvati i Amerika*, 61.

⁵¹ A-HIC, BELJO, Ante, *Iseljena Hrvatska u procesu nastanka Hrvatske demokratske zajednice*, 1999., 1.

⁵² *Isto*, 1.

Londonu, kojemu su se priključili hrvatski, protuaustroougarski nastrojeni političari Frano Supilo i Ante Trumbić te radili na stvaranju države Južnih Slavena. No, stvaranje Kraljevstva SHS 1918. godine nije donijelo povoljnije prilike za Hrvate u domovini, a hrvatsko razočaranje i nezadovoljstvo stanjem u novonastaloj jugoslavenskoj državi reflektiralo se i na Hrvate u iseljeništvu. Stoga su diljem svijeta tada počeli nicati ogranci HSS-a, koji je u periodu međuraća bio najjača, najpopularnija i najveća hrvatska politička stranka u iseljeništvu.⁵³ Nakon uvođenja diktature 1929. godine, u inozemstvo su otišli i neki istaknuti članovi te stranke, a odmah po dolasku, uputili su protest Ligi naroda⁵⁴ kojim su osudili progon hrvatskog naroda od strane beogradskog režima. Kad se govori o Kanadi, prva organizacija HSS-a osnovana je u Torontu u siječnju 1930. godine, a još godinu dana ranije, u Winnipegu je počeo izlaziti *Kanadski glas*, službeno glasilo kanadske organizacije HSS-a, koje je 1932. godine promijenilo ime u *Hrvatski glas*.⁵⁵

Kao reakcija na atentat na zastupnike HSS-a u beogradskoj Skupštini 1928. godine, osnovana je početkom 1930-ih Ustaška organizacija kao revolucionarni, hrvatski državotvorni pokret. Godine 1934. organizirala je atentat na kralja Aleksandra u Marseilleu, a nakon toga, pokret se povukao u ilegalu. U obje Amerike počeli su se osnivati ogranci Ustaške organizacije pod nazivom Hrvatski domobran.⁵⁶ U europskim zemljama nije imao veći utjecaj među hrvatskim iseljenicima, no, u prekomorskim zemljama i putem organizacija Hrvatskog domobrana, Ustaški je pokret imao podršku dijela iseljništva. Delegati iz Sjeverne i Južne Amerike te Europe na Drugom hrvatskom narodnom saboru Hrvatskog domobrana 1935. godine uputili su *Manifest* Ligi naroda te vladama svijeta kojim su tražili uspostavu neovisne hrvatske države. Godine 1939. uputili su *Memorandum* predsjedniku Rooseveltu i drugim svjetskim državniciima kojim su izložili težnje hrvatskog naroda za vlastitom državom.⁵⁷ U SAD-u je 1928. godine, također kao reakcija na atentat u beogradskoj skupštini, osnovana organizacija Hrvatsko kolo⁵⁸, koja se, kao i Ustaški pokret, zalagala za hrvatsku neovisnost. Jedna od akcija Hrvatskog kola bilo je provođenje plebiscita za *Memorandum* o položaju hrvatskog naroda u Jugoslaviji 1931. godine, s ciljem predstavljanja hrvatskog pitanja svjetskoj javnosti. Prikupljeno je više od deset tisuća potpisa, a *Memorandum* je, između ostaloga, predan

⁵³ KRAŠIĆ, „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću. Trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati“, 13.

⁵⁴ Liga naroda osnovana je nakon Prvog svjetskog rata na poticaj američkog predsjednika Woodrowa Wilsona kao međunarodna organizacija za očuvanje mira i jačanje međunarodne suradnje, sa sjedištem u Ženevi. „Liga naroda“.

⁵⁵ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 332-333.

⁵⁶ KRAŠIĆ, „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću. Trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati“, 13.

⁵⁷ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 331-332.

⁵⁸ KRAŠIĆ, „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću. Trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati“, 13.

i predsjedniku SAD-a u ime „više od 250 000 američkih građana hrvatskog podrijetla i Hrvata koji žive u ovoj zemlji i Kanadi, te u skladu sa stajalištima drugih skupina Hrvata u iseljeništvu (Južna Amerika, Francuska, Belgija itd.), od kojih su svi duboko zabrinuti užasnim položajem svoje braće u domovini.“, stoji u tekstu *Memoranduma*.⁵⁹ Kad je 10. travnja 1941. godine utemeljena Nezavisna Država Hrvatska (NDH), pod protektoratom nacističke Njemačke i fašističke Italije, na čelu s Ustaškim pokretom i poglavnikom Antom Pavelićem, mnogi su se iseljeni Hrvati našli u nezavidnom položaju. Osobito je složena situacija bila u SAD-u, kojemu je NDH, kao dio Sila Osovine, objavila rat. Za vrijeme Drugog svjetskog rata najveći dio Hrvata u SAD-u slijedio je politiku HSS-a, koji je stao na stranu Saveznika⁶⁰. Nositelj politike HSS-a na sjevernoameričkom kontinentu bila je Hrvatska bratska zajednica (HBZ) koja je putem *Zajedničara*, svoga službenog glasila, iskazivala potporu američkom predsjedniku Rooseveltu, ističući kako su Hrvati lojalni građani SAD-a koji stoje na strani Saveznika.⁶¹ Kad se govori o svim organizacijama Hrvata u Kanadi općenito, one su uglavnom usko surađivale s Hrvatima u SAD-u. Tako su i kanadske organizacije HSS-a također stale na stranu Saveznika, a time i partizanskog pokreta u Hrvatskoj.⁶² Kraj rata i uspostavu komunističke Jugoslavije, tamošnji politički aktivni Hrvati, većinom članovi HSS-a, dočekali su u potpunoj konfuziji.⁶³

Slom NDH i uspostava komunističke Jugoslavije 1945. godine pokrenuli su veliki val političkih izbjeglica i stvaranje velike hrvatske političke emigracije, o čemu piše Wollfy Krašić: „Do tada su se hrvatski politički emigranti brojili u stotinama, a poslijeratni val političkih izbjeglica prelazio je broj od 100 tisuća. Politički emigranti postali su oni koju su na različite načine bili vezani uz Nezavisnu Državu Hrvatsku (NDH) i članovi njihovih obitelji, bez obzira na to jesu li podupirali ustaški režim ili su samo bili pristaše ideje o potrebi postojanja samostalne hrvatske države. U inozemstvo su bježali i članovi i simpatizeri HSS-a, ali i svi oni koji nisu željeli živjeti u komunističkom sustavu. Osim toga, jugoslavenski je komunistički režim širokom i brutalnom represijom prema svim stvarnim, potencijalnim i izmišljenim neprijateljima poticao na otpor i bijeg.“⁶⁴ Čizmić, Sopta i Šakić iznose podatak kako je u razdoblju od 1939. do 1948. godine iz Hrvatske iselilo 157 000 ljudi, a nakon 1948. godine

⁵⁹ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 329.

⁶⁰ Drugi svjetski rat (1. rujna 1939. – 2.9.1945.) bio je vojni sukob između članica Sila Osovine (Njemačka, Italija, Japan i pridruženi saveznici: Mađarska, Rumunjska, Bugarska, NDH, Srbija, Finska i dr.) te Saveznika (SAD, SSSR, Velika Britanija, Francuska i njima pridružene saveznice: Kanada, Australija, zemlje Latinske Amerike i dr.). „Svjetski ratovi“.

⁶¹ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 338-340.

⁶² *Isto*, 346.

⁶³ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 231-232.

⁶⁴ KRAŠIĆ, „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću. Trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati“, 13.

ilegalnim je iseljavanjem preko Italije u treće zemlje pobjeglo još oko 110 000 Hrvata.⁶⁵ U emigraciju su otišli i vođa Ustaškog pokreta i bivši poglavnik NDH Ante Pavelić te Vladko Maček, čelnik HSS-a.⁶⁶ Vijesti o komunističkom teroru i masovnim pokoljima nad razoružanim vojnicima i civilima NDH dopirale su do iseljenih Hrvata, a šokirani događanjima u domovini, raslo je njihovo neprijateljstvo prema komunistima i novoj jugoslavenskoj državi.⁶⁷ S novopridošlom političkom emigracijom i izbjeglicama iz Hrvatske, koji su u većoj mjeri ostali više – manje vjerni ideji neovisne hrvatske države⁶⁸, pojačala se politička djelatnost u iseljeništvu, usmjerena prema rušenju komunizma u Jugoslaviji i stvaranju demokratske i neovisne Hrvatske. Osnivane su nove političke organizacije, počele su izlaziti nove tiskovine, a nicala su i nova kulturna, sportska i druga društva.⁶⁹

Slijedom tragičnih događanja u domovini, u prosincu 1945. godine u Chicagu su se sastali hrvatski politički djelatnici i osudili uspostavu komunističkog režima u Hrvatskoj. U ožujku 1946. godine održan je sastanak u Clevelandu, na kojem su se okupili vodeći ljudi hrvatske emigracije iz SAD-a i Kanade, većinom pristalice Hrvatske seljačke stranke. Tom je prilikom došlo do stvaranja organizacije Ujedinjeni Hrvati Amerike (UHA), zamišljene kao sveopći hrvatski nacionalni odbor, usmjeren svojim djelovanjem protiv totalitarnog komunističkog režima u Jugoslaviji. Ubrzo je održan i Hrvatski kongres, 2. rujna 1946. godine u Chicagu, a ispred dvije tisuće delegata govor je održao i Vladko Maček, a gdje mu je priređen impresivan doček. Iako je od početka sudjelovao u radu UHA-e, HSS ga je napustio 1948. godine, ponajprije zbog ideoloških razlika s pristašama Ante Pavelića. U siječnju 1947. godine UHA je objavio proglas kojim je osudio komunistički režim u Jugoslaviji i tražio uspostavu slobodne i demokratske hrvatske države. U ograncima diljem SAD-a i Kanade održavale su se komemoracije povodom obljetnica bleiburške tragedije, a o stradanjima hrvatskoga naroda te o represiji komunističkog režima u Jugoslaviji, ogranci su nastojali informirati američku i kanadsku javnost. Također, u poslijeratnom razdoblju organizirala se i pomoć hrvatskim izbjeglicama.⁷⁰

Ante Pavelić u egzilu je najprije osnovao Hrvatsku državotvornu stranku (HDS), a godine 1956. u Argentini političku organizaciju Hrvatski oslobodilački pokret (HOP). Izjavom o

⁶⁵ ČIZMIĆ, SOPTA,ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 19.

⁶⁶ KRAŠIĆ, „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću. Trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati“, 13.

⁶⁷ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 232.

⁶⁸ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 211.

⁶⁹ SADKOVICH, *Tuđman: Prva politička biografija*, 245-246.

⁷⁰ ČIZMIĆ, SOPTA,ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 353-355.

utemeljenju, HOP je programski bio zamišljen kao sljednica Hrvatskog ustaškog pokreta, Hrvatskih oružanih snaga te Hrvatske stranke prava, krovna hrvatska politička organizacija sa svrhom: „Polučjenja podpune slobode cijelog hrvatskog naroda i ponovna uspostava Nezavisne Države Hrvatske na cijelom njegovom povijesnom i etničkom teritoriju (...)“.⁷¹ Iako se HOP-u priključio najveći dio hrvatske političke emigracije, s vremenom je u organizaciji došlo do podjela, a neki dotadašnji pristaše počeli su ga napuštati. Naime, mnogi su smatrali kako Pavelić zbog svoje uloge u NDH i politike iz Drugog svjetskog rata nije prikladan za vođu državotvornog pokreta. Neki od njih osnovali su svoje političke organizacije. Branimir Jelić, koji je u međuraću bio drugi čovjek Ustaškog pokreta, osnovao je Hrvatski narodni odbor (HNO)⁷². Ivan Oršanić, visoki dužnosnik režima NDH, u Argentini je osnovao Hrvatsku republikansku stranku (HRS)⁷³. Vjekoslav „Maks“ Luburić, jedan od čelnih ljudi Ustaškog pokreta i nositelja političkih progona u NDH, osnovao je Hrvatski narodni otpor (HN Otpor)^{74, 75}.

Većina hrvatske političke emigracije ispočetka je računala na izbijanje trećeg svjetskog rata, između komunističkog Istoka i kapitalističkog Zapada, očekujući pobjedu Zapada i rušenje komunističkog sustava u Jugoslaviji. Time bi Hrvati, koji bi bili na strani Zapada, dobili priliku za stvaranje samostalne države. Iz tog razloga, kao i zbog činjenice da Zapadu nije bilo u strateškom interesu razbijati Jugoslaviju, a koji ju je i pomagao nakon što ju je Staljin izbacio iz komunističkog bloka, Maček je nakon rata nastavio voditi projugoslavensku politiku. Odnosno, tražio je rješenje hrvatskog pitanja unutar jugoslavenskog okvira. Također, smatrao je, između ostaloga, kako bi rušenje Jugoslavije dovelo do novih krvavih sukoba između Hrvata i Srba. I HSS i HOP, dvije najjače organizacije u iseljeništvu, računali su na pomoć Zapada pri

⁷¹ Isto, 369-370.

⁷² Hrvatski narodni odbor (HNO) osnovali su u Münchenu 1950. godine Branimir „Branko“ Jelić, Krunoslav Draganović, Stjepan Buć i Mate Frković i drugi istomišljenici. Do svoje smrti 1972. godine, predsjednik HNO-a bio je Branko Jelić. Zalagali su se za neovisnost Hrvatske, autonomiju BiH u sklopu Hrvatske i uređenje hrvatske države na načelu ustaštva i zapadne demokracije. ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 384-388., MATKOVIĆ, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, 221.

⁷³ Hrvatska republikanska stranka osnovana je 1951. godine u Buenos Airesu. Uz Ivana Oršanića, jedna od važnijih ličnosti stranke bio je dr. Ivo Korsky. HRS je pokrenuo mjesečnik *Republika Hrvatska*, a vodstvo stranke smatralo je da ne treba težiti apsolutnom jedinstvu hrvatskog naroda, a vodeći članovi održavali su među emigracijom predavanja iz suvremene hrvatske problematike. Načela HRS-a temeljila su se na pravu narodu da ima slobodu i državu. ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 378-380., MATKOVIĆ, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, 221.

⁷⁴ Hrvatski narodni otpor imao je svoje ogranke u Sjevernoj i Južnoj Americi, Australiji i zapadnoeuropskim državama. Jedna od ideja organizacije bila je „Hrvatski mir“, prema kojoj bi suparnici u Drugom svjetskom ratu, ustaše i partizani te njihovi potomci trebali prijeći preko ideoloških razlika i zajedno raditi na stvaranju neovisne i demokratske hrvatske države, prema čemu se HN Otpor razlikovao od niza drugih emigrantskih organizacija. Organizacija je tiskala časopise *Drina* i *Obrana*. ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 391-404.

⁷⁵ KRAŠIĆ, „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću. Trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati“, 14-15.

stvaranju samostalne Hrvatske te su sudjelovale u radu međunarodnih antikomunističkih organizacija, kojima se SAD koristio pri nadmetanju s komunističkim blokom. Maček se s vremenom sve više udaljavao od ideje ostanka Hrvatske u Jugoslaviji⁷⁶, a nakon što je čelo HSS-a preuzeo Juraj Krnjević, HSS se 1960-ih godina počeo zalagati za stvaranje samostalne Hrvatske.⁷⁷ Na konvenciji HSS-a u Torontu 1969. godine, prihvaćena je *Rezolucija* kojom se HSS opredijelio za uspostavu neovisne i demokratske Republike Hrvatske te istaknuo da se protivi bilo kakvoj Jugoslaviji.⁷⁸

Osim kroz političke organizacije, mnogi intelektualci iz redova političke emigracije djelovali su kroz kulturne i društvene udruge te su bili okupljeni oko pojedinih časopisa, poput časopisa *Hrvatska revija*, koju je uređivao Vinko Nikolić⁷⁹. U Buenos Airesu je djelovao Hrvatski latinoamerički institut, koji je izdavao časopis *Studia Croatica*, dok su intelektualci u SAD-u i Kanadi bili okupljeni oko ustanove Hrvatska akademija Amerike, a koja je izdavala časopis *Journal of Croatian Studies*.⁸⁰ Kroz te su časopise iznosili svoja stajališta, nastojali su potaknuti što veći broj hrvatskih iseljenika i političkih emigranata za borbu za hrvatsko oslobođenje, a pritom su dosljedno osporavali ustašku ideologiju i režim iz vremena NDH, ali ju ipak smatrajući legitimnim oživotvorenjem ideje o samostalnoj državi.⁸¹ Treba istaknuti i časopis *Nova Hrvatska*, koji je izlazio u Londonu od 1958. godine, a glavni urednik bio je Jakša Kušan. Kroz taj su list mladi hrvatski intelektualci nastojali voditi borbu za hrvatsku samostalnost na suvremen i demokratski način: „informiranjem iseljništva te podizanjem političke kulture čitatelja“.⁸² Kušan je smatrao kako su hrvatski komunisti u najboljoj poziciji

⁷⁶ MATKOVIĆ, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, 219-220.

⁷⁷ KRAŠIĆ, „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću. Trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati“, 14.

⁷⁸ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 365-366.

⁷⁹ Vinko Nikolić (Šibenik, 1912. – Šibenik, 1997.) bio je hrvatski književnik, političar i kulturni djelatnik. Godine 1937. diplomirao je južnoslavenske književnosti i hrvatski jezik, hrvatsku povijest, ruski i talijanski jezik. Od 1938. do 1939. bio je suradnik i korektor *Hrvatskoga dnevnika* u Zagrebu, od 1939. do 1943. godine radio je na Trgovačkoj akademiji, a od 1943. do 1945. bio je profesor u Prvoj muškoj realnoj gimnaziji. U vrijeme Drugog svjetskog rata bio je mobiliziran u Odgojni odjel oružanih snaga NDH, a od 1944. do 1945. godine bio je ravnatelj i urednik nakladničke kuće Velebit. U istome razdoblju uređivao je nekoliko književnih i leksikografskih djela. Godine 1945. prebjegao je u emigraciju, a boravio je u Italiji, Argentini, Francuskoj i Španjolskoj. Kao hrvatski politički emigrant pokrenuo je polumjesečnik *Hrvatska* 1947. godine, a s Antunom Bonifačićem 1951. godine u Argentini *Hrvatsku reviju*. Godine 1956. bio je suosnivač Hrvatsko – argentinskog kulturnog kluba, a 1960. godine suosnivač i suradnik časopisa *Studia Croatica*. Bio je uključen i u rad Hrvatskog narodnog vijeća. Objavio je više zbirki pjesama, antologiju pjesnika iz emigracije, memoare i zbornik, a sve svoje rukopise darovao je Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. U domovinu se vratio 1991. godine te postao savjetnik, a od 1992. do 1993. godine predsjednik Hrvatske matice iseljenika, potpredsjednik Matice hrvatske i zastupnik Županijskog doma Sabora RH. ŠAKIĆ, DOBROVŠAK (ur.), *Leksikon hrvatskog iseljništva i manjina*, 784.

⁸⁰ KRAŠIĆ, „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću. Trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati“, 15.

⁸¹ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 215.

⁸² „Nova Hrvatska“.

za rad na stvaranju neovisne Hrvatske, te ih je pozivao da interese hrvatskoga naroda stave na prvo mjesto.⁸³

Hrvatski politički emigranti svojim su političkim djelovanjem i kulturnim radom radili na očuvanju hrvatskog nacionalnog identiteta, hrvatske kulture i jezika, borili se za hrvatske interese i upoznavali svjetsku javnost s hrvatskom problematikom i težnjama Hrvata za svojom državom. S jedne strane, sve jače društveno, sportsko, kulturno i političko organiziranje hrvatske emigracije nakon Drugog svjetskog rata, imalo je za cilj očuvanje hrvatskog nacionalnog i kulturnog identiteta, a s druge, promicanje ideje o samostalnoj hrvatskoj državi.⁸⁴ Primjera radi, zanimljivo je spomenuti mnoge hrvatske nogometne klubove koje su nakon Drugog svjetskog rata po svijetu osnovala hrvatske političke emigrantske organizacije. Mnogi od tih klubova nosili su ime *Croatia*, promovirajući tako hrvatsko ime u svijetu.⁸⁵

Osim u hrvatskim crkvama, iseljeni Hrvati okupljali su se u hrvatskim domovima, hrvatskim sportskim klubovima, folklornim i tamburaškim skupinama, a veliku ulogu u očuvanju hrvatskog identiteta te hrvatske državotvorne ideje imao je i iseljenički tisak. Za razliku od Hrvata u Jugoslaviji, Hrvati u slobodnome svijetu, demokratskim zemljama, imali su priliku javno iznositi svoja politička stajališta. Politički aktivni Hrvati u svijetu pisali su članke u svome tisku, održavali političke tribine, razne manifestacije i akcije, demonstrirali su te lobirali za hrvatsku samostalnost u zemljama u kojima su živjeli. Treba reći kako su mnogi hrvatski iseljenici s vremenom postali ugledni i cijenjeni članovi društva u zemljama u koje su doselili – od uspješnih poduzetnika, intelektualaca, političara do istaknutih sportaša koji su svojim djelovanjem dobili priliku jače promovirati hrvatsko ime i hrvatsku borbu za samostalnost u zemljama u kojima su živjeli. Posebno je velika odgovornost bila na onim Hrvatima koji su živjeli u svjetskim silama poput SAD-a. Politički aktivni Hrvati nastojali su uvjeriti političke lidere tih zemalja da je samostalna Hrvatska i njihov interes, nasuprot očuvanju Jugoslavije.⁸⁶

⁸³ KRAŠIĆ, „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću. Trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati“, 15.

⁸⁴ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 405.

⁸⁵ *Isto*, 406.

⁸⁶ A-HIC, BELJO, Ante, *Iseljena Hrvatska u procesu nastanka Hrvatske demokratske zajednice*, 1999., 4. Jugoslaviju se, kao nestabilnu državu, prikazivalo kao prijetnju miru u Europi, pa i svijetu. Isto tako, Zapadu se tvrdilo da ona kao nestabilna država ne može biti učinkovita brana izbijanju Sovjeta na Jadran, a time i Sredozemlje u slučaju neke krizne situacije. Stvaranje samostalnih i blokovski neutralnih država na tlu Jugoslavije prezentiralo se kao situacija koja bi bila na korist svjetskom miru i interesima oba bloka. KRAŠIĆ, „Croatian National Congress' Actions During the Period Josip Broz Tito's Illness and Death“, 821-832.

Šezdesetih godina dvadesetog stoljeća otpočeo je novi veliki val iseljavanja iz Hrvatske, a uz ekonomske iseljenike i političke emigrante, došlo je do stvaranja nove skupine iseljenika. Naime, otvaranje jugoslavenskih granica dovelo je do obnavljanja ekonomske emigracije, no ne u njezinoj klasičnoj formi. Iseljavanje Hrvata iz Jugoslavije šezdesetih i sedamdesetih godina bilo je uzrokovano prije svega nepovoljnim gospodarskim stanjem i nezaposlenošću u Jugoslaviji. To iseljavanje, ovoga puta legalno i s putovnicom, bilo je usmjereno uglavnom prema europskim državama, a prekomorsko iseljavanje prestalo je dominirati te se počeo bilježiti masovni odlazak Hrvata na „privremeni rad u inozemstvo“. Ti su iseljenici, popularno nazivani „pasošari“, u velikoj mjeri ipak postajali trajni migranti.⁸⁷ S druge strane, oni koji su odlučili odseliti u prekomorske zemlje, odlazili su s namjerom da tamo i ostanu.⁸⁸

Novopridošli su iseljenici, piše Ante Beljo, u inozemstvu „došli u doticaj s hrvatskom političkom emigracijom, njihovim tiskom u slobodnome svijetu i spoznajama koje do tad nisu imali prigodu steći.“ (...) „Na taj je način hrvatsko iseljeničtvo dobilo nove snage u stotinama tisuća ljudi koji su živjeli jednom nogom u Hrvatskoj, a drugom izvan nje i koji su mogućnost povratka vidjeli jedino u samostalnoj i neovisnoj hrvatskoj državi.“⁸⁹ Iako su većinu političke emigracije činili oni koji su otišli iz Jugoslavije neposredno nakon rata, politički motivirani bjegovi iz Jugoslavije nastavili su se i kasnije. Iskusivši brutalnu represiju komunističkog režima u Jugoslaviji – progone, zatvaranja, maltretiranja i odguravanje na društvenu marginu svih onih koji bi izrazili nezadovoljstvo jugoslavenskim režimom, odnosno onih koji nisu bili smatrani pristašama režima, mnogi mladi Hrvati odlučili su se na bijeg iz zemlje. Novopridošli mladi politički emigranti priključivali su se u već postojeća društva i političke organizacije političke emigracije, a pokretali su i vlastite inicijative. Među tim mladim ljudima, koji su veći dio svojega života bili izloženi režimskome nasilju, jedan manji dio zaključio je da se na silu jedino može odgovoriti silom, a pogotovo u situaciji kada nisu mogli računati na potporu demokratskog Zapada, koji je podržavao i pomagao Jugoslaviju. Stoga je, početkom 1960-ih godina u protujugoslavenskom djelovanju nove političke emigracije došlo do pojave korištenja nasilja, s ciljem ostvarenja samostalne hrvatske države.⁹⁰ Pojedine su grupe političkih emigranata napadale jugoslavenske diplomatske ispostave i predstavnike u inozemstvu. Također, izvodile su se diverzantske akcije i pokušavani oružani ustanci na tlu Jugoslavije. Jedna od najpoznatijih diverzantskih akcija emigranata izvedena je kod Bugojna u Bosni 1972.

⁸⁷ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 19-21.

⁸⁸ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 16.

⁸⁹ A-HIC, BELJO, Ante, *Iseljena Hrvatska u procesu nastanka Hrvatske demokratske zajednice*, 1999., 3.

⁹⁰ KRAŠIĆ, „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću. Trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati“, 16.

godine.⁹¹ Nakon sloma Hrvatskog proljeća 1971. godine, političkim su emigrantima postali i pojedini hrvatski intelektualci, koji su u inozemstvo bježali kako bi se spasili od komunističkog progona.⁹²

Iako su gotovo sve hrvatske političke organizacije u iseljeništvu u svojim temeljima imale pravaško – starčevićansku, odnosno hrvatsku državotvornu ideju⁹³, hrvatska je poslijeratna politička emigracija bila izrazito podijeljena i heterogena. Glavnu zapreku njezinome ujedinjenju činili su stranački interesi i osobne ambicije čelnih ljudi političkih organizacija u emigraciji.⁹⁴ Među emigrantskim političkim organizacijama postojale su veće ili manje političke i ideološke razlike, razlike u pogledima na način provedbe hrvatske državotvorne borbe, kao i mišljenjima tko treba predvoditi istu. Najviše razilaženja bilo je između HSS-a i HOP-a. Vodstvo HOP-a polagalo je pravo na monopol u predvođenju hrvatske državotvorne borbe, ističući kako je Ustaški pokret, iz kojega je proizašao HOP, nakon gotovo tisuću godina ponovno uspio stvoriti hrvatsku državu.⁹⁵ S druge strane, vodstvo HSS-a zauzelo je stav da su jedini legitimni predstavnik hrvatskoga naroda, pozivajući se na pobjedu na zadnjim demokratskim izborima 1938. godine.⁹⁶ Također, u HSS-u su smatrali kako oni nisu kompromitirani suradnjom s nacistima i fašistima tijekom Drugog svjetskog rata, kao što su to bili čelni ljudi HOP-a.⁹⁷

Iako je hrvatska politička emigracija bila rascjepkana po političkoj osnovi, sve su političke organizacije u iseljeništvu imale sličan politički i nacionalni program, a bile su jedinstvene u jednom: bile su protiv svake Jugoslavije. „To je uostalom bio zajednički nazivnik cijele hrvatske emigracije, koja ako nije znala ili nije mogla odrediti kakvu Hrvatsku hoće (o tome će odlučiti narod u domovini), bila je svjesna, znala je sa sigurnošću, da ne prihvaća nikakvo rješenje koje bi značilo produženje Jugoslavije i komunističkog sustava.“ – piše Sopta.⁹⁸ Primjer tome događaj je iz 1960. godine, kad su tri najveće hrvatske političke organizacije u iseljeništvu, HSS, HOP i HNO, Skupštini Ujedinjenih naroda poslale svoje memorandume o zahtjevima hrvatskog naroda za nacionalnom državom. Umjesto hrvatskog naroda u domovini,

⁹¹ MATKOVIĆ, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, 223.

⁹² *Isto*.

⁹³ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 218.

⁹⁴ *Isto*, 212.

⁹⁵ KRAŠIĆ, „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću. Trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati“, 16.

⁹⁶ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 363.

⁹⁷ KRAŠIĆ, „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću. Trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati“, 16.

⁹⁸ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 216.

koji to nije mogao slobodno učiniti, gotovo cjelokupna hrvatska emigracija stajala je iza ta tri memoranduma.⁹⁹

Potreba za ujedinjenjem hrvatske političke emigracije postajala je s vremenom sve izraženija. O potrebi stvaranja jedinstvenog hrvatskog pokreta pisao je 1974. i hrvatski politički emigrant, novinar, prevoditelj i profesor povijesti Bogdan Radica: „Hrvatski pokret, kako bi potkrijepio svoje polaganje prava na legitimitet i kako bi mogao utjecati na javno mnijenje izvan Hrvatske, mora biti ujedinjen i dobro organiziran.“¹⁰⁰ S ciljem ujedinjenja svih političkih organizacija u iseljeništvu u jedinstveni hrvatski pokret i sveopću hrvatsku organizaciju, početkom 1960-ih godina političke emigrantske organizacije HNO, HN Otpor, HRS te intelektualci okupljeni oko listova *Studia Croatica* i *Hrvatska revija* osnovali su Hrvatsko narodno vijeće (HNV). Ipak, njemu se nije uspjelo privući HOP i HSS, a nisu se uspjele prevladati ni razlike među ostalim političkim organizacijama te se ono ugasio nakon nekoliko godina. U Torontu je 1974. godine osnovan drugi HNV. Za razliku od prvog, drugi je okupio većinu hrvatske političke emigracije te je kroz njega na neko vrijeme ostvarena ideja svehrvatskog zajedništva. HNV-u se priključila i nekolicina emigranata pristiglih nakon sloma Hrvatskog proljeća. Ipak, i u novom HNV-u je s vremenom došlo do sukoba. S jedne strane bili su oni koji su se zalagali za korištenje svih sredstava u antijugoslavenskoj borbi, uključujući oružje, kao i za fleksibilnost u traženju saveznika u svijetu bez obzira na ideologiju. S druge strane bila je struja koja je zazirala od suradnje sa Sovjetima i zalagala se za korištenje nenasilnih metoda u hrvatskoj državotvornoj borbi. S vremenom je došlo do raskola, a dio članstva HNV-a osnovao je novu organizaciju – Hrvatski državotvorni pokret (HDP). Ipak, HNV je sve do raspada Jugoslavije bio vodeća organizacija hrvatske političke emigracije.¹⁰¹

Do 1976. godine¹⁰² gotovo se trećina stanovništva iselila iz Hrvatske ili bila na „privremenom radu“ u inozemstvu. S brojkom od oko dva milijuna iseljenih Hrvata¹⁰³, hrvatska emigracija postala je snažna politička sila koja je, ističe Beljo, „pedesetih, šezdesetih i sedamdesetih godina bila vrlo antijugoslavenski raspoložena. Tako se u SAD-u i Kanadi, a i u drugim krajevima svijeta, razvio jedan nacionalistički oslobodilački pokret kojega se krivo

⁹⁹ Isto, 214.

¹⁰⁰ SADKOVICH, *Tuđman: Prva politička biografija*, 246.

¹⁰¹ KRAŠIĆ, „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću. Trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati“, 17.

¹⁰² SADKOVICH, *Tuđman: Prva politička biografija*, 245.

¹⁰³ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 217.

naziva ustaškim“.¹⁰⁴ Naime, Beograd je demonizirao kompletnu hrvatsku političku emigraciju. Kako je među starijom političkom emigracijom postojao velik broj bivših vojnih i civilnih dužnosnika režima NDH te pripadnika Ustaškog pokreta, jugoslavenski ju je režim karakterizirao kao ustašku, dok je mlađu emigraciju prikazivao kao terorističku, zbog već spomenutih akcija. Nadalje, vlasti u Jugoslaviji implicirale su kako cjelokupna hrvatska emigracija zagovara stvaranje nove NDH, no ona je, u cjelini, u stvarnosti zagovarala stvaranje samostalne i demokratske hrvatske države.¹⁰⁵

Politička djelatnost hrvatskih političkih emigranata, kao i njihove težnje prema stvaranju samostalne hrvatske države bile su poznate političkim institucijama i političarima u zemljama u kojima su živjeli. Bilo je to poznato i vlastima u Jugoslaviji, što im je osobito smetalo, a glavni posao njenih diplomatskih i konzularnih službi bila je „borba protiv hrvatskog iseljništva putem diskvalifikacije njihovih ciljeva, infiltracije u iseljeničke organizacije i njihovo razbijanje iznutra uz ekstremno djelovanje prema van, koje ih je trebalo diskvalificirati u zemljama u kojima žive, te fizičke likvidacije i kidnapiranje istaknutijih predstavnika.“¹⁰⁶, istaknuo je Beljo i dodao: „Svaki i najbezazleniji hrvatski zahtjev bio je proglašavan ustaštvom, a to je bilo ravno ne samo začepljenju usta nego i skidanju glava. Mi smo bili etiketirani kao neprijateljska, fašistička i ekstremistička emigracija koju je trebalo likvidirati, iako su već odavno veliku prevagu u toj emigraciji tvorili oni koji su rođeni nakon rata. (...) Napadalo nas se i maltretiralo i zbog hrvatskih zastava koje smo izvjesili svukud po svijetu“.¹⁰⁷ Preko jugoslavenskih konzulata u svijetu širena je antihrvatska promidžba te promidžba protiv hrvatskih emigranata čime ih se nastojalo diskreditirati. Kako bi se spriječilo njihovo političko djelovanje, ponekad i likvidacijama, politička emigracija bila je premrežena doušnicima jugoslavenskih obavještajnih i diplomatskih službi.¹⁰⁸ Promidžba protiv hrvatskih političkih emigranata bila je aktivna i u Jugoslaviji: u tisku se optuživalo kako su svi emigranti zapravo agenti američkih i drugih zapadnih tajnih službi.¹⁰⁹ Odnos Jugoslavije prema hrvatskoj političkoj emigraciji, ali i obratno, možda najbolje sažima izjava Vladimira Bakarića, jednog od čelnih ljudi Jugoslavije, koji je 1970. godine na Desetoj plenarnoj sjednici Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske (CK SKH) ustvrdio kako Hrvatska ima najbrojniju i

¹⁰⁴ A-HIC, BELJO, Ante, *Iseljena Hrvatska u procesu nastanka Hrvatske demokratske zajednice*, 1999., 2.

¹⁰⁵ *Isto.*

¹⁰⁶ *Isto.*

¹⁰⁷ A-HIC, BELJO, Ante, *Izlaganje Ante Belje na Prvom općem Saboru HDZ-a u Zagrebu 24. veljače 1990.* 1990, 4-5.

¹⁰⁸ *Isto.*

¹⁰⁹ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 217.

najgoru emigraciju: „Hrvatsku još nešto karakterizira. Ona ima najveću i najgoru emigraciju. Najveću po broju, pa i kad izuzmemo staru emigraciju, imade najveću političku emigraciju iz vremena ovog rata. I najgora je po tome što nitko nije tako surov, tako neprijateljski raspoložen od svih drugih emigracija prema Jugoslaviji (...)“.¹¹⁰

Politička djelatnost hrvatske političke emigracije i borba za neovisnu Hrvatsku svoj je vrhunac doživjela s demokratskim promjenama u Europi koncem 1980-ih godina, odnosno usporedno s urušavanjem komunističkog sustava u Europi. Hrvatski politički emigranti nadali su se da će takav rasplet zadesiti i komunistički režim u Jugoslaviji. Iako do tada razjedinjeni, hrvatski iseljenici prepoznali su trenutak u kojem je Hrvatska dobila šansu postati neovisna država. Zahtjevi za ujedinjenjem hrvatske političke emigracije postajali su tada sve glasnjiji, a političke aktivnosti hrvatskih iseljeničkih zajednica dodatno su se pojačale. Beljo je o tome zapisao: „Ona mala bujica nacionalnog zanosa s konca osamdesetih godina izrasla je u veliku rijeku koja se prelila daleko izvan svog korita i zahvatila sve što je bilo nacionalno svjesno i vrijedno u hrvatskom narodu diljem svijeta. Bezbrojni su zaslužni pojedinci diljem planete koji su se u svim ovim povijesnim zbivanjima dostojno iskazali, i bili dorasli visini povijesnih zadataka za oslobođenje svoga naroda i stvaranje samostalne hrvatske države.“¹¹¹ Mnogi su iseljeni Hrvati u tome vidjeli i svoju šansu za svoj povratak u domovinu. Naime, kao političkim emigrantima, mnogima je povratak u domovinu praktički bio onemogućen. Vinko Nikolić opisao je nastojanja hrvatskih političkih emigranata za stvaranjem samostalne hrvatske države na sljedeći način:

„Sva naša stremljenja bila su čvrsto usmjerena prema Domovini. Naš životni smisao tražili smo i nalazili u budnoj vjeri da ćemo se vratiti u Hrvatsku, suverenu i demokratsku, koja će primiti sve Hrvate, bez obzira na vjere i ideologije, na stranku i društva, da svima, poslije prognaničkih patnji i izbjegličkih stradanja, pruži blagoslovljeni spokoj drage rodne grude za kojom smo čeznuli“¹¹²

¹¹⁰ ČIZMIĆ, SOPTA,ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 420.

¹¹¹ A-HIC, BELJO, Ante, *Iseljena Hrvatska u procesu nastanka Hrvatske demokratske zajednice*, 1999., 3.

¹¹² NIKOLIĆ, „Uloga hrvatskog iseljeničtva u obrani i obnovi Republike Hrvatske“, 27.

5. Političko djelovanje kanadskih Hrvata u drugoj polovici osamdesetih godina 20. stoljeća

Osamdesetih godina 20. stoljeća, hrvatska emigracija u Kanadi u političkome je smislu bila razjedinjena. U Kanadi su djelovale brojne hrvatske političke organizacije, različite i po ideološkim i drugim stavovima, a nesuglasice i podjele postojale su i unutar organizacija. Jedna od najvećih hrvatskih političkih stranaka u iseljeništvu (i u Kanadi) bio je HSS. Osobito je bio popularan među iseljenicima starije emigracije, a glavna uporišta u iseljeništvu bila su mu u Kanadi i SAD-u.¹¹³ Nakon što se HSS 1969. godine beskompromisno opredijelio za uspostavu suverene i demokratske Hrvatske, stranka je dobila veliki broj novih simpatizera.¹¹⁴ Nakon sloma NDH i uspostave komunističke Jugoslavije, preživjeli dužnosnici i vojnici NDH i druge političke izbjeglice izbjegle u Kanadu, osnovali su svoje političke organizacije. Godine 1950. novopridošli emigranti u Hamiltonu su utemeljili protukomunističku i protujugoslavensku organizaciju Ujedinjeni Hrvati Kanade (UHK), a nakon što je u Buenos Airesu 1956. godine osnovan HOP, cjelokupna organizacija UHK dala mu je javnu potporu i pristupila mu. Organizacija je pokrenula i izdavanje službenoga glasila, spomenutog mjesečnog lista *NDH*. Djelovanje UHK, osobito u početnoj fazi, bilo je usmjereno na organiziranje proslava dana osnivanja NDH, Desetoga travnja u ograncima diljem Kanade, kao i antijugoslavenskih prosvjeda 29. studenoga, na najveći praznik komunističke Jugoslavije – Dan Republike.¹¹⁵ U Kanadi su djelovali i ogranci drugih emigrantskih političkih organizacija: HNO-a, HRS-a, HN – Otpora, HDP-a i drugih organizacija.¹¹⁶ Političke i ideološke razlike između dva najjača politička bloka u Kanadi, HSS-a i UKH-a dovele su i do čestih sukoba i javnih rasprava.¹¹⁷ Ipak, takve rasprave imale su i pozitivnu stranu - dovele su do razvijanja „kulture dijaloga i tolerancije, bez obzira na različita stajališta. (...) Bilo je to vrijeme učenja demokracije kroz praksu“, zaključio je Sopta.¹¹⁸

Dolaskom trećeg vala hrvatskih iseljenika u Kanadu, politički, društveni i kulturni život u hrvatskim zajednicama u Kanadi postajao je sve dinamičniji. Osim u hrvatskim zajednicama, aktivnost Hrvata i u društvenom, sportskom i političkom životu Kanade bivala je sve veća, što

¹¹³ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 213-214.

¹¹⁴ *Isto*, 226.

¹¹⁵ *Isto*, 231-236.

¹¹⁶ *Isto*, 66.

¹¹⁷ *Isto*, 231-236.

¹¹⁸ *Isto*, 65-66.

je doprinijelo i sve većoj afirmaciji hrvatskog imena u Kanadi. Rezultat velike aktivnosti u hrvatskim zajednicama bilo je sve jače buđenje nacionalne svijesti kod kanadskih Hrvata, čak i kod treće generacije iseljenika.¹¹⁹ Hrvati u Kanadi s pažnjom su pratili politička događanja u domovini. S naznakama demokratskih promjena u Europi, krajem osamdesetih godina dvadesetog stoljeća, prepoznavši da je i Hrvatska dobila povijesnu šansu da postane neovisna država, kanadski Hrvati još su se jače politički aktivirali. Sve su češći bili i pozivi na zajedništvo hrvatske političke emigracije, kao i na suradnju i zajedništvo iseljene Hrvatske s domovinskom Hrvatskom. Brojni su se kanadski Hrvati politički, ali i na druge načine angažirali pri pomoći Hrvatskoj u stjecanju njezine samostalnosti, a uvid u političko djelovanje kanadskih Hrvata u tome razdoblju možda najbolje daje hrvatski iseljenički tisak. Razna događanja, simpoziji, predavanja, političke tribine i druge akcije najavljivale su se u novinama, a pisalo se i o hrvatskim protujugoslavenskim demonstracijama diljem Kanade i svijeta. Takva su događanja, usmjerena prema stvaranju neovisne hrvatske države, postajala sve češća. Hrvatske političke organizacije u Kanadi organizirale su velik broj antijugoslavenskih demonstracija, ili samostalno ili zajednički s drugim organizacijama i društvima. Organizirane su javne političke tribine, poput tribine hrvatskih političkih organizacija u Torontu 23. lipnja 1989. na kojoj su sudjelovali HOP, HN Otpor, HDP i još nekoliko manjih organizacija. Među hrvatskim je iseljenicima sve više sazrijevala spoznaja da se hrvatska samostalnost može izboriti samo suradnjom hrvatskih političkih snaga u iseljeništvu te zajedničkim snagama s Hrvatima u domovini. Osamdesetih godina došlo je do sve jačih poziva na zajedništvo i jedinstvo iseljene Hrvatske, odnosno svih skupina političke emigracije. Na spomenutoj tribini u Torontu, dr. Srećko Pšeničnik¹²⁰, predsjednik HOP-a, istaknuo je: „Javna tribina je skup, zbor, zajednica državotvornih, političkih, radikalnih hrvatskih organizacija, koje su svietstne da niti jedna od nas postojećih organizacija, stranaka ili pokreta ne može sama donieti hrvatskom narodu slobodu, već jedino zajedničkim i koordiniranim radom svih organiziranih Hrvata, možemo povesti zajedničku borbu, kojom ćemo poduprijeti hrvatski narod u Domovini da sruši Jugoslaviju i obnovi svoju vlastitu, samostalnu, suverenu, nezavisnu i višestranačku državu Hrvatsku, sagrađenu na trajnim principima slobode i ljudskog dostojanstva.“¹²¹ Potreba za

¹¹⁹ *Isto*, 65-66.

¹²⁰ Srećko Pšeničnik (Pregrada, 1921. – Zagreb, 1999.) bio je hrvatski političar i javni djelatnik. Studirao je pravo u Zagrebu, Rimu i Padovi, a u Milanu je doktorirao političke znanosti. U vrijeme NDH bio je diplomatski službenik, tajnik ministra u poslanstvu NDH u Rimu te izaslanik za tisak. Nakon rata emigrirao je u Argentinu, zatim Venezuelu, a potom u Kanadu u Toronto. Godine 1981. postao je predsjednik Hrvatskog oslobodilačkog pokreta, a od 1985. do 1996. uređivao je list *Nezavisna Država Hrvatska*. ŠAKIĆ, DOBROVŠAK (ur.), *Leksikon hrvatskog iseljeničtva i manjina*, 865-866.

¹²¹ „Javna tribina u Torontu“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), srpanj 1989., 1.

ujedinjenjem svih političkih organizacija u iseljeništvu i stvaranja jedinstvenog hrvatskog pokreta, s pravim vođom, postajala je s vremenom sve izraženija.¹²²

Među kanadske Hrvate je, nakon vraćanja putovnice 1987. godine, došao dr. Franjo Tuđman, među hrvatskom emigracijom poznat kao hrvatski disident, sudionik Hrvatskog proljeća, povjesničar i zagovaratelj hrvatske nacionalne pomirbe i jedinstva iseljene i domovinske Hrvatske. Tuđman, kao sudionik Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP-a) u Drugom svjetskom ratu, nekadašnji član Komunističke partije Jugoslavije (KPJ), a kasnije i general Jugoslavenske narodne armije (JNA) izazivao je sumnju među dijelom političkih emigranata. Većina pripadnika hrvatske političke emigracije bili su preživjeli bivši pripadnici vojske NDH ili su zbog komunističkog režima bili prisiljeni iseliti iz domovine. Zbog toga dio njih nije želio s njime surađivati. U cjelini, velik dio iseljenih Hrvata ipak je pozitivno gledao na Tuđmana.¹²³ Možemo zaključiti kako je razlog tome bio odnos istog režima prema Tuđmanu, koji ga je marginalizirao i progonio od druge polovice 1960-ih godina. Isto tako, tome su zasigurno pridonijeli njegovi tekstovi, kao i javni istupi poput intervjua švedskoj i zapadnonjemačkoj televiziji zbog kojih je osuđen za širenje „neprijateljske propagande“. Tuđman je kritizirao komunistički režim, a zalagao se i za širenje istine o hrvatskoj povijesti (primjerice, doveo je u pitanje broj žrtava ustaškog logora Jasenovac, kazujući da je taj broj daleko manji nego li su to predstavljale vlasti u Jugoslaviji). Nadalje, jugoslavenski je režim doživljavao dio Hrvata izvan Jugoslavije neprijateljskim i nepoželjnim, dok je s druge strane Tuđman ono smatrao sastavnim dijelom hrvatskoga naroda i želio ga povezati s Hrvatima u domovini.¹²⁴

Prilikom susreta s kanadskim Hrvatima, a među njima i onih koji ga ranije nisu podržavali, pridobio je naklonost većeg dijela njih, a ogranci Hrvatske demokratske zajednice (HDZ-a), kojoj je bio na čelu, nicali su u brojnim kanadskim gradovima nedugo nakon njenog osnivanja 1989. godine. Nakon ozakonjenja višestranačkog sustava, nastanka parlamentarnih stranaka i raspisivanja prvih višestranačkih izbora 1990. godine, krenulo je okupljanje hrvatske političke emigracije u Kanadi i u iseljeništvu općenito, kao i njihova jedinstvena potpora novim, demokratskim snagama u domovini.¹²⁵

¹²² SADKOVICH, *Tuđman: Prva politička biografija*, 246.

¹²³ *Isto*, 247.

¹²⁴ *Isto*, 244.

¹²⁵ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 217.

5.1. Hrvatska bratska zajednica

Teško je nabrojati sve hrvatske organizacije koje su se zalagale za stvaranje samostalne Hrvatske ili dale svoj doprinos tome. Zato ćemo u tu svrhu navesti primjer Hrvatske bratske zajednice (HBZ) - najstarije, najveće i materijalno najjače organizacije hrvatskih iseljenika u SAD-u i Kanadi, utemeljene 1894. godine u američkom gradu Pittsburghu. Kroz svoje odsjeke u brojnim gradovima SAD-a i Kanade, ta je, prvenstveno kulturna, društvena i humanitarna organizacija od svojeg osnutka radila na okupljanju hrvatskih iseljenika u SAD-u i Kanadi, njihovom uzajamnom pomaganju i zajedništvu, njihovoj zaštiti, čuvanju hrvatskog nacionalnog identiteta i hrvatskog kulturnog naslijeđa, a istodobno gradila i održavala veze sa „starom domovinom“. Treba istaknuti kako je HBZ kroz svoje djelatnosti dao neprocjenjiv doprinos očuvanju hrvatske kulturne baštine i hrvatskoga jezika u Kanadi i SAD-u, kao i podizanju nacionalne svijesti kod generacija iseljenih Hrvata.¹²⁶

Iako je HBZ po svojoj naravi, prvenstveno kao osiguravajuće društvo, bio apolitičan, vodstvo HBZ-a često je zauzimalo političke stavove. HBZ je, jednako kao i HSS u iseljensktvu, tijekom Drugog svjetskog rata podržao politiku SAD-a i Saveznika. Iako ni HSS, ni HBZ nisu bile prokomunističke organizacije, samim su time podržale i partizanski pokret u Hrvatskoj. To je izazvalo nezadovoljstvo među članstvom, a dio članova napustio je HBZ.¹²⁷ Podjele u HBZ-u vidljive su i iz nekadašnjih naziva pojedinih odsjeka u Kanadi i SAD-u. Tako su neki odsjeci dobili imena koja su pozivala na jugoslavenstvo poput: *Sloboda svih Slavena*, *Slavensko bratstvo*, *Složni Slaveni*. Drugi su pak u prvi plan stavljali hrvatski nacionalni identitet, uzimajući imena hrvatskih velikana i slično poput: *Hrvatski sinovi*, *Sinovi i kćeri hrvatske domovine*, *Kardinal A. Stepinac* i drugo.¹²⁸ Krajem sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća na čelo HBZ-a došla je prohrvatska struja, a predsjednikom je postao Bernard Luketich. O značaju istog pisao je i list *NDH*: „Bili smo već jednom na stranicama ovog lista napisali da dolazkom na predsjedništvo HBZ-e g. Bernarda Luketicha došlo je do stvarne promjene u ovoj ustanovi, a čitamo u *Zajedničaru* neke članke, koji se za vrijeme predsjednikovanja nedavnih jugozajedničara ne bi mogli ni zamisliti.“¹²⁹

¹²⁶ „Povijest Hrvatske bratske zajednice“.

¹²⁷ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 352 -353.

¹²⁸ *Isto*, 352-353.

¹²⁹“Hrvatska bratska zajednica u obrani hrvatskog jezika“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), travanj 1988, 9.

Zaokret u radu HBZ-a na čelu s Luketichem, osamdesetih se godina očitovao kroz njezino sve jače domoljubno djelovanje i razne akcije, o čemu svjedoče stranice *Zajedničara*, glasila HBZ-a. HBZ se posebno zauzeo za obranu hrvatskoga jezika, nakon što je njegovo ime prema Ustavnom sudu Jugoslavije došlo u pitanje. Luketich je u *Zajedničaru* pisao: „Stav Hrvatske bratske zajednice je jasan: (...) Zadatak i dužnost nas pripadnika i potomaka hrvatskog naroda u dijaspori je prvenstveno u tome da se svim dozvoljenim sredstvima borimo da hrvatski narod u Domovini to svoje neotudjivo pravo samoodlučivanja o svojoj vlastitoj sudbini može, uvijek, slobodno i u skladu sa svim demokratskim normama današnjeg svijeta, provesti u djelo. Zaprepastila nas je odluka Ustavnog suda Jugoslavije od 7. prosinca 1988. o članu 138 iz ustava SR Hrvatske, koji se odnosi na jezik i u kome se kaže: 'U Socijalističkoj Republici Hrvatskoj u javnoj je upotrebi hrvatski književni jezik – standardni oblik narodnog jezika Hrvata i Srba u Hrvatskoj, koji se naziva hrvatski ili srpski' , a koju formulaciju je taj sud proglasio protuustavnom. Prema toj odluci formulacija 'hrvatski književni jezik' je protuustavna i trebala bi biti izbačena. (...) Činjenica je da je tom odlukom hrvatski jezik u državi čiji je Hrvatska sastavni dio proglašen protuustavnim i neće li to isto biti sutra s Hrvatskom i hrvatskim narodom?“¹³⁰ U *Zajedničaru* su istodobno objavljeni brojni članci o hrvatskome jeziku, tekstovi s ciljem njegove obrane, a Luketich je u svojoj rubrici pozvao da se na radio programu *Glas Amerike* iz srpsko-hrvatskog odjela, u kojem je bilo jedanaest Srba i dva Hrvata, treba izdvojiti hrvatski te da on treba biti samostalan i postati *Hrvatski glas*. Vodstvo HBZ-a je svojim ograncima dalo upute da šalju peticije Predsjedniku SAD-a te američkom Kongresu.¹³¹ Naposljetku, kad je hrvatski jezik obranjen, *Zajedničar* je u članku pod naslovom „Hvala Bogu, naš jezik je sačuvan!“ između ostaloga istaknuo: „Mi se takodjer ponosimo Hrvatima cijeloga svijeta, koji su na dostojan i demokratski način iznijeli svoje mišljenje i borili se za ono što je naše, naš lijepi hrvatski jezik. I na kraju, ponavljamo lozinku koje se naš hrvatski narod čvrsto držao kroz svoju dugu i slavnu povijest, 'Tuđe nećemo, a svoje ne damo!‘“¹³²

HBZ je reagirao i na nastojanja srpske zajednice u SAD-u da u glavnome gradu, Washingtonu, 1985. godine postavi spomenik Draži Mihajloviću, vođi velikosrpskog četničkog pokreta u Drugom svjetskom ratu, odgovornog za masovne zločine nad nesrpskim stanovništvom, uključujući Hrvate. Rasprava o postavljanju spomenika vodila se u američkom

¹³⁰ Bernard M. LUKETICH, „Predsjednikova rubrika: Stav Hrvatske Bratske Zajednice je jasan“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 25.1.1989., 10.

¹³¹ A-HIC, BELJO, Ante. *U sjećanje i zahvalnost: Veliki doprinos Bernarda M. Luketicha u stvaranju hrvatske države*, 1.

¹³² Bernard M. LUKETICH, „Hvala Bogu, Naš Jezik Je Sačuvan; Naš Hrvatski Jezik“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 5.7. 1989., 16.

Kongresu, a nitko iz Jugoslavije na to nije reagirao niti protiv toga prosvjedovao. HBZ je napisao i u Kongresu iznio prikaz od osamnaest stranica i uručio još dvanaest stranica dokaznog materijala pod nazivom: *Draža Mihailović and the Croatian Nation*, nakon čega je srpski zahtjev odbijen.¹³³ Iz HBZ-a su dolazile mnoge inicijative, a jedna od njih bio je i prijedlog za pokretanje Hrvatskog nacionalnog dana u Americi i Kanadi za čiji datum su se u brojevima *Zajedničara* skupljali prijedlozi.¹³⁴

Tijekom i nakon svojih posjeta kanadskim Hrvatima krajem osamdesetih godina, dr. Franjo Tuđman dobio je široki publicitet preko *Zajedničara*, a njegova predavanja po SAD-u i Kanadi bila su popraćena većim brojem članaka. Tijekom Tuđmanova posjeta Kanadi i SAD-u 1987. godine, Luketich je pozvao Tuđmana na festival tamburaških društava HBZ-a iz SAD-a i Kanade u Pittsburghu te ga u svome govoru tom prigodom posebno pozdravio. Zanimljivo je spomenuti kako Luketich tom prigodom nije pozdravio jugoslavenskog konzula.¹³⁵

HBZ je podržao demokratske procese u Hrvatskoj, osnivanje HDZ-a na čelu s Tuđmanom te svih ostalih demokratskih stranaka u Hrvatskoj. HBZ bio je tada najutjecajnija i financijski veoma moćna hrvatska iseljenička organizacija u svijetu. Potpora jedne takve organizacije, koja je tada brojala preko 100 000 članova, a koja je u dobrim odnosima s vlastima SAD-a, bila je od velikog značaja za Hrvatsku. Kad su iz Beograda stigle oštre reakcije na osnivanje HDZ-a, *Zajedničar* je reagirao: „Kada se Srbi i Srbija za nešto zalažu, onda kažu da to čine u ime demokracije i ravnopravnosti, ali kada to čine druge narodnosti u Jugoslaviji (osobito Hrvati), onda ih se označuje nacionalistima. Izgleda da kada god Hrvati traže ravnopravnost i svoja prava, koja su im prema demokratskom principu dana pri formiranju poslijeratne Jugoslavije, onda ih se okrivljuje da su 'ustaše'. (...)“¹³⁶ HBZ je putem *Zajedničara* reagirao i kada je vlast u Hrvatskoj pokušala zabraniti rad HDZ-a: „Zar su Hrvati jedini narod na svijetu kome je zabranjeno raspravljati o vlastitoj sudbini? Živimo li mi na prijelazu u 21. stoljeće ili još uvijek u vremenu balkanskih ratova, kad su se uspjesi mjerili okrutnostima i brojem skinutih glava? Tko se boji demokratske i pluralističke Hrvatske?“¹³⁷ HBZ je iskazao podršku demokratskim snagama u domovini riječima u *Zajedničaru*. „Posebno su nam poznati

¹³³ BELJO, Ante. *U sjećanje i zahvalnost: Veliki doprinos Bernarda M. Luketicha u stvaranju hrvatske države*, 1.

¹³⁴ Zvonimir ČIČIĆ, „Hrvatski nacionalni dan?“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 5.7.1989., 17., Marko SINOVIĆ, „Hrvatski Svjetski Dan“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 9.8.1989., 11., Šimun Matija BOGDANIĆ, „O proslavi Hrvatskog Svjetskog Dana“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 12.4.1989., 12., 14.

¹³⁵ TUĐMAN, Franjo. *Osobni dnevnik: 1973. – 1989.: Knjiga III. 1984. – 1989.*, 233.

¹³⁶ ČIZMIĆ, *Povijest Hrvatske bratske zajednice: 1894. – 1994.*, 350.

¹³⁷ *Isto*.

demokratski pokreti u Hrvatskoj, domovini naših predaka, kojima, odnosno svim njihovim alternativnim političkim strankama, dajemo našu bezuvjetnu moralnu podršku. Hrvatska bratska zajednica je kroz cijelu svoju slavnu povijest uvijek bila uz svoj hrvatski narod u njegovoj borbi za slobodu čak u vremenima kada je bilo nepopularno biti povezan sa tom zemljom. Naš hrvatski narod je dobro znao koliko Zajednica dijeli njegovu sudbinu i da nije sam u borbi za svoju slobodu. Hrvatska bratska zajednica opet stoji uza svoj narod, potičući ga da se dalje bori za svoj vlastiti jezik, pjeva svoje pjesme i s ponosom kaže 'Da, ja sam Hrvat'.¹³⁸ Kad je 1990. godine, na prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj pobijedio HDZ, slavilo se u hrvatskim zajednicama diljem svijeta, pa tako i u Kanadi. Luketich je u ime HBZ-a uputio čestitku dr. Franji Tuđmanu, a upućen je poziv ograncima da se Hrvatski svjetski dan slavi 30. svibnja, kao svehrvatski dan i Dan hrvatske državnosti. HBZ je pozivao i da tim povodom u hrvatskim zajednicama po cijelome svijetu budu priređena slavlja i da sva crkvena zvona u Hrvatskoj i hrvatskim župama po cijelom svijetu jednoglasno zvone: „Slavljenjem Hrvatskog svjetskog dana obilježiti ćemo simboličnu jedinstvenost sveg našeg hrvatskog naroda. Hrvatska Bratska Zajednica s ponosom sudjeluje u obilježavanju ovog slavlja i upućuje najbolje želje svima američkim i kanadskim Hrvatima kao i svemu našem narodu u Staroj domovini.“¹³⁹

5.2. Demonstracije

Kako su se političke aktivnosti kanadskih Hrvata postupno pojačavale, tako su sve češće bile i demonstracije protiv komunističkog režima u Jugoslaviji. Svakog 29. studenoga, odnosno na Dan Republike¹⁴⁰ održavale su se masovne demonstracije ispred jugoslavenskih konzulata u svijetu. O njima je izvještavao hrvatski iseljenički tisak, ali i svjetski mediji i lokalne novine u gradovima gdje su održavani. Takvi su prosvjedi održavani u Torontu, Ottawi, Vancouveru i drugim kanadskim gradovima u kojima su postojale veće hrvatske zajednice. Primjerice, kanadski list *The Toronto star* je u studenom 1986. izvijestio kako je u Torontu ispred gradske

¹³⁸ *Isto*, 351.

¹³⁹ Bernard M. LUKETICH, „Predsjednikova rubrika: Specijalni poziv Zajednice“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 30.5.1990., 10.

¹⁴⁰ Dan Republike bio je praznik u SFRJ koji se obilježavao 29. studenoga, na godišnjicu Drugog zasjedanja AVNOJ-a (Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije) u Jajcu 29. studenog 1943. godine, na kojemu je donesena odluka o izgradnji nove Jugoslavije na federativnoj osnovi, AVNOJ proglašen vrhovnim zakonodavnom i predstavničkim tijelom Jugoslavije, a osnovan je Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije koji je preuzeo ulogu vlade. MATKOVIĆ, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, 187., SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 334.

vijećnice i pred jugoslavenskim konzulatom demonstriralo oko 600 Hrvata, „povodom sedamdesete godišnjice uspostave Jugoslavije, koja nijeće Hrvatima pravo na samoodređenje i vlastitu državu.“ Nekoliko dana ranije, u Vancouveru je, ispred jugoslavenskog konzulata prosvjedovalo oko 200 Hrvata, a o prosvjedu su izvijestile kanadske radio postaje i CBC televizija.¹⁴¹

Brojne prosvjede kanadskih Hrvata, ali i Hrvata diljem svijeta izazvalo je i izručenje dr. Andrije Artukovića, bivšeg ministra unutarnjih poslova NDH, iz SAD-a Jugoslaviji. U Torontu se 23. veljače 1986. godine ispred američkog konzulata okupilo preko 4 000 Hrvata iz Toronta, Hamiltona, Kitchenera, St.Thomasa, Londona, Sudburyja, Ottawe, Montreala, pa čak i iz dalekog Thunderberga. Prosvjed je bio veoma zapažen i popraćen u kanadskom tisku, a veliko izvješće izašlo je u *The Toronto Sunu*. Osim po brojnosti prosvjednika, prosvjed je izazvao veliku pozornost i zato što se jedan od prosvjednika, Marko Djukić, sam polio benzinom, viknuo „Živila Hrvatska – Živila Kanada“ i zapalio.¹⁴² O razlozima njegova čina njegov je brat Mato za list *NDH* izjavio: „Vidio je da se prava hrvatskog naroda gaze u domovini, a ovdje svjetski tisak donosi neistinu o Hrvatima, o razlozima naše borbe kao i ovog jučerašnjeg protesta. Shvatio je da samo jednim jakim i snažnim protestom se može privući pozornost informativnih sredstava i reći javno istinu o Hrvatskoj.“¹⁴³ I idućih se dana ispred američkog konzulata okupljalo mnoštvo Hrvata s hrvatskim zastavama, cvijećem i plakatima s natpisima poput: „Croatia must be free“, „God please!“, „Stop genocide over Croatian people“, „Vive la Canada! Vive la liberty!“, „In God we trust“, „Marko Djukić“ i slično.¹⁴⁴ Na istome mjestu organizirana je i tromjesečna neprekidna „straža“, koja je trajala do 18. svibnja, kad se ondje okupilo preko 7 000 Hrvata i prosvjedovalo protiv smrtne osude Andrije Artukovića, a ujedno i povodom 41. godišnjice bleiburške tragedije.¹⁴⁵ Između 2 000 i 4 000 prosvjednika okupilo se i 22. veljače 1987. godine u Torontu povodom godišnjice izručenja Artukovića. U ožujku 1987. prosvjedovalo se u Torontu ispred ontarijskog parlamenta i Ottawi ispred federalnog kanadskog parlamenta za oslobođenje mladog sveučilištarca Dobroslava Parage, protiv Jugoslavije i „brutalnog kršenja ljudskih prava jugokomunističkog režima.“¹⁴⁶ Prosvjed u

¹⁴¹ „Hitci iz Jugokonzulata u Sydneyu“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), prosinac 1988., 2.

¹⁴² Glavni odbor U.K.H., „Četiri tisuće Hrvata protestira u Torontu zbog izručenja dra. Andrije Artukovića – ŽIVA BAKLJA“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), ožujak 1986., 1., „Man torches himself at Croatian rally“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), ožujak 1986., 12., „Man sets himself on fire during Croatian protests“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), ožujak 1986., 12.

¹⁴³ „Zanimanje televizije“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), ožujak 1986., 11.

¹⁴⁴ *Nezavisna Država Hrvatska*, ožujak 1986., 1.

¹⁴⁵ „Preko sedam tisuća Hrvata demonstrira u Torontu“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), lipanj 1986., 1.

¹⁴⁶ „Demonstracije protiv Jugoslavije u Torontu“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), travanj 1987., 6.-7.

Ottawi bio je zapažen i od kanadskih zastupnika, a hrvatski predstavnici pozvani su na razgovor u zgradu Parlamenta.¹⁴⁷

Kanadski Hrvati prosvjedovali su i prilikom posjeta raznih jugoslavenskih dužnosnika Kanadi, kao što je to bilo prilikom jednog takvog posjeta Torontu u veljači 1988. godine. Hrvatske iseljeničke novine *NDH* pozivale su tada hrvatsku zajednicu na demonstracije: „da dokaže da su Hrvati protiv svake Jugoslavije te podupiru borbu hrvatskog naroda za slobodnu i suverenu demokratsku Hrvatsku.“¹⁴⁸ Kanadski Hrvati prosvjedima su se borili i protiv jugoslavenske propagande u Kanadi. U tome je smislu zanimljivo spomenuti prosvjede u Torontu u svibnju 1988. godine. Tada su održane „Demonstracije protiv jugoslavenskih izazivanja, podvala i laži“, kako je pisao list *NDH*. Hrvatsku je zajednicu alarmiralo i potaknulo na demonstracije održavanje jugoslavenskog filmskog festivala u koji je bilo uključeno nekoliko „izrazito protuhrvatskih filmova“. Jedan od filmova bio je *Krv i pepeo Jasenovca* u kojem se između ostaloga gledateljima servirala teza o 700 000 srpskih žrtava u Jasenovcu. Hrvatski odbor za ljudska prava upozorio je kanadske vlasti i kanadsku javnost putem intervjua u torontskim novinama da se radi o prikazivanju laži i podvala te da se time nanosi teška uvreda Hrvatima. Prvog dana održavanja festivala okupilo se stotinjak hrvatskih prosvjednika, sa zastavama i plakatima protiv jugoslavenske provokacije te dugačkim transparentom u sjećanje na žrtve Bleiburga i Križnog puta. Drugog se dana okupilo više prosvjednika, a glavni prosvjed održan je 1. lipnja, kada se okupilo oko 1 000 prosvjednika, dok je prosvjed uživo prenijela i kanadska televizija. Posjetiteljima festivala, kojih je bilo višestruko manje nego prosvjednika, dijeljeni su letci, a prosvjednici su pjevali hrvatsku himnu, nadglasavajući pritom održavani festival. Novine *NDH* izvijestile su kako je među 250 posjetitelja festivala bilo onih „četničke orijentacije, nekoliko pravoslavnih svećenika, jugo-sluge, a bilo je i dosta stranaca koji su dobili pozivnicu od jugo-vlasti i priređivača festivala.“¹⁴⁹

Velike prosvjede kanadskih Hrvata izazvali su i jugoslavenski jezični zakoni, prema kojima je ime hrvatskog jezika trebalo biti izbačeno iz Ustava SFRJ. *The Toronto Star* je u broju za 30. siječanj 1989. izvijestio kako se u Queen's parku 29. siječnja tim povodom okupilo između 4 000 i 5 000 Hrvata. Protestirajući protiv „kulturalnog genocida“, noseći plakate s naslovima poput: „We speak Croatian“ („Mi govorimo hrvatski“) , „We support Croatian people at home

¹⁴⁷ „Demonstracije u Ottawi“ *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto) , travanj 1987.,10.

¹⁴⁸ „Demonstracije“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), veljača 1988., 1.

¹⁴⁹ „Demonstracije u Torontu protiv jugoslavenskih izazivanja, podvala i laži“, *Nezavisna Država Hrvatska*, (Toronto), lipanj 1988., 5; 8.

in defence of Croatian language“ („Mi podupiremo hrvatski narod kod kuće u obrani hrvatskoga jezika“), kanadski Hrvati odlučno su stali u obranu hrvatskoga jezika u Jugoslaviji.¹⁵⁰ U svibnju 1989. godine na istome je mjestu preko 700 Hrvata prosvjedovalo protiv kršenja ljudskih prava u Jugoslaviji, o čemu je također izvijestio *The Toronto star*.¹⁵¹

Hrvatska zajednica u Kanadi različitim je akcijama izražavala svoje nezadovoljstvo položajem Hrvata u Jugoslaviji, kao i svoje težnje za slobodnu Hrvatsku. Na zimskoj olimpijadi koja se 1988. godine održavala u kanadskoj provinciji Alberti, u gradu Calgaryju, hrvatska zajednica iz Calgaryja svaki je dan kroz dva tjedna manifestirala svoju prisutnost s hrvatskim zastavama, „kad već Hrvatska nije mogla službeno nastupiti u natjecanjima zimskog športa uz ostalih šezdeset nacija“.¹⁵² S obzirom na to da su tome velikome događaju prisustvovali guverner, predsjednik kanadske vlade i brojni visoki gosti iz inozemstva, Hrvati Kanade to su iskoristili za promidžbu Hrvatske.¹⁵³

5.3. Simpoziji, tribine, predavanja i slične akcije u organizaciji kanadskih Hrvata

Osim prosvjednih skupova, u organizaciji kanadskih Hrvata, raznih organizacija i političkih stranaka u Kanadi, redovito su se održavali i različiti skupovi znanstvenog karaktera poput znanstvenih tribina, simpozija, predavanja o hrvatskim temama te slični skupovi i akcije. Primjerice, u studenom 1985. godine na Sveučilištu York u Torontu održan je simpozij *2nd Croatian Conference (Druga Hrvatska konferencija)*, u organizaciji Hrvatske studentske federacije i Sveučilišta York. Iseljeničke novine *NDH* o tome su skupu pisale: „Budući da Hrvatska nema svojih predstavnika u diplomaciji kao ni u reexportnim poduzećima niti utjecajnih Hrvata u Beogradu, studenti Hrvati Sveučilišta York, odlučili su preuzeti ulogu svih ovih gornjih struktura u namjeri da upoznaju svijet s hrvatskom problematikom na akademskom nivou. Te na taj način utjecati na suzbijanju predrasuda kod stvaranja javnog mnijenja prema Hrvatskoj i Hrvatima.“¹⁵⁴ Tisak u Jugoslaviji žestoko je reagirao na održavanje simpozija. Na

¹⁵⁰ „Croatian Canadians protest Yugoslavian language laws“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), veljača 1989., 12.

¹⁵¹ „700 Metro Croatians rally for rights“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), svibanj 1989., 12.

¹⁵² F.P., „Hrvatska zastava na Olimpijadi u Calgary-ju“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), ožujak 1988., 3.

¹⁵³ *Isto*.

¹⁵⁴ „Simpozijum na sveučilištu York“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), prosinac 1985., 9.

simpoziju su sudjelovali mnogi svjetski poznati politički i ekonomski stručnjaci, a bili su prisutni i predstavnici brojnih svjetskih medija, što je, prema *NDH*, posebno naljutilo vlasti u Jugoslaviji.¹⁵⁵ Sličan međunarodni simpozij održan je u Torontu i u svibnju 1989. godine pod nazivom *Jugoslavija u krizi – Hrvatske perspektive*. Na tome simpoziju, koji je izazvao velik interes i za koji je prodano više od 2 000 ulaznica, sudjelovalo je preko dvadeset sveučilišnih profesora i novinara iz dvanaest država.¹⁵⁶ U Torontu je 1987. godine organiziran Svjetski skup hrvatske mladeži na kojem je sudjelovalo 87 mladih delegata iz Sjeverne i Južne Amerike, Europe i Australije. Bio je to prvi takav veliki međunarodni događaj političkog karaktera, a na skupu je dogovorena međusobna suradnja za pomoć Hrvatskoj.¹⁵⁷

Kanadski Hrvati prikupili su novac za osnivanje hrvatske katedre na Sveučilištu Waterloo, a prikupljeno je više od 600 000 dolara. Takve akcije bile su česte među kanadskim Hrvatima, a bile su od ogromnog značaja za očuvanje hrvatskoga nacionalnog identiteta te promicanje Hrvatske u Kanadi. Vijest o osnivanju Katedre odjeknula je među Hrvatima u iseljeništvu, ali i u domovini. Vijest je s oduševljenjem primio i dr. Franjo Tuđman, što je u svojim memoarima zapisala i njegova supruga Ankica: „To je jedna od najboljih vijesti posljednjih godina. Ti su dečki sposobni i pametni. To je pravi put čuvanja identiteta i ukazivanja drugima na povijesnu i književnu vrijednost hrvatskog naroda. Tamo će studirati ne samo djeca naših iseljenika nego i Kanadani. Rezultati takve akcije su dalekosežni, to je uspjeh naše emigracije u Kanadi. Rado bih otišao među te mudre ljude koji su znali procijeniti da je otvaranje katedre važnija politička borba od stotine protesta i pisama koja se šalju državnim institucijama.“¹⁵⁸ Velika akcija prikupljanja financijskih sredstava odvijala se i za izgradnju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, o čemu je redovito izvještavao *Zajedničar*.¹⁵⁹

Kanadski Hrvati slali su pismene proteste i prema Jugoslaviji. Nakon što je u prosincu 1988. godine Ustavni sud Jugoslavije naziv hrvatskog književnog jezika proglasio protuustavnim¹⁶⁰, hrvatska zajednica u Kanadi žestoko je reagirala. U tome se posebno

¹⁵⁵ *Isto*.

¹⁵⁶ Nazočnik, „Treći međunarodni simpozij u Torontu“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), svibanj 1989., 5.

¹⁵⁷ ČIZMIĆ, SOPTA,ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 446.

¹⁵⁸ TUĐMAN, Ankica, *Moj život s Francekom*, 299.

¹⁵⁹ Bernard M. LUKETICH, „Započinje Kampanja Za Zagrebačku Biblioteku. Pozivaju se svi članovi i odsjeci da pomognu ovu vrijednu ustanovu“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 1.3.1989., 9., „Pomoć Zagrebačkog Knjižnici“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 3.5.1989., 10., „Značajan Doprinos Torontskih Hrvata. Članstvo odsjeka 515 sakupilo \$1/4 Milijuna za izgradnju Knjižnice“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 24.5.1989., 9.

¹⁶⁰ Bernard M. LUKETICH, „Predsjednikova Rubrika: Stav Hrvatske Bratske Zajednice je jasan; Zaprepastila nas je odluka“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 25.1. 1989., 10.

istaknula Hrvatska bratska zajednica. Dr. Vinko Grubišić, voditelj Katedre za hrvatski jezik i kulturu na Sveučilištu u Waterloo, poslao je javno pismo Saboru SR Hrvatske, a kopije su stigle na adrese Ministarstva za kulturu SR Hrvatske, Društva književnika Hrvatske, tjednika *Danas*, *Vjesnika*, Katedre za hrvatski jezik Sveučilišta u Zagrebu te *Zajedničaru*, koji je objavio pismo. U pismu je naglašeno kako je „Ustavni sud Jugoslavije svojim stavljanjem izvan zakona hrvatski književni jezik nanio nepravdu svim Hrvatima, bili oni u Hrvatskoj, ili bilo kojoj drugoj zemlji, a ista je nepravda nanosena i potomcima Hrvata koji su toliko ponosni na kulturnu baštinu svojih predaka.“¹⁶¹ Slično pismo Saboru SR Hrvatske poslalo je i Društvo hrvatskih umjetnika u Kanadi.¹⁶²

Velik interes kanadskih Hrvata privukla su predavanja dr. Franje Tuđmana, koji je u Kanadu po prvi puta došao 1987. godine. Prilikom svoga prvog posjeta održao je četiri predavanja, koja su kasnije sastavljena u knjižicu *O povijesti rješavanja hrvatskog pitanja i samoodređenje naroda u svijetu*. Već iduće godine, povodom šezdesete obljetnice smrti Stjepana Radića, održana je turneja predavanja u desetak kanadskih gradova, a potom i u SAD-u pod nazivom *Stjepan Radić u Hrvatskoj povijesti*. O Tuđmanovim predavanjima i važnosti njegovih susreta s kanadskim Hrvatima više će riječi biti u idućem poglavlju.

6. Posjeti Dr. Franje Tuđmana kanadskim Hrvatima 1987. i 1988. godine

S političkim previranjima u Jugoslaviji krajem osamdesetih godina, velik broj ljudi iz domovine među hrvatskim je iseljenicima tražio pomoć u rješavanju hrvatskog pitanja, no, kako je ustvrdio Beljo: „njihova su gledišta oko rješavanja hrvatske problematike bila manje ili više manjkava.“¹⁶³ Potencijal hrvatskog iseljenništva kao ključnog faktora za postizanje hrvatske neovisnosti prepoznao je i dr. Franjo Tuđman, hrvatski povjesničar i jedan od najistaknutijih hrvatskih disidenata. On se, između ostaloga, zauzimao za hrvatsku nacionalnu pomirbu, odnosno uzdizanje nad ideologijama iz Drugog svjetskog rata i zajedništvo hrvatskoga naroda. Također, zalagao se za povezivanje Hrvatske s njezinim iseljeništvom. Drugim riječima,

¹⁶¹ Vinko GRUBIŠIĆ, „Javno Pismo Hrvatskom Saboru“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 15.2.1989., 7, 10.

¹⁶² *Isto*.

¹⁶³ A-HIC, BELJO, Ante. : *Iseljena Hrvatska u procesu nastanka Hrvatske demokratske zajednice*. 1999, 4.

smatrao je kako je za ostvarenje hrvatske neovisnosti potrebno stvoriti jedinstveni hrvatski pokret, a koji bi obuhvatio i Hrvate u iseljeništvu. Već je ranije ustvrđeno kako je i u hrvatskom iseljeništvu sve više sazrijevala ista spoznaja. U skladu sa svojim uvjerenjima, nedugo nakon što mu je 1987. vraćena putovnica, otputovao je u posjet hrvatskim iseljenicima. Za prvo putovanje odabrao je posjet kanadskim Hrvatima. Dopotovao je u lipnju 1987. godine, a tijekom mjesec dana boravka u Kanadi, susreo se s brojnim iseljenim Hrvatima iz svih krajeva Hrvatske i BiH, istaknutim hrvatskim poduzetnicima i intelektualcima.

S nekima od njih već se susreo tijekom svojeg prvog posjeta američkim Hrvatima 1966. godine. Tada je, kao predstavnik Matice iseljenika, odnosno kao predsjednik Komisije za Sjevernu Ameriku posjetio SAD, gdje je održao predavanja na tri američka sveučilišta. S hrvatskim se iseljenicima susreo u Clevelandu i New Yorku, a tijekom toga posjeta upoznao je više hrvatskih intelektualaca iz SAD-a i Kanade, s kojima je kasnije ostao u kontaktu.¹⁶⁴ Veze s hrvatskom emigracijom, koju su komunističke vlasti u Jugoslaviji prikazivale kao „ustašku“, bile su samo jedna od stavki koje su se kasnije Tuđmanu stavljale na teret. Nakon sloma Hrvatskog proljeća osuđen je na zatvorsku kaznu 1972. godine. Oduzeta mu je putovnica, a zabranjeno mu je i javno djelovanje te objavljivanje znanstvenih radova. Nakon brojnih poslanih molbi, putovnica mu je naposljetku vraćena 17. travnja 1987. godine.¹⁶⁵

U međuvremenu su mu stizali brojni pozivi iz hrvatskog iseljništva. Iz Kanade je stigao poziv Društva hrvatskih intelektualaca i privrednika Kanade da Tuđman i njegova supruga Ankica dođu u Kanadu prigodom otvaranja hrvatske katedre na Sveučilištu Waterloo, čije su osnivanje financirali kanadski Hrvati. Dogovoreno je da Tuđman održi predavanja na nekoliko kanadskih sveučilišta, za čiju su se organizaciju pobrinuli tamošnji Hrvati. Ankica Tuđman zapisala je kako je Tuđman bio „pun želje da konačno »krene u svijet«, da se sastane s istomišljenicima izvan domovine s kojima može razgovarati iskreno, bez straha i predrasuda. Željeli su isto – slobodnu Hrvatsku.“¹⁶⁶

¹⁶⁴ SADKOVICH, *Tuđman: Prva politička biografija*, 136-138.

¹⁶⁵ *Isto*, 244.

¹⁶⁶ TUĐMAN, Ankica, *Moj život s Francekom*, 301.

6.1. Dr. Franjo Tuđman u Kanadi 1987. godine (6. lipanj – 7. srpanj)

Tuđman je u Kanadu po prvi put stigao 7. lipnja 1987. godine, zajedno sa suprugom Ankicom. Hrvati iz Kanade osigurali su smještaj, jamstvo za vizu, platili i poslali zrakoplovne karte. Tuđman i njegova supruga u Torontu su odsjeli kod Zlatka Čaldarevića, predsjednika mjesnog ogranka Hrvatske bratske zajednice s kojim je Tuđman od ranije bio u kontaktu.¹⁶⁷ O boravku u Kanadi, aktivnostima te ljudima s kojima su se Tuđmanovi ondje susreli, saznajemo ponajviše iz Tuđmanovog dnevnika te iz memoara Ankice Tuđman u kojima je detaljno opisano njihovo putovanje.

Tuđman je već prvog dana boravka u Torontu obišao hrvatsku zajednicu u tome gradu u kojem ga je, u Hrvatskom parku, dočekalo i pozdravilo mnoštvo ljudi. Ankica je to opisala u svojim memoarima: „Iseljenici su prilazili Franceku, pružali ruku, ljubili ga, držali zagrljenoga. Neki su i plakali. Dirnuli su nas, a Francek je uživao razgovarati s tim ljudima, pitao ih je za ime, mjesto rođenja, kad su bili u Hrvatskoj, što im djeca uče ili studiraju. Mnogi nisu posjetili Hrvatsku nijednom otkad su prije deset, dvadeset ili četrdeset godina otišli, bolje rečeno pobjegli preko granice.“¹⁶⁸ Posebno je bio dirljiv susret s trojicom Hrvata koji su u Torontu i New Yorku štrajkali glađu u vrijeme kad je bio zatvaran. Ankica je opisala taj susret: „Nadajmo se da više nikad neću u zatvor, a vi nećete morati štrajkati zbog mene – zahvalio je Francek. – Gospodine Tuđman, nismo mi gladovali samo zbog vas, to je bilo i za našu Hrvatsku, za našu ideju da je oslobodimo, da bude naša i samo naša domovina – odgovorili su, a mnoštvo je počelo vikati: - Bravo! Živjela Hrvatska!“¹⁶⁹ Oduševljenje kanadskih Hrvata Tuđmanovom posjetom vidljivo je iz opisa njihovih susreta u spomenutim dnevnicima. Tamošnji Hrvati pozivali su ih i na razna događanja i susrete, pa su Tuđman i supruga prisustvovali nizu događaja hrvatske zajednice u Kanadi, poput otvorenja prostorija Hrvatsko – kanadskog društva. Posjetio je i neke hrvatske crkve i domove, a u Ottawi je prisustvovao utakmici hrvatskog nogometnog kluba Croatia, kao i druženju nakon utakmice kojem je nazočilo nekoliko stotina mladih Hrvata.¹⁷⁰

Tuđman je za svoga prvog posjeta Kanadi održao četiri predavanja koja su izazvala velik interes među tamošnjim Hrvatima, ali i bila popraćena u lokalnim kanadskim medijima.

¹⁶⁷ TUĐMAN, Franjo. *Osobni dnevnik: 1973. – 1989., Knjiga III. 1984. – 1989.*, 222.; 226.

¹⁶⁸ TUĐMAN, Ankica, *Moj život s Francekom*, 307 .

¹⁶⁹ *Isto.*

¹⁷⁰ TUĐMAN, Franjo. *Osobni dnevnik: 1973. – 1989., Knjiga III. 1984. – 1989.*, 231.

Najavljivale su ih hrvatske radiopostaje, a nakon predavanja u Torontu, hrvatski radio *Toronto* izvijestio je o „događaju povijesnog značenja“, uz napomenu da su predavanjima prisustvovali ljudi koji inače ne prisustvuju takvim događanjima.¹⁷¹ Prvo predavanje *The Question of Nationality in the Contemporary World* održano je na Sveučilištu York u Torontu 16. lipnja. Predavanje je održano na engleskome jeziku pred četrdesetak studenata političkih znanosti, profesorom Hectorom Massyem i desetak drugih Hrvata. Drugo predavanje, *Samoodređenje naroda i integracija svijeta*, održano je 19. lipnja na Sveučilištu Toronto na hrvatskome jeziku. Opisao ga je Tuđman u svome dnevniku: „Predavanje započeo u 19:30; trajalo jedan sat, a zatim sam odgovarao na pitanja sve do 22h. I još bi potrajalo da sveučilišna dvorana (Toronto University) nije bila samo do tada na raspolaganju. Pljesak. Sala na nogama. Cvijeće. Dvorana puna. Više od 300 mjesta, nešto ljudi i stajalo. Svi čestitaju: 'Bolje od svih zajedno predavanja koja su održana u iseljeništvu' (...) Sve u svemu: izvanredna atmosfera. (...) Podsjetilo me na skupove, svečane akademije, što smo ih imali u domovini 1971., samo s daleko jače nabijenim intenzitetom.“¹⁷² Treće predavanje održano je 23. lipnja na Sveučilištu Laurentian u Sudburyju na kojem je prisustvovalo pedesetak ljudi, a vijest o predavanju izašla je u lokalnim novinama. Posljednje predavanje održano je 26. lipnja na engleskome jeziku u Ottawi na Sveučilištu Carlton. Sva četiri predavanja bila su tiskana u knjižicu *O povijesti rješavanja hrvatskog pitanja i samoodređenje naroda u svijetu*, izdanu u pet tisuća primjeraka.¹⁷³ Izdalo ju je Društvo hrvatskih intelektualaca i privrednika u Torontu.¹⁷⁴

Na predavanjima je u publici bilo i onih koji su sumnjali u Tuđmana i koji su na njega i dalje gledali kroz prizmu bivšeg partizana i „Titovog generala“. Ipak, većina je uvidjela važnost pomirbe svih Hrvata, bez obzira na ideologije iz Drugog svjetskog rata. Također, u njemu su sve više vidjeli potencijal da postane vođa novog nacionalnog pokreta. Tuđmanova predavanja u Kanadi naišla su na širok odjek u cjelokupnom iseljeništvu. Ubrzo su mu počeli stizati pozivi za gostovanja od iseljenih Hrvata diljem Kanade, SAD-a, Europe, pa sve do Australije. Tekst predavanja objavljen je u brojnim hrvatskim novinama u iseljeništvu, a od posebnog je značaja bilo objavljivanje predavanja u *Zajedničaru* te poziv Tuđmanu od predsjednika Hrvatske bratske zajednice, Bernarda Luketicha, da dođe u Pittsburgh na festival HBZ-a. U svome je dnevniku o tome zapisao: „Kakva li vijest!! Ako je sve ovo dosada bilo najvažniji događaj, što

¹⁷¹ *Isto*, 232.

¹⁷² *Isto*, 229.

¹⁷³ SADKOVICH, *Tuđman: Prva politička biografija*, 251.

¹⁷⁴ TUĐMAN, Franjo, *O povijesti rješavanja hrvatskog pitanja i samoodređenje naroda u svijetu*, 1.

istom reći za ovaj poziv. Ta, oni su u službenim odnosima s vladom SAD i SFRJ, odnosno SRH. Mnogostruko značenje.“¹⁷⁵ Na festivalu, koji se održao 4. srpnja, Luketich ga je posebno pozdravio, a susreo se i s mnogim drugim uglednim ljudima iz iseljništva.¹⁷⁶

Tijekom svoga boravka u Kanadi, Tuđman je bio svjestan da su vlasti u Jugoslaviji vrlo dobro upućene u sva događanja u emigraciji i da bi ga svaki krivi korak mogao skupo koštati. To je vidljivo i iz zabilješki iz njegova dnevnika. Odbio je otići na piknik kod franjevacu ispred crkve u Oakvilleu gdje se okupilo 10 000 ljudi, iz razloga jer se tamo nalazila slika Ante Pavelića, poglavnik NDH.¹⁷⁷ Premišljao se i oko toga što smije, a što ne smije reći za vrijeme svojih predavanja.¹⁷⁸ Bez obzira na sav oprez, već po povratku u Zagreb, samo su on i njegova supruga izdvojeni u zračnoj luci i završili na višesatnom ispitivanju.¹⁷⁹

Tijekom prvoga posjeta Kanadi, Tuđman je upoznao mnoge hrvatske iseljenike: ljude iz političkog života hrvatske emigracije, intelektualce, ugledne i poslovne ljude iz hrvatske zajednice u Kanadi. Tuđman u svome dnevniku posebno ističe Gojka Šuška, Marina Soptu, Antu Belju, Vinka Grubišića, Antona Kikaša i Ivana Zdunića. Gojko Šušak iz Ottawe, a rodom iz Širokog Brijega u Hercegovini, otkuda je 1969. godine emigrirao u Kanadu, u vrijeme Tuđmanova dolaska bio je predsjednik Hrvatsko – kanadske kulturne federacije, predsjednik Zaklade za Hrvatske studije na Sveučilištu Waterloo u Ontariju te direktor Hrvatske škole u Ottawi.¹⁸⁰ Marin Sopta, također iz Širokog Brijega, na Sveučilištu York u Torontu je 1985. godine diplomirao političke znanosti i povijest. U vrijeme Tuđmanova dolaska bio je predavač na Centennial Collegeu u Torontu. Bio je član nogometnog kluba Toronto Croatia, predsjednik Međudruštvenog odbora Hrvata u Torontu, predsjednik mjesnog odbora HNV-a grada Toronta i pročelnik HN Otpora za svijet.¹⁸¹ Ante Beljo, rođen u Čerinu u općini Čitluk u Hercegovini, od 1968. godine živio je u Sudburyju u sjevernom Ontariju. Bio je aktivni sudionik društvenog života Hrvata u Sjevernoj Americi, aktivni član HBZ-a, kanadskih organizacija HSS-a te predsjednik Hrvatskog centra u Sudburyju. Bio je jedan od osnivača i promicatelja Hrvatsko – kanadskog folklornog saveza, kao i sustava HIŠAK te njihov tajnik. Bio je i suosnivač Zaklade za Hrvatske studije na Sveučilištu Waterloo i tajnik studija. Također, bio je aktivan u krugovima

¹⁷⁵ TUĐMAN, Franjo. *Osobni dnevnik: 1973. – 1989.: Knjiga III. 1984. – 1989.*, 228.

¹⁷⁶ *Isto*, 233.

¹⁷⁷ *Isto*, 227.

¹⁷⁸ *Isto*.

¹⁷⁹ *Isto*, 234.

¹⁸⁰ „Šušak, Gojko“

¹⁸¹ ŠAKIĆ, DOBROVŠAK (ur.), *Leksikon hrvatskog iseljništva i manjina*, 932.

*Amnesty International*¹⁸² te drugim kanadskim prosvjetnim, kulturnim i humanitarnim udrugama.¹⁸³ Vinko Grubišić iz Posuškog Gradca u Hercegovini u Kanadu je stigao 1975. godine nakon što je u Švicarskoj 1970. godine diplomirao slavensku filologiju i pedagogiju, a 1974. završio doktorski studij. U Kanadi je, između ostaloga, predavao hrvatski, njemački i francuski jezik u srednjoj školi.¹⁸⁴ Bio je aktivan u sustavu HIŠAK, a zajedno s fra Ljubom Krasićem objavio je dva priručnika za učenje hrvatskoga jezika u izvandomovinskim školama.¹⁸⁵ U vrijeme drugoga Tuđmanovog dolaska, 1988. godine, došao je na čelo tek osnovane Katedre za hrvatski jezik, književnost i kulturu na Sveučilištu Waterloo, a predavao je hrvatski jezik i književnosti.¹⁸⁶ Diplomirani inženjer geodezije Anton Kikaš iz Bijakovića u Hercegovini, u Kanadu je stigao krajem 1960-ih godina, gdje je s vremenom postao uspješni poduzetnik. Bio je aktivni član hrvatske zajednice u Torontu, uključen u mnoge inicijative, poput one za osnivanjem spomenute Katedre u Waterloo.¹⁸⁷ Ivan Zdunić, uspješni hrvatski poduzetnik iz Toronta, koji je u Kanadu emigrirao iz Lovinca u Lici 1959. godine, u to je vrijeme bio aktivni član crkvenog odbora katoličke mladeži te član uprave nogometnog kluba Toronto – Croatia. Kao jedan od najuspješnijih Hrvata u Kanadi, donirao je novac za razne projekte hrvatske zajednice u Torontu. Primjerice, za osnivanje hrvatske katedre sam je donirao 100 000 kanadskih dolara, a isto toliko i za izgradnju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.¹⁸⁸

Susreti s kanadskim Hrvatima 1987. godine pokazali su se veoma značajnim. Kanadski Hrvati ubrzo su postali Tuđmanova vjerna potpora, a neki od njih postali su njegovi bliski suradnici i prijatelji. Počeli su zajedno raditi na organiziranju novih susreta, a preko njih je Tuđman iz iseljništva dobivao razne tiskane materijale koji su često trebali biti krijumčareni zbog poštanske cenzure.¹⁸⁹ Dok mu u domovini nije bilo dozvoljeno objavljivati radove niti javno nastupati, znatan dio Hrvata u iseljništvu oduševljeno je prihvatio Tuđmana. Dali su mu publicitet, a on je svoje ideje mogao predstaviti širokoj masi hrvatskih ljudi, najprije u Kanadi, pa u SAD-u, a ubrzo su se proširile čitavim iseljništvom. Iz njegova dnevnika i memoara

¹⁸² *Amnesty International* međunarodna je organizacija za promicanje i zaštitu ljudskih prava. Osnovao ju je 1961. u Londonu pravnik Peter Benenson, a svrha joj je informiranje javnosti o kršenju ljudskih prava, osobito o uskraćivanju slobode govora, zatiranja vjerskih sloboda, zatvaranju i mučenju političkih zatvorenika. Zalaže se i za ukidanje smrtne kazne, za pravedno i brzo suđenje svim političkim zatvorenicima te osuđuje bilo kakve ponižavajuće postupke prema zatvorenicima. „Who we are“.

¹⁸³ „Ante Beljo“.

¹⁸⁴ „Grubišić Vinko“.

¹⁸⁵ „Dr. sc. Vinko Grubišić iz Kanade postao dopisni član HAZU“.

¹⁸⁶ „Grubišić Vinko“.

¹⁸⁷ „U razoružanu Hrvatsku 1991. pokušao je dovesti Boeing pun oružja – uhićen Anton Kikaš“.

¹⁸⁸ „Jedan od najuspješnijih hrvatskih iseljenika: Nisam odustao od ozbiljnog ulaganja u Hrvatsku“.

¹⁸⁹ TUĐMAN, Franjo. *Osobni dnevnik: 1973. – 1989.: Knjiga III. 1984. – 1989.*, 243.; 245-246.

njegove supruge, vidljivo je kako su iseljeni Hrvati, njihove ideje i žar za stvaranjem slobodne Hrvatske dotakli Tuđmana. Ideja o stvaranju novog, državotvornog pokreta, koja bi okupila Hrvate u domovini i Hrvate u iseljeništvu, razvijala se među hrvatskim iseljenicima, dok u Hrvatskoj tada još nije bilo povoljnih uvjeta za djelovanje jednoga takvog pokreta. Kao glavne probleme u Hrvatskoj na početku procesa demokratizacije, Domagoj Knežević navodi činjenicu da je „pluralizam u hrvatskom društvu potpuno zamro“, nakon dugog niza godina vladajućeg totalitarnog komunističkog sistema, kao i postojanje velikog straha od političkih progona.¹⁹⁰ Ipak, ta je ideja Tuđmanovim dolaskom među hrvatske iseljenike dobila novi zamah, a Ankica Tuđman je nakon putovanja zapisala: „Prvi posjet našim ljudima u Kanadi konačno je učvrstio Francekovu odluku da krene u stvaranje novog pokreta, stranke, da počne okupljati hrvatske misleće ljude. S jedinim ciljem – stvaranje države.“¹⁹¹ U hrvatskim iseljenicima pronašao je suradnike i ljude od povjerenja koji će mu u tome pomoći.

6.2. Dr. Franjo Tuđman u Kanadi 1988. godine (19. svibanj – 20. lipanj; 18. srpanj – 28. srpanj)

Tuđman je nakon putovanja održavao kontakt sa svojim kanadskim suradnicima. Zbog represije koja je nad njim vršena, više je puta putovao u Austriju, u Graz, kako bi slobodno i bez straha telefonirao sa Čaldarevićem, Beljom, Soptom, Šuškom, Zdunićem, Kikašem i drugima. S njima je dogovorio niz novih predavanja po Kanadi i SAD-u na temu *Stjepan Radić u Hrvatskoj povijesti* prigodom šezdesete obljetnice Radićeve smrti.¹⁹² Pripremljena je i knjižica s Tuđmanovim predavanjem *Stjepan Radić u hrvatskoj povijesti*¹⁹³, koju je objavio Hrvatsko – kanadski povijesni institut iz Sudburyja, a koja je prodavana na predavanjima 1988. godine.¹⁹⁴ Organizirana je turneja po dvadesetak američkih i kanadskih gradova, a za organizaciju predavanja i smještaja ponovno su se vješto pobrinuli hrvatski iseljenici. Organizaciju kanadskih Hrvata pohvalila je i Ankica u svojim memoarima: „Beljo ostavlja dojam čovjeka koji zna što radi. Odlično je organizirao cijeli ovaj put, što nije bilo lako, u

¹⁹⁰ KNEŽEVIĆ, *Hrvatska demokratska zajednica od osnivanja do raskida s Jugoslavijom*, 27.

¹⁹¹ TUĐMAN, Ankica, *Moj život s Francekom*, 317.

¹⁹² TUĐMAN, Franjo. *Osobni dnevnik: 1973. – 1989.: Knjiga III. 1984. – 1989.*, 243.

¹⁹³ A-HIC, TUĐMAN, Franjo. *Stjepan Radić u hrvatskoj povijesti (O 60-toj obljetnici smrti)*.

¹⁹⁴ A-HIC, BELJO, Ante, *Iseljena Hrvatska u procesu nastanka Hrvatske demokratske zajednice*, 1999., 6.

dvadesetak gradova organizirati predavanja i smještaj. Sopta je vrijedan i ima dobre ideje, a Šušak me posebno zaokupio svojom ozbiljnošću, poznavanjem prilika u Hrvatskoj, a i stoga što drži do svoje riječi i stoji za sve što dogovorite. (...) Složili smo se u mišljenju da smo s iskrenim domoljubima.“¹⁹⁵

Za Toronto su Tuđman i supruga odletjeli 19. svibnja 1988. godine, a odsjeli su kod Zdunića. U Hamiltonu su posjetili festival hrvatskog folklor, gdje je Tuđman bio počasni gost, uz gradonačelnika Hamiltona, zastupnicu u parlamentu Sheile Copps i Antu Belju, predsjednika Hrvatske kulturne federacije. Beljo je bio domaćin Tuđmanu i prilikom njegova posjeta gradu Sudburyju. Održana su predavanja u Sveučilišnoj dvorani u Waterloo, Torontu, Kitcheneru, Winnipegu, Vancouveru, Nanaimu, Calgaryju, Edmontonu i Victoriji. U Vancouveru, gdje je održano predavanje u organizaciji HBZ-a i društva Matice hrvatske, bilo je prisutno oko 200 ljudi, u Calgaryju na banketu i predavanju njih oko 100¹⁹⁶, a u Edmontonu, gdje su održana dva predavanja, oko 150.¹⁹⁷ Nakon turneje po SAD-u, Tuđman se vratio u Kanadu i održao predavanje i u Ottawi gdje je odsjeo kod obitelji Gojka Šuška. Na predavanju u Ottawi prisustvovalo je oko 250 ljudi, a organizirao ga je Klub hrvatskih studenata, za što je bio zadužen Marin Sopta.¹⁹⁸

Tijekom svoga drugog boravka u Kanadi, Tuđman se susreo s mnogim hrvatskim iseljenicima, a osim što je cilj tog posjeta bio doprijeti do što više hrvatskih ljudi, cilj je bio i upoznati što više kanadskih političara i dužnosnika. Primjerice, na pikniku *Hrvatski dan Pacifika* u Nanaimu, u organizaciji ogranka HSS-a, okupilo se 2 500 ljudi, a među njima su bili i Tom Sidon, član kanadske vlade i Bill Van der Zalm, predsjednik vlade provincije Britanske Kolumbije, koji su Tuđmana spomenuli i u svojim govorima.¹⁹⁹

¹⁹⁵ TUĐMAN, Ankica, *Moj život s Francekom*, 323.

¹⁹⁶ TUĐMAN, Franjo. *Osobni dnevnik: 1973. – 1989.: Knjiga III. 1984. – 1989.*, 257-259.

¹⁹⁷ SADKOVICH, *Tuđman: Prva politička biografija*, 252.

¹⁹⁸ TUĐMAN, Franjo. *Osobni dnevnik: 1973. – 1989.: Knjiga III. 1984. – 1989.*, 264 .

¹⁹⁹*Isto*, 258 .

7. Osnivanje ogranaka Hrvatske demokratske zajednice u Kanadi i doprinos kanadskih Hrvata pobjedi HDZ-a na prvim višestranačkim izborima

Želja za stvaranjem velikog nacionalnog pokreta usmjerenog na stvaranje samostalne Hrvatske, a koji bi obuhvatio Hrvate u domovini, kao i Hrvate u iseljeništvu, raširena među hrvatskim iseljenicima, ostvarila se osnivanjem HDZ-a. Prednacrt programske osnove Hrvatske demokratske zajednice objavljen je u *Zajedničaru* u travnju 1989. godine.²⁰⁰ Vijest o osnivanju HDZ-a u pod vodstvom dr. Franje Tuđmana u Zagrebu u lipnju 1989. godine, Hrvati u iseljeništvu su dočekali s oduševljenjem, a ogranci su počeli nicati u brojnim gradovima diljem svijeta gdje su živjeli hrvatski iseljenici. Osim što je HDZ bio pokret koji je zagovarao pravo naroda na samoodređenje, višestranačje i demokraciju, odbacujući komunistički sustav, program HDZ-a u bitnoj se mjeri doticao i hrvatskog iseljništva. Obećavala se suradnja s iseljeništvom i pružanje podrške, a hrvatski su iseljenici posebno pozdravili dio u kojem se zahtijevaju: „Zakonske i političke garancije i siguran povratak kući svakog hrvatskog iseljenika, bez obzira na političko uvjerenje ili pripadnost.“²⁰¹ Takav stav HDZ-a zasigurno je imao velike zasluge pri zadobivanju potpore velikog dijela hrvatskog iseljništva.

Prilikom dolaska Tuđmana u Chicago u studenom 1989. godine, gdje se održavao Slavistički kongres, u Kanadi i SAD-u je osnovano šesnaest ogranaka HDZ-a²⁰², a organizacije HDZ-a utemeljene su u kanadskim gradovima: Toronto, Vancouver, Ottawa, Calgary, Kitchener i Windsor.²⁰³ Prva konvencija HDZ-a za SAD i Kanadu održana je u Clevelandu 20. i 21. siječnja 1990., a konvenciji je prisustvovao i dr. Franjo Tuđman. Osnovani su koordinacijski odbori za SAD i Kanadu, a predsjednikom koordinacijskog odbora za Kanadu postao je Ivan Zdunić koji je izabran i za predsjednika međukoordinacijskog odbora za cijeli sjevernoamerički kontinent.²⁰⁴ Za potpredsjednika odbora HDZ-a za Kanadu izabran je Gojko Šušak, a za tajnika Ante Beljo.²⁰⁵ Zaključci konvencije doneseni su u rezoluciji upućenoj kanadskim i američkim vlastima, kao i hrvatskoj javnosti – *Resolution of the Convention of the Croatian Democratic Union*, a tekst rezolucije objavio je i ugledni clevelandski list *The Plain*

²⁰⁰ „HDZ - Povijest stranke: 1989. godina“.

²⁰¹ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 436.

²⁰² A-HIC, BELJO, Ante, *Izlaganje Ante Belje na Prvom općem Saboru HDZ-a u Zagrebu 24. veljače 1990.* 1990, 3.

²⁰³ KNEŽEVIĆ, *Hrvatska demokratska zajednica od osnivanja do raskida s Jugoslavijom*, 298.

²⁰⁴ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 437-438.

²⁰⁵ KNEŽEVIĆ, *Hrvatska demokratska zajednica od osnivanja do raskida s Jugoslavijom*, 298.

Dealer. Čizmić, Sopta i Šakić saželi su zaključke rezolucije: „Rezolucija naglašava kako nijedan narod koji je činio tu državu nije bio zadovoljan s Jugoslavijom koja je nastavila biti izrazita opasnost za mir u Europi. Snažne su ideološke i kulturne podjele u Jugoslaviji između zapadnih republika Slovenije i Hrvatske kao i Bosne i Hercegovine, a uz to su se Hrvatska i Slovenija već izjasnile za slobodne izbore i višepartijski sustav. Srbija s autonomnim pokrajinama, koje su pod srpskom dominacijom, zagovara kruti jednopartijski sustav staljinističkog tipa. U Rezoluciji se poziva predsjednika George Busha i sovjetskog lidera Gorbačova da zagovaraju pravo svakog naroda na samoodređenje, kako bi i jugoslavenski narodi mogli putem slobodnih izbora pod međunarodnim nadzorom uspostaviti svoje suverene države. U tome ih trebaju podržati sve demokratske države. Hrvatska demokratska zajednica kao vodeća politička snaga u Hrvatskoj u tom pogledu očekuje također punu podršku američke vlade.“²⁰⁶

Na konvenciji u Clevelandu inicirano je održavanje Prvog općeg sabora HDZ-a u Zagrebu, a održavanje istog službeno je najavljeno i u *Zajedničaru* 10. siječnja.²⁰⁷ Nakon što je u siječnju 1990. godine ozakonjen višestranački sustav u SR Hrvatskoj, 5. veljače HDZ je registriran kao politička stranka, a 24. i 25. veljače održan je Prvi opći sabor stranke u koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog u Zagrebu. HDZ, koji je do tada imao preko 100 000 članova, jednakom je brzinom rastao kako u domovini, tako i u iseljeništvu.²⁰⁸ Do Prvog općeg sabora HDZ-a utemeljena je većina ogranaka diljem Kanade i SAD-a, njih 51²⁰⁹, a vrlo brzo se formirala i Mladež HDZ-a koja je do tada samo u Kanadi imala 28 ogranaka.²¹⁰ Većina ogranaka iz iseljništva imala je svoje predstavnike na Saboru, a među 2 000 uzvanika²¹¹, gotovo su četvrtinu činili delegati ili gosti iz inozemstva.²¹² Dio uzvanika iz inozemstva stigao je u Zagreb bez viza, jer su im jugoslavenska diplomatska predstavništva uskratila izdavanje istih, a u tome su prednjačila predstavništva u SAD-u i Kanadi. *Večernji list* o tome je pisao: „Jedan gost iz Kanade je rekao kako veći dio njih nije bio od 20 do 45 godina u Hrvatskoj, da su oni ljudi s jugoslavenskih 'crnih lista', ali da su došli kako bi se uvjerali mogu li slobodno ući u Hrvatsku.

²⁰⁶ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 438-439.

²⁰⁷ Franjo TUĐMAN, Josip MANOLIĆ, „Prvi Opći Sabor HDZ u Zagrebu“, *Zajedničar (Pittsburgh)*, 10.1.1990., 9.

²⁰⁸ A-HIC, BELJO, Ante, *Izlaganje Ante Belje na Prvom općem Saboru HDZ-a u Zagrebu 24. veljače 1990.* 1990.,3.

²⁰⁹ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 437-438.

²¹⁰ *Isto*, 446.

²¹¹ KRMPOTIĆ, *Kronologija rata. Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH) 1989.-1998.*, 16.

²¹² Ilija KRAJIŠNIK, „Kongres HDZ-e u Zagrebu“, *Nezavisna Država Hrvatska (Toronto)*, ožujak 1990., 1.

Većini njih ipak su na zagrebačkom aerodromu vlasti izdale vizu, a nekima nisu htjele. Gosti su tada zaprijetili da će se svi vratiti, tada su vlasti izdale vize svima.“²¹³ Dolazak hrvatskih iseljenika na Prvi opći sabor opisao je Marin Sopta: „Kolona hrvatskih iseljenika, od kojih su neki nakon četrdeset i više godina prvi put u domovini, kako paradira glavnim ulicama grada Zagreba s hrvatskim zastavama bez komunističkog obilježja, zbog čega se samo godinu dana prije išlo u zatvor, izazvala je erupciju oduševljenja građana, a potom i delegata na saboru.“²¹⁴ U ime iseljenih Hrvata u Kanadi i SAD-u na Saboru je izlaganje održao Ante Beljo koji je svoj govor zaključio riječima:

„Naš je stav različit, naša životna iskustva su različita, naše je podrijetlo iz najrazličitijih hrvatskih pokrajina, ali mi smo izvan Hrvatske okupljeni oko samo jednog hrvatskog nazivnika i jedne domovine Hrvata, bez obzira na to kakve u njoj političko-administrativne podjele opstojale. Završimo izrekom Willyja Brandta²¹⁵ u povodu prošlomjesečnih zbivanja u Njemačkoj: Skupa će rasti ono što skupa pripada“, ali za nas podjednako vrijedi i negacija te izjave. Za nas vrijedi i izreka i njezina negacija.

U to ime mi iz SAD-a i Kanade vas najtoplije pozdravljamo.

Neka živi HDZ!

Neka živi zajedništvo domovinske i iseljene Hrvatske!

Neka živi Hrvatska i hrvatski narod!“²¹⁶

Nakon ukidanja jednostranačkog sustava, osnivanja političkih stranaka i raspisivanja prvih višestranačkih izbora, hrvatski je iseljenički tisak pozivao iseljene Hrvate na suradnju domovinske i iseljene Hrvatske, odaziv na izborima i podršku novonastalim demokratskim strankama, odnosno opozicijskim strankama usmjerenima rušenju vladajućeg komunističkog sistema.²¹⁷ Osim Franje Tuđmana, među kanadske Hrvate po potporu su došli i predstavnici

²¹³ KRMPOTIĆ, *Kronologija rata. Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH) 1989.-1998.*, 16.

²¹⁴ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 363.

²¹⁵ Willy Brandt bio je kancelar Savezne Republike Njemačke. ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 419.

²¹⁶ A-HIC, BELJO, Ante, *Izlaganje Ante Belje na Prvom općem Saboru HDZ-a u Zagrebu 24. veljače 1990.* 1990., 12.

²¹⁷ Srećko PŠENIČNIK, „Hrvati i Hrvatice! Svi na izbore!“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), travanj 1990., 12.

drugih političkih stranaka, poput lidera Hrvatske demokratske stranke (HDS-a), braće Marka i Vladimira Veselice. U ime Hrvatsko socijalne liberalne stranke (HSLS-a) posjetili su ih Vlado Gotovac, Slavko Goldstein i Dražen Budiša, a u ime HSS-a Zvonimir Čičak. Među iseljenike su došli čak i predstavnici Socijaldemokratske partije (SDP-a), sljednice Saveza komunista Hrvatske, Ivica Račan i Zdravko Tomac, ali i brojni drugi politički i javni djelatnici iz Hrvatske.²¹⁸ Novonastale stranke imale su sličan program – uvođenje demokracije i rušenje komunističkog sistema, a od svih stranaka, jedino je SDP u početku zagovarao ostanak Hrvatske u Jugoslaviji. Kanadski Hrvati pomagali su sve političke stranke u Hrvatskoj, no na njih su najveći dojam ostavili dr. Franjo Tuđman i HDZ. Shodno tome, u predizbornoj kampanji kanadski su Hrvati najveću potporu, i materijalnu i moralnu, dali HDZ-u. Razlog tome treba tražiti u njegovom otvorenom, odlučnom i beskompromisnom zagovaranju hrvatske neovisnosti, a HDZ je najaktivnije i najotvorenije radio na ostvarivanju toga cilja. Također, Tuđman i njegovi suradnici neprekidno su obilazili hrvatsko iseljeničtvo diljem svijeta. Primjerice, u gradu Torontu su se svaki tjedan održavale javne tribine i druge manifestacije na kojima su sudjelovali članovi HDZ-a iz Hrvatske.²¹⁹ Već je time HDZ na čelu s Tuđmanom pokazao dosljednost u provođenju svoga programa, a to je bila suradnja iseljene i domovinske Hrvatske.

Ogranci HDZ-a diljem svijeta uključili su se u predizbornoj kampanju i promidžbu u domovini. Osim velike financijske pomoći koja je stizala iz iseljeničtva, prikupljala se i druga pomoć, poput kupnje faks-uređaja. S obzirom na to da je Savez komunista Hrvatske kontrolirao medije i politički aparat, ta je pomoć bila itekako potrebna. Velike svote novca, namijenjene izbornoj kampanji HDZ-a, skupljene su u hrvatskim zajednicama u svijetu, najviše u gradovima s većim brojem Hrvata. U Kanadi je prednjačio Toronto, a u SAD-u New York, Chicago, Detroit i Cleveland.²²⁰ Također, mnogi mladi Hrvati iz iseljeničtva, a među njima velik broj iz Kanade, uglavnom rođenih u Kanadi, došli su u Hrvatsku pomagati HDZ-u, ali i Hrvatskoj stranci prava (HSP-u) i HDS-u u predizbornoj kampanji.²²¹ Prilikom održavanja prvih višestranačkih izbora koncem travnja i početkom svibnja 1990. godine, iz Kanade je na inicijativu kanadskih Hrvata stigla delegacija kanadskih političara, među kojima su bili i zastupnici u kanadskom parlamentu te zastupnici ontarijskog parlamenta. Njihova zadaća bila

²¹⁸ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 362.-363.

²¹⁹ *Isto*, 362-363.

²²⁰ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 441.

²²¹ *Isto*, 446.

je nadgledati izbore i zajamčiti njihovo legalno provođenje. Osim toga, uspostavljen je informacijski ured kojeg su vodile Neda Šola i Mary Sopta, a koji je bio zadužen za skupljanje izvještaja s biračkih mjesta. Rezultati su zatim slani hrvatskim zajednicama u svijetu. Prvim višestranačkim izborima pristupile su tisuće Hrvata iz iseljeničtva koji su u tome razdoblju doputovali u Hrvatsku iz svih krajeva svijeta, neki nakon više desetljeća, a među njima i brojni kanadski Hrvati koji nisu željeli propustiti tu povijesnu priliku za rušenje komunističkog sustava u Hrvatskoj.²²²

Vrlo brzo nakon pobjede HDZ-a na izborima i konstituiranja prvog višestranačkog Sabora 30. svibnja 1990. godine, već je u lipnju hrvatska delegacija otputovala u SAD i Kanadu, gdje su se osim s hrvatskim iseljenicima hrvatski predstavnici susreli i s predstavnicima američkog *State Departmenta*, članovima Kongresa SAD-a i zastupnicima u kanadskom parlamentu. Ubrzo je i Tuđman, zajedno s članovima užeg kabineta vlade, otišao u službeni posjet SAD-u i Kanadi.²²³ Ponovno je posjetio i kanadske Hrvate. Tom se prigodom u Norvalu, franjevačkom Hrvatskom kulturnom centru, 22. rujna 1990. godine okupilo preko 20 000 Hrvata. Bio je to najveći skup Hrvata u Kanadi do tada. U svom emotivnom obraćanju okupljenim Hrvatima, kojeg je prenio i *The Toronto Sun*, Tuđman je pozvao iseljenike da se vrate u domovinu:

„Sada je moguće da se mnogi od vas vrate natrag i grade obitelji i sela. (...) Ako ne možete doći doma, pomozite svojoj domovini odavde. (...) Mi ne trebamo samo novac. Trebamo znanje i radnu etiku koju su ljudi naučili na Zapadu. Mi trebamo sve što vi ljudi imate. Mi ćemo vas dočekati u Hrvatskoj.“²²⁴

Bio je to posjet koji možemo promatrati i kao znak zahvale i priznanja kanadskim Hrvatima za sve što su desetljećima činili za Hrvatsku: od čuvanja hrvatskog nacionalnog identiteta, promocije Hrvatske i hrvatske kulturne baštine, lobiranja za Hrvatsku, demonstracija, borbe protiv antihrvatske propagande i svih drugih događanja i akcija kojima su se kanadski Hrvati borili za hrvatske interese i uspostavu demokracije u Hrvatskoj, tisućama kilometara daleko od domovine.

²²² SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 364.

²²³ KNEŽEVIĆ, *Hrvatska demokratska zajednica od osnivanja do raskida s Jugoslavijom*, 444-445.

²²⁴ „Come back to Croatia, new president begs“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), listopad 1990., 12.

8. Reakcija kanadskih Hrvata na velikosrpsku agresiju na Republiku Hrvatsku

Već od početka oružane pobune dijela hrvatskih Srba u kolovozu 1990. godine, izbijanja prvih sukoba u Hrvatskoj, a potom i otvorene srpske agresije na Republiku Hrvatsku 1991. godine, izbrisale su se razlike između svih skupina iseljenika, a Hrvati razasuti po čitavome svijetu ujedinili su se u pružanju pomoći domovini. Odgovor iseljene Hrvatske na događanja u domovini s početka devedesetih godina, bila je njihova jedinstvena potpora hrvatskom narodu u domovini. Sve političke grupacije, hrvatski domovi, crkve, iseljenički tisak, kulturna i sportska društva i druge hrvatske organizacije i pojedinci u iseljeništvu nastojali su svojom djelatnošću pružati pomoć napadnutoj Hrvatskoj. Cjelokupno hrvatsko iseljeničtvo odlučilo je pod svaku cijenu i na svaki mogući način pomoći domovini u obrani novostečene slobode i demokracije.²²⁵ Osim političkog djelovanja i lobiranja za Hrvatsku kod političara u zemljama u kojima su živjeli, aktivnost iseljenih Hrvata odmah se proširila i na prikupljanje humanitarne pomoći.

Vijesti iz napadnute Hrvatske, slike razrušenih hrvatskih gradova i sela dolazile su i do Hrvata u Kanadi, a vijesti iz domovine čekale su se sa strepnjom. Izvještaji o ratu u Hrvatskoj u stranim su medijima bili oskudni i često nepotpuni, što je teško padalo iseljenicima, fizički daleko od domovine. Predsjednik HBZ-a Luketich, dan nakon proglašenja hrvatske neovisnosti, 9. listopada 1991. godine, obratio se članovima HBZ-a i drugim čitateljima *Zajedničara* u članku „Zaustavimo rat u Hrvatskoj“:

„Mi u Glavnom uredu²²⁶ smo svaki dan poplavljeni telefonskim pozivima od naših članova i prijatelja te rodbine i prijatelja koji žive u Hrvatskoj koji nas obavještavaju o trenutnoj ozbiljnoj situaciji u Hrvatskoj. Mi dnevno primamo najnovije vijesti o napadima Jugoslavenske vojske na sela i gradove kao i žestokim otporima Hrvatske narodne garde u nastojanju da Hrvatska ostane slobodna i demokratska država.“²²⁷

Još u svibnju 1991. godine, kako je velikosrpska agresija sve više jačala, koordinacijski odbori HDZ-a u domovini i iseljeništvu uputili su poziv hrvatskim iseljenicima da „nastave s još ozbiljnijom moralnom i materijalnom potporom i pripreme se za dolazak u Domovinu radi

²²⁵ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 217.

²²⁶ Glavni ured HBZ.

²²⁷ Bernard M. LUKETICH, „Predsjednikova rubrika: Zaustavimo rat u Hrvatskoj“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 9.10. 1991., 10.

njezine obrane od srbokomunističkih agresora“ kao i da rade na informiranju svjetske javnosti o događanjima u Hrvatskoj.²²⁸

Kanadski su se Hrvati od početka Domovinskoga rata na razne načine uključili u obranu Republike Hrvatske – u vidu slanja humanitarne pomoći, nabavom oružja i vojne opreme, lobiranjem za međunarodno priznanje, informiranjem političara i javnosti u Kanadi o stvarnom stanju u Hrvatskoj, a mnogi su se direktno priključili obrani i Hrvatsku otišli braniti oružjem.

9. Humanitarna pomoć

Hrvati sa svih strana svijeta započeli su veliku akciju prikupljanja humanitarne pomoći za Hrvatsku, a kasnije i Bosnu i Hercegovinu. Teško je sa sigurnošću reći koliko je točno pomoći poslano iz hrvatskih zajednica u Kanadi u Hrvatsku tijekom rata., bilo financijske, bilo u hrani, odjeći ili lijekovima. Osim brojnih fondova nastalih za skupljanje pomoći, pomoć su skupljale hrvatske župe, političke organizacije, škole i razne udruge. Svaka je zavičajna udruga skupljala pomoć za svoj kraj, a velike su svote novca i druge pomoći iseljenici poslali u Hrvatsku izravno svojim obiteljima. Skupljao se novac, odjeća, lijekovi, medicinska oprema, hrana, vojna oprema, oružje i sve drugo što je u tim trenucima bilo potrebno. Pokrenuta je pomoć unesrećenima u ratu. Hrvati u Kanadi organizirali su prihvaćanje izbjeglica iz Hrvatske, a u Kanadu su na liječenje dovođeni i teški ranjenici iz Hrvatske. Nastali su brojni fondovi za pomoć hrvatskoj djeci, a pokrenute su i nebrojene druge humanitarne inicijative i akcije, a u ovome poglavlju opisat će se neke od njih.

9.1. Osnivanje humanitarnih fondova

Od početka rata, u Kanadi i SAD-u nastajali su brojni humanitarni fondovi za pomoć Hrvatskoj. Jedan od takvih fondova bio je Odbor za karitativnu pomoć domovini Hrvatskoj (*Committee for Charitable Help in Croatia*). Fond za pomoć osnovao je i HBZ. On je inicirao i osnivanje Hrvatskog humanitarnog fonda na Osamnaestoj Konvenciji u Las Vegasu u rujnu 1991. godine. Delegati HBZ-a već su na konvenciji prikupili 6 000 dolara, dok je Konvencija

²²⁸ ČIZMIĆ, SOPTA,ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 436.

odmah doznačila 50 000 dolara.²²⁹ Imena darovatelja bila su objavljivana svaki mjesec u *Zajedničaru* koji je, povodom osnivanja Hrvatskog humanitarnog fonda, 7. kolovoza 1991. godine objavio: „Svi novčani doprinosi prikupljeni u ovom fondu biti će namijenjeni izravno za kupovanje lijekova i drugih medicinskih stvari potrebnih hrvatskom narodu u razorenim područjima, pomoć obiteljima koji su pogođeni stradanjem i koji su morali napustiti dom... Ovime hitno pozivamo sve naše članove i prijatelje, da nam se kao i u prošlosti, sada pridruže i novčano pomognu ovaj Hrvatski humanitarni Fond. Za to možete koristiti kupon u brojevima *Zajedničara*, gdje su takodjer objavljena i imena svih darovatelja.“²³⁰ Do travnja 1994. godine u tome je fondu prikupljeno 900 599 dolara.²³¹

U Kanadi je osnovan Hrvatski nacionalni fond, jedan od mnogih fondova kroz koji su kanadski Hrvati u domovinu slali pomoć u lijekovima, vojnoj opremi, medicinskim uređajima i drugo, a vrijednost poslanoj pomoći kroz taj fond procjenjuje se na 450 milijuna kanadskih dolara. Osim toga, kroz taj je fond poslano i 35 milijuna kanadskih dolara u gotovini.²³² Koliko je ukupno bilo donacija u sve humanitarne fondove i koliko su one iznosile teško je izračunati, ali kakav je bio odaziv kanadskih Hrvata možemo vidjeti i na primjeru samo jednoga grada i nekoliko fondova. Primjerice, prema popisu svih koji su uplatili donacije u tri fonda u Hamiltonu – Wentworth do travnja 1992. godine, u Hrvatski nacionalni fond uplaćeno je 573,315.41 dolara. U Fond za hrvatsku odoru uplaćeno je 162,814.00 dolara, a u Fond za lijekove 16,908.00 dolara.²³³ Popis od gotovo dvije stotine stranica sadrži imena tisuće Hrvata i hrvatskih udruga u gradu Hamiltonu koji su uplaćivali novac u ta tri fonda, pojedini i u više navrata, a uplate se kreću od nekoliko desetaka do nekoliko desetaka tisuća dolara.

Uplaćivalo se i u fondove pomoći u Hrvatskoj. U Hrvatskoj je, primjerice, osnovan Fond pomoći Hrvata iz dijaspe koji je surađivao s hrvatskim Caritasom.²³⁴ Isto tako, iz pregleda donatora u Republički fond „Kralj Zvonimir“ vladinog Ureda za prognanike i izbjeglice, vidljive su i uplate iz iseljništva.²³⁵

²²⁹ ČIZMIĆ, *Povijest Hrvatske bratske zajednice: 1894. – 1994.*, 353. ; 356.

²³⁰ Bernard M. LUKETICH, „Osnovan Hrvatski Humanitarni Fond“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 7.8.1991., 17.

²³¹ ČIZMIĆ, *Povijest Hrvatske bratske zajednice: 1894. – 1994.*, 353. ; 356.

²³² SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 371.

²³³ A -HIC, Pregled uplata u fondove za Hamilton – Wentworth do travnja 1992. godine.

²³⁴ ČIZMIĆ, *Povijest Hrvatske bratske zajednice: 1894. – 1994.*, 353. ; 356.

²³⁵ A-HIC, Pregled donatora u Republički fond Kralj Zvonimir za 1992. godinu.

9.2. Prikupljanje humanitarne pomoći

Osim novca, razne hrvatske organizacije i pojedinci prikupljali su pomoć u stvarima potrebnima za ratom pogođenu Hrvatsku, a kasnije i Bosnu i Hercegovinu. Pozivi na razne akcije prikupljanja pomoći u SAD-u i Kanadi izlazili su u svakome broju *Zajedničara*. U broju od 25. rujna 1991. godine poslan je poziv kanadskim Hrvatima za skupljanje pomoći: „Svim Hrvatskim župama, Političkim strankama i Hrvatskim društvima: Pozivamo sve Hrvate Kanade da se uključe što prije u akciju sakupljanja zimske robe, hrane (konzervirane), spavaćih vreća, deka, plahta, bolničkih kolica itd., jer zima je na pragu. Ured Republike Hrvatske u Torontu ugovorio je s Jadranskom slobodnom plovidbom u Splitu besplatan prijevoz brodom iz Montreala u Hrvatsku. Polazak iz Montreala je 1. i 15. svakog mjeseca; dolazak u Koper 20, a i Split 5. svakog mjeseca. Budući da se kontejneri mogu podići samo u Torontu, Montrealu i Vancouveru, robu će trebati dostaviti u ta središta na trošak sakupljača i hrvatskih zajednica iz tih mjesta. Dušan Bezić, predstavnik RH Toronto, 17. rujna 1991.“²³⁶

I HBZ je prikupljao pomoć u vidu lijekova, hrane, odjeće, medicinske opreme i drugih potrepština. Više od 400 punih kontejnera skupljenih u ograncima HBZ-a širom Kanade i SAD-a bilo je poslano prema Hrvatskoj. Procjenjuje se da je vrijednost tih pošiljaka iznosila oko 40 milijuna dolara. Uključila se i jedna od najvećih američkih privatnih humanitarnih organizacija, AmeriCares, koja je do jeseni 1992. godine organizirala osamnaest letova s humanitarnom pomoći za Hrvatsku te Bosnu i Hercegovinu u vrijednosti od 25 milijuna dolara. Hrvatski iseljenici pokrili su troškove prijevoza u iznosu od oko dva milijuna dolara, u čemu se posebno istaknuo Ured Republike Hrvatske u Torontu na čelu s Dušanom Dickom Bezichem, a jednako je tako pridonio i HBZ na čelu s Bernardom Luketichem.²³⁷ O tim je vrijednim pošiljkama pisao i *Zajedničar*: „Prvi avionski prijevoz – Prošlu srijedu je preko AmeriCares organizacije avionom prevezeno više od 43 tone medicinskih stvari. Avion je krenuo sa Bradley internacionalnog aerodroma direktno za Austriju. Vrijednost ovih medicinskih stvari iznosi više od dva milijuna dolara i sve je većim dijelom namijenjeno za bolnicu u Osijeku, osim što je hrana otišla u Dubrovnik, a nekoliko stvari u Zagreb. Za avionski prijevoz troškovi su plaćeni iz Hrvatskog humanitarnog fonda u svoti od 100 000 dolara. Sa ovom pošiljkom poslan je aparat za pregled i još neke stvari koje su potrebne za operaciju u Osječkoj bolnici. Jedan dio troškova za ovaj aparat snosila je Hrvatska Demokratska organizacija u Washingtonu, D.C. Prošli četvrtak veliki kontejner (od dvanaest metara) pun dječje hrane koju je poklonila Garber's firma

²³⁶ Dušan BEZIĆ, „U Kanadi počela akcija za sakupljanje robe“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 25.9. 1991., 9.

²³⁷ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 442.

odvezen je iz Pittsburgha za Osijek (...). Naskoro ćemo poslati pomoć u Karlovac te neka područja u Lici i grad Ogulin.“²³⁸

Ministarstvo zdravstva RH slalo je apele Hrvatskom humanitarnom fondu za pomoć u tehnici i medicinskom materijalu. Apeli su objavljivani i u *Zajedničaru*. U jednom takvom objavljenom pozivu za pomoć, pozivalo se hrvatske iseljenike da šalju apele svjetskom Crvenom križu te lokalnim strukturama organizacijama Crvenog križa. „Osim što ćemo pomoći u potrebnim sredstvima, indirektno i politički djelujemo u smislu skretanja pažnje svjetskih medija na ratni problem u Hrvatskoj. Zato akciji posvetiti i potrebnu propagandnu pažnju“ – istaknuli su iz Ministarstva.²³⁹ Popis potrebnih lijekova, pregled nedostajuće i neophodne medicinske opreme i drugog materijala po pojedinim zdravstvenim ustanovama, Ministarstvo je slalo i preko Hrvatskog informativnog centra.²⁴⁰

U broju *Zajedničara* za 4. prosinac 1991. objavljen je poziv HBZ-a za prikupljanje dječjih igračaka: „Prošla dva tjedna smo primili mnoge telefonske pozive od naših članova, koji nam preporučaju da sakupljamo dječje igračke koji bi se mogle poslati djeci u Hrvatsku prije Božića. (...) Mi ćemo nastojati i posve smo sigurni da ćemo dobrotom našeg članstva i naših prijatelja napuniti veliki kontejner sa igračkama i poslati ga u Hrvatsku. (...) Mi im moramo pokazati da ih volimo i da se za njih brinemo. Mnogi od njih će slaviti Božić dok će rakete i bombe letjeti nad njihovim glavama i to u vrijeme kada cijeli svijet slavi mir i blagostanje. Do sada smo bili neizmjerljivo uspješni u našoj humanitarnoj akciji, zato pomognimo i ovaj novi podhvat kako bi našoj djeci u Hrvatskoj poslali božićni dar što je prije moguće.“²⁴¹ U istome broju *Zajedničar* je pisao kako je, za djecu u Hrvatskoj, od jedne tvrtke kupljen kontejner pelena u vrijednosti 20 000 dolara.²⁴² Brojne takve akcije do kraja su rata punile stranice *Zajedničara*. Osim organiziranog slanja humanitarne pomoći, brojni su Hrvati iz Kanade i individualno organizirali prikupljanje pomoći, a neki su pomoć i sami dostavljali u Hrvatsku, poput Ivice Oršanića iz Toronta. Neki su osobno kamionima dovozili pomoć i do samih bojišnica, poput Mate Prkačina iz Oakvillea i Milana Krijana iz Mississauga.²⁴³

²³⁸ Bernard M. LUKETICH, „Predsjednikova rubrika: Zajednica pojačala svoju pomoć“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 13.11.1991., 10.

²³⁹ Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske, „Hrvatski Humanitarni Fond“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 7.8.1991., 17.

²⁴⁰ A-HIC, *Popis potrebnih lijekova, potrošnog materijala, opreme i pregleda dugovanja zdravstva*. Dopis Ministarstva zdravstva HIC-u, 15. veljače 1993.

²⁴¹ Bernard M. LUKETICH, „Prikupljanje igračaka za djecu u Hrvatskoj“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 4.12.1991., 13-14.

²⁴² *Isto*, 14.

²⁴³ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 371.

I u hrvatskom se tisku pisalo o pomoći iz iseljništva. *Vjesnik* je 22. kolovoza 1991. objavio: „U organizaciji Koordinacionog odbora HDZ-a SAD-a i Kanade, u Zagreb je u srijedu prispjelo 44 tone hrane, odjeće i sanitetskog materijala namijenjenog ugroženim Hrvatima iz kriznih područja. To je treća humanitarna pošiljka koja je u ovom kratkom vremenu stigla iz SAD-a i Kanade.“²⁴⁴ *Večernji list* pisao je: „Najveću smo pažnju posvetili prikupljanju pomoći na području Sjeverne Amerike, odnosno u Kanadi i SAD-u. Organizacije tamošnjih Hrvata, kao i organizacije Caritasa, prikupile su i u Domovinu poslale stotine tona hrane, lijekova, sanitetskih vozila, vojne opreme, prvenstveno kaciga i uniformi. Teško je bilo koga istaknuti jer se pomoć ne mjeri u količini već u dobroj želji, ali neke hrvatske organizacije u Sjevernoj Americi zaslužuju našu zahvalnost.“²⁴⁵

U vrijeme Domovinskoga rata u iseljništvu su nastale mnoge udruge čiji je cilj bio prikupljanje humanitarne pomoći za Hrvatsku. Među poznatijim udrugama je Bedem ljubavi, udruga poznata i pod nazivom *Mothers for Peace*, koja je svoj ogranak imala i u Torontu. O radu ogranka Toronto, na čijem je čelu u vrijeme Domovinskog rata bila Valentina Krčmar, sačuvani su brojni dokumenti koji svjedoče o požrtvornosti hrvatskih žena Toronta i njegove okolice koje su neprekidno radile na prikupljanju humanitarne pomoći, a velik su doprinos dale i lobiranjem kod kanadskih i američkih političara te drugim radom s ciljem informiranja kanadske javnosti o događanjima u Hrvatskoj. Ti su dokumenti prikupljeni u dva sveska knjige *Dokumenti iz iseljništva – Hrvatske žene i majke u borbi za slobodnu Hrvatsku – Bedem ljubavi – ogranak Toronto*. Članice Bedema ljubavi inicirale su brojne humanitarne akcije prikupljanja pomoći, a spomenut ćemo neke od njih. Organizirale su različita događanja poput banketa, aukcija i rasprodaja na kojima se sakupljao novac za pomoć. Njihov uspješan projekt bio je i „šišaton“ („Cut – a – thon“) organiziran u više navrata, na kojem je novac od frizerskih usluga išao za pomoć Hrvatskoj.²⁴⁶ Više se puta održao i „Clothes collection drive“ – prikupljanje deka i odjeće na ulaznim vratima, a zatim pranje, glačanje i pakiranje prikupljene odjeće u pakete za slanje u Hrvatsku.²⁴⁷ U božićno vrijeme 1991. godine organizirale su prodaju kolača i božićnih ukrasa, a novac od prodaje bio je namijenjen hrvatskim obiteljima i djeci koja su ostala bez doma.²⁴⁸ Posebno su se zauzele za pomoć ranjenicima i zatočenim hrvatskim

²⁴⁴ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 441.

²⁴⁵ *Isto*.

²⁴⁶ BENKOVIĆ, *Dokumenti iz iseljništva: Hrvatske žene i majke u borbi za slobodnu Hrvatsku, Bedem ljubavi - ogranak Toronto. Prva knjiga: 1991.-1995.*, 50.

²⁴⁷ BENKOVIĆ, *Dokumenti iz iseljništva: Hrvatske žene i majke u borbi za slobodnu Hrvatsku, Bedem ljubavi - ogranak Toronto. Prva knjiga: 1991.-1995.*, 39.

²⁴⁸ *Isto*, 55.

braniteljima. Slale su apele kojima su tražile pronalazak nestalih osoba, branitelja i puštanje logoraša iz logora u Srbiji, a organizirale su i liječenje ranjenika od kojih su neki dovođeni i u Kanadu na liječenje. U više je navrata organizirano i doniranje krvi.²⁴⁹ Organiziranje humanitarne pomoći za Hrvatsku dogovarale su i s kanadskim organizacijama i javnim osobama. U prosincu 1991. godine održale su sastanak s kanadskim Crvenim križem, a nedugo potom i s gradonačelnicom Toronta.²⁵⁰

Među brojnim fondovima, osnivani su i fondovi za pomoć djeci u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Jedna od zaklada za pomoć djeci i zaklada za skrb djece žrtava rata bila je zaklada Dora koju je pokrenula Hrvatska matica iseljenika.²⁵¹ Fond Ruža Hrvatska (*Croatian children's foundation*) također je, zajedno s Crkvom svetog Trojstva u Oakvilleu u Ontariju, organizirala mjesečnu pomoć i sponzoriranje siročadi iz Hrvatske. Sponzori su s djecom razmjenjivali pisma i fotografije, a kao sponzor djece uključila se i udruga Bedem ljubavi koja je do kolovoza 1992. godine sponzorirala petnaestero djece iz Hrvatske i BiH.²⁵² Hrvatska bratska zajednica je u travnju 1992. godine osnovala Hrvatsku akciju za život kojoj je cilj bio prikupljanje novca kao pomoć hrvatskoj djeci koja su u ratu izgubila očeve.²⁵³ Udruga AMCA Toronto uključila se u sponzoriranje djece preko Hrvatske akcije za život, a u svibnju 1993. godine sponzorirala je petero djece iz Hrvatske i Herceg – Bosne.²⁵⁴

Bilo je i drugih akcija. Primjerice, Mladež HDZ-a Kanade je 1992. godine, uz potporu Matice iseljenika, inicirala projekt *Task Force*. U sklopu toga projekta, te je godine 37 mladih Hrvata iz Kanade došlo na dobrovoljan rad u Voćin²⁵⁵, gdje su proveli mjesec dana čisteći ruševine. Nakon završetka programa, od tih 37 prvih sudionika projekta, njih petnaest ostalo je živjeti u Hrvatskoj.²⁵⁶

²⁴⁹ *Isto*, 87.

²⁵⁰ *Isto*, „Kronologija“.

²⁵¹ *Zajedničar*, 11.12. 1991.,15.

²⁵² BENKOVIĆ, *Dokumenti iz iseljeništva: Hrvatske žene i majke u borbi za slobodnu Hrvatsku, Bedem ljubavi - ogranak Toronto. Prva knjiga: 1991.-1995.*, 84.

²⁵³ SADKOVICH, *Tuđman: Prva politička biografija*, 255.

²⁵⁴ BENKOVIĆ, *Dokumenti iz iseljeništva: uloga hrvatskih intelektualaca u borbi za slobodnu Hrvatsku. Prva knjiga: 1990. – 1993.*, 508.

²⁵⁵ U Voćinu je 12. i 13. prosinca 1991. godine izvršen pokolj nad 47 hrvatskih civila od strane srpskih paravojskih postrojbi. Selo je spaljeno do temelja, a katolička crkva razorena. KRMPOTIĆ, *Kronologija rata. Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH) 1989.-1998.*, 120.

²⁵⁶ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 447.

10. Doprinos kanadskih Hrvata obrani Republike Hrvatske

10.1. Nabava oružja i vojne opreme

Ono što je Hrvatskoj na početku rata bilo najpotrebnije bilo je oružje. Velikosrpska agresija sve je više jačala, a dok je s jedne strane stajala Jugoslavenska narodna armija, treća najjača vojna sila u Europi, ujedinjena s pobunjenim Srbima u Hrvatskoj, s druge je strane stajala Hrvatska čija je Teritorijalna obrana bila razoružana, a na uvoz oružja uveden joj je embargo.²⁵⁷ Velik dio oružja koje je u tim danima ipak našao put do Hrvatske, dopremljen je zahvaljujući hrvatskih iseljenicima. Osim oružja, u iseljeništvu se skupljala i druga vojna oprema poput kaciga i vojnih odora. O nabavi istog najviše saznajemo iz knjige Marina Sopte koji navodi kako su ga hrvatski iseljenici nabavljali na razne načine, većinom na crnom tržištu i za gotovinu. Oružje je najčešće kupovano u Istočnoj, dok su se novčane transakcije obavljale u Zapadnoj Njemačkoj, a zatim je, opet na razne načine, oružje dopremano u Hrvatsku. „Zahvaljujući vezama hrvatskih iseljenika, mnogo suvremenog oružja uspjelo se nabaviti i u Švedskoj i nekim drugim zemljama. (...) U različitim pokušajima kupovane su specijalne puške i snajperi te velika količina streljiva, po cijeni često mnogo višoj od tržišne, a zatim bi se oružje na gotovo nevjerovatne načine dostavljalo u domovinu“, objašnjava Sopta.²⁵⁸ Mnogi su iseljenici samostalno ili u manjim grupama pokušavali nabaviti oružje, svjesno kršeći zakon i riskirajući uhićenje i odlazak u zatvor, a neki su pri pokušaju i bili uhvaćeni. Sopta navodi primjer uhićenja nekoliko Hrvata u Arizoni te Ivana Bešlića iz Chicaga koji je na Floridi pokušao kupiti vojne zrakoplove, ne znajući da pregovara s prerušenim agentima FBI-a. Oduzeto mu je američko državljanstvo, pravo ulaska u SAD te je deportiran u Hrvatsku.²⁵⁹ Sopta također ističe kako su neki hrvatski iseljenici prodavali i svoje kuće, a drugi davali novac od svojih mirovina kako bi mogli kupiti oružje za obranu Hrvatske. Neki su oružje i sami dostavljali braniteljima na bojišta, riskirajući živote.²⁶⁰

²⁵⁷ Oružje Teritorijalne obrane (TO) SR Hrvatske oduzeto je i predano Jugoslavenskoj narodnoj armiji 23. svibnja 1990. godine, iako je TO bila pod nadležnošću Republike Hrvatske. Vladajuće jugoslavenske strukture ocijenile su kako bi Hrvatska (jednako tako i Slovenija) mogla oružjem pokušati štititi svoje težnje za ostvarenjem suverenosti i samostalnosti. Predstavnici JNA tvrdili su kako naoružanje hrvatske i slovenske TO nije oduzeto, već samo premješteno u sigurnija skladišta. Dana 26. rujna 1991. godine Vijeće sigurnosti UN-a jednoglasno je prihvatilo rezoluciju o Jugoslaviji kojom se uveo potpuni embargo na sve isporuke oružja i vojne opreme Jugoslaviji. KRMPOTIĆ, *Kronologija rata. Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH) 1989.-1998.*, 23.; 96.

²⁵⁸ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 356-357.

²⁵⁹ *Isto*, 357.

²⁶⁰ *Isto*, 358-359.

I Hrvati iz Kanade sudjelovali su u nabavljanju i dostavljanju oružja. U jednom takvom pokušaju dopremanja oružja, 31. kolovoza 1991. godine, uhićen je Anton Kikaš, ugledni hrvatski poduzetnik iz Kanade i aktivni član hrvatske zajednice u Torontu. On je novcem hrvatske zajednice iz Toronta kupio oružje za hrvatsku policiju i Zbor narodne garde. Po oružje je otišao najprije u Južnoafričku Republiku, a za transport 19 tona oružja utovarenog u Bocvani bio je iznajmljen zrakoplov Uganda Airlines-a. Plan je bio letjeti prema Trstu i zatim hitno sletjeti u Ljubljanu zbog „tehničkih problema“, no, greškom pilota, zrakoplov je ranije ušao u jugoslavenski zračni prostor.²⁶¹ Dva lovačka MIG-a JNA presrela su zrakoplov koji je bio prisiljen sletjeti u Zagreb. JNA je zaplijenila zrakoplov i oružje, a Kikaš je uhićen, pretučen te zatim prebačen u vojni zatvor u Beograd gdje je tri mjeseca proživljavao torture i prijetnje smrću. U studenom 1991. godine, razmijenjen je za Milana Aksentijevića, zarobljenog generala JNA. Domoljubna misija Antona Kikaša u pomoći napadnutoj domovini, izazvala je velik interes među Hrvatima širom svijeta, ali i svjetskoj javnosti. Mnogi svjetski mediji izvještavali su o Kikaševom herojskom podvigu, a o njemu je snimljen i igrano – dokumentarni film *Nisam se bojao umrijeti – domoljubna misija Antona Kikaša 1991.*, redatelja Jakova Sedlara iz 2016. godine.²⁶²

10.2. Hrvatski dragovoljci iz Kanade

Među Hrvatima iz cijeloga svijeta koji su došli braniti Hrvatsku, nalazili su se i brojni kanadski Hrvati. Između 250 i 300 Hrvata iz svih dijelova Kanade priključilo se hrvatskoj vojsci od početka rata.²⁶³ Neki od njih tada su po prvi put došli u Hrvatsku. Prvi hrvatski dragovoljci iz Kanade stigli su već u rujnu 1990. godine i priključili se MUP-u, a od 1991. godine priključivali su se u jedinice Zbora narodne garde, Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane.²⁶⁴ Neki od njih su i odlikovani, poput Željka Glasnovića iz Calgaryja i Ivana Kapulara iz Toronta koji su postigli činove generala bojnika. Gojko Šušak iz Ottawe, Tuđmanov bliski suradnik i prijatelj još od vremena Tuđmanovog prvog posjeta Kanadi, postao je ministar obrane, a Zvonimir Žepić, također hrvatski povratnik iz Kanade, jedan od Šuškovih pomoćnika za tehnička pitanja. Dvojica hrvatskih dragovoljaca iz Kanade, Milan Vukelić iz Vancouvera i

²⁶¹ SEDLAR, Jakov. *Nisam se bojao umrijeti – domoljubna misija Antona Kikaša 1991.* Igrano – dokumentarni film, 2016.

²⁶² „U razoružanu Hrvatski 1991. pokušao je dovesti Boeing pun oružja – uhićen Anton Kikaš“.

²⁶³ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 366-367.

²⁶⁴ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 446.

Stan Valešić iz Mississauga dali su u listopadu 1991. godine intervju kanadskim novinama *The Calgary Herald*, a Valešić je tom prigodom izjavio: „Bilo je veoma teško sjediti u Kanadi i slušati vijesti iz Hrvatske. Nisam više mogao izdržati. Došao sam ovamo da pomognem.“²⁶⁵ General bojnik Željko Glasnović u razgovoru s Marinom Soptom objasnio je svoje razloge povratka u Hrvatsku: „Za mene je bilo normalno i nisam razmišljao ni jednog trenutka kad je izbio rat u Hrvatskoj hoću li se vratiti i svojim znanjem pomoći u obrani domovine. U Hrvatskoj sam odlučio ostati do njezinog oslobođenja ili moje smrti.“²⁶⁶

11. Političko djelovanje kanadskih Hrvata tijekom Domovinskog rata, borba za međunarodno priznanje Republike Hrvatske i širenje istine o ratu u Hrvatskoj

Veliki naponi kanadskih Hrvata uloženi su u pobijanje antihrvatske propagande i neistinitih navoda o Hrvatskoj, širenje informacija o stvarnoj situaciji o agresiji na Hrvatsku u kanadskoj javnosti i medijima te lobiranje za Hrvatsku kod kanadskih i američkih političara. Nastojao se stvoriti pritisak na kanadske i američke vlasti da priznaju Republiku Hrvatsku. SAD je smatrao kako se „kriza u Jugoslaviji“ treba riješiti mirnim putem. Ubrzo je Hrvatskoj uveden i embargo na uvoz oružja. Bitan dio aktivnosti kanadskih Hrvata bio je usmjeren na lobiranje kod američkih političara. Stav kanadske ministrice vanjskih poslova Barbare McDougall i predsjednika vlade Briana Mulroneya kako je „cjelovita Jugoslavija veoma važna za stabilnost Europe“²⁶⁷, Hrvatima u Kanadi bio je neprihvatljiv. Pred kanadskim Hrvatima našao se težak zadatak – uvjeriti vodstva Kanade i SAD-a da su u krivu. Tu su naišli na mnoge prepreke. Primjerice, u Kanadi je djelovao dobro organiziran i jak srpski lobi²⁶⁸, a simpatije prema Jugoslaviji u Kanadi također su bile jake. Zanimljivo je spomenuti kako je supruga kanadskog premijera Mulroneya bila srpskog podrijetla, a on je na razne skupove dovodio svojeg sina na

²⁶⁵ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 366-367.

²⁶⁶ *Isto*, 367.

²⁶⁷ BENKOVIĆ, *Dokumenti iz iseljeničtva: uloga hrvatskih intelektualaca u borbi za slobodnu Hrvatsku. Prva knjiga: 1990. – 1993.*, 190.

²⁶⁸ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 370.

čijoj je majici pisalo: „Eat your heart out I am a Serbian“.²⁶⁹ I pojedini kanadski mediji bili su u službi srpske propagande: glavni reporter TV Ontario, koji je izvještavao iz BiH, boravio je tamo na račun srpskih četnika, a novinarka *Toronto Suna* izvještavala je iz okolice Lipika o „hrvatskim zlodjelima“, usput se zabavljajući sa srpskim četnicima i članovima UNPROFOR-a.²⁷⁰ Započela je borba za prikazivanje stvarnog stanja u Hrvatskoj u kanadskim medijima, a kanadski su Hrvati poslali na tisuće demantija na adrese kanadskih novina, televizija i radiopostaja koje bi često prenosile iskrivljene ili nepotpune informacije o agresiji na Hrvatsku.²⁷¹

Mnogi su se Hrvati iz Kanade aktivno uključili u lobiranje za hrvatsku slobodu i demokraciju. I kanadski političari hrvatskog podrijetla su kod kanadskih i američkih političkih tijela apelirali na stanje u Hrvatskoj. Domagoj Ivan John Šola, član Zakonodavne skupštine Ontarija, 27. lipnja 1991. izvijestio je to tijelo o neovisnosti Hrvatske i Slovenije, dostavio rezoluciju o njihovoj neovisnosti te pozvao na njihovo priznanje: „Priznavanjem neovisnosti Hrvatskoj i Sloveniji, mi ne biramo stranu, samo zastupamo sljedeće: pravo naroda na samoopredjeljenje.“²⁷² Osim američkim i kanadskim političarima, apeli su se slali i svjetskim organizacijama, a organizirani su brojni javni skupovi, demonstracije, predavanja, banketi, bdijenja i mise za mir te razna druga događanja u organizaciji kanadskih Hrvata.²⁷³

11.1. Lobiranje kod kanadskih i američkih političara i rad na pridobivanju kanadske javnosti

11.1.1. Hrvatska bratska zajednica

Hrvatska bratska zajednica, kao najveća hrvatska iseljenička organizacija u svijetu, imala je moć snažnije utjecati na jednu od najvećih svjetskih sila – SAD. Ona je aktivno lobirala

²⁶⁹ BENKOVIĆ, *Dokumenti iz iseljništva: uloga hrvatskih intelektualaca u borbi za slobodnu Hrvatsku. Prva knjiga: 1990. – 1993.*, 7.

²⁷⁰ *Isto.*

²⁷¹ BENKOVIĆ, *Dokumenti iz iseljništva: Hrvatske žene i majke u borbi za slobodnu Hrvatsku, Bedem ljubavi - ogranak Toronto. Prva knjiga: 1991.-1995.*, 5.

²⁷² A-HIC, *Report from Hansard; Legislative Assembly of Ontario: Statement in the Ontario Legislature by John Sola, M.P.P.*, 27.lipanj 1991.

²⁷³ BENKOVIĆ, *Dokumenti iz iseljništva: Hrvatske žene i majke u borbi za slobodnu Hrvatsku, Bedem ljubavi - ogranak Toronto. Prva knjiga: 1991.-1995.*, 70-73.

kod političkog vodstva SAD-a za priznanje Republike Hrvatske kao neovisne države i zaustavljanje rata. Aktivnost vodstva i članova HBZ-a po tom pitanju vidljiva je i u *Zajedničaru*. Od prvih dana agresije na Republiku Hrvatsku, u *Zajedničaru* se pozivalo na lobiranje kod lokalnih, državnih i federalnih vlasti u Kanadi, a posebno u SAD-u. HBZ je pozivao članove da iznesu svoju zabrinutost američkim vlastima, da zovu i pišu predsjedniku SAD-a Georgeu Bushu, članovima Kongresa, Senata, državnim guvernerima te uredima Ujedinjenih naroda, a čiji su brojevi telefona i adrese bili objavljivani i u svakome broju *Zajedničara*. Čizmić, Sopta i Šakić navode podatak kako su kanadski Hrvati, zahtijevajući priznanje Hrvatske, američkom predsjedniku Bushu poslali više od 60 000 pisama.²⁷⁴ Ne odobravajući politiku SAD-a prema raspadu Jugoslavije i prema Hrvatskoj, u ime Glavnog odbora HBZ-a, Luketich je uputio pismo predsjedniku Bushu 7. svibnja 1991. godine, u kojem je između ostaloga istaknuo:

„Hrvatska Bratska Zajednica Amerike, kao najveća hrvatska organizacija u slobodnom svijetu, koja broji oko 100 000 članova, i govoreći u ime 2,5 milijuna američkih građana hrvatskog podrijetla, da je došlo vrijeme da naš poštovani Predsjednik preispita američki stav, tj. stanovište američkog State Departmenta prema Jugoslaviji i preusmjeri dosadašnju potporu naše zemlje komunističkoj vladi Srbije i komunističkoj Jugoslavenskoj armiji na potporu nastojanjima demokratskih naroda u Jugoslaviji, tj. Hrvatskoj, Sloveniji, Bosni i Hercegovini i Makedoniji. (...) Stvarno je nerealistično da militantni Srbi zahtijevaju da budu dio Srbije, tobože u istom smislu kao što je Kosovo dio Srbije. Zaista je nevjerojatno ako misle da će vlada Hrvatske jedan dio svoje zemlje dati Srbiji. To bi bilo isto kao kada bi građani West Virginije tražili da budu dio Kanade.“²⁷⁵

Vodstvo HBZ-a više je puta apeliralo na američke vlasti da zaustave rat u Hrvatskoj. Dana 1. srpnja 1991. godine, predsjedniku Bushu je iz HBZ-a upućeno pismo: *Predsjednik Bush, pomozite Hrvatskoj!* u kojem između ostaloga stoji: „Članstvo i Glavna uprava Hrvatske Bratske Zajednice u Americi su zaprepašteni divljačkim i terorističkim napadima u Hrvatskoj i Sloveniji...Mi apeliramo na Vas, Gospodine Predsjedniče, na Ministarstvo vanjskih poslova, i pogotovo na državnog tajnika Sjedinjenih Država Jamesa Bakera – čije nedovoljno razumijevanje ili postupak koji je zapalio vatru koja je dovela do ove eksplozije na bojištu – da učinite sve u svojoj mogućnosti da se odmah obustavi ovo krvoproliće i dovede vodje pojedinih

²⁷⁴ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 446.

²⁷⁵ Bernard M. LUKETICH, „Pismo predsjedniku Bushu“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 15.5.1991., 9.

Republika do pregovaračkog stola, gdje mogu na miran način riješiti sve ove različitosti.“²⁷⁶ U studenome 1991. godine, HBZ je u pismu američkom predsjedniku ponovno iskazao svoje duboko razočarenje njegovom politikom:

„(...) Pišemo vam ovo pismo, gospodine Predsjedniče, jer smo vrlo razočarani, čak i užasno razočarani sa vašim stavom i stavom vaše vlade u odnosu na Hrvatsku i hrvatski narod. Mi u našim srcima osjećamo bol, tugu i žalost naše braće i sestara u domovini Hrvatskoj. Vi ste ignorirajući našu molbu, nanijeli nam još veće boli i tugu. Od samoga početka, mi smo vas gospodine Predsjedniče i vašu vladu upozoravali što bi se moglo dogoditi kada narod Hrvatske jednom glasa za demokraciju, ali vi i vaši savjetnici ste i dalje podupirali nekontroliranu 'Jugoslaviju'. Medjutim, nakon što je nekoliko tisuća ubijeno, više tisuća ranjeno i više od 400 000 prognano iz svojih ognjišta, vaša vlada je donekle promijenila svoj stav, ali ne dovoljno da zaustavi i jedan metak. U međuvremenu, vi ste zajedno s Europskom Zajednicom i Ujedinjenim Nacijama, stavili embargo na Hrvatsku. Time ste zapravo Hrvatima svezali njihove ruke dok ih tuku tenkovi, granate, bombe i drugo oružje treće najveće armije u Europi. Da, gospodine Predsjedniče, to je oružje koje im je poslala američka vlada i Sovjetski Savez. Dakle, našim novcem se sada uništava sve što je hrvatsko i što nosi hrvatsko ime. Možete naći barem toliko osjećaja da Hrvatskoj pomognete u dobivanju oružja, da se hrvatski narod može braniti. Hrvati ne žele nikoga napadati - oni žele slobodu i demokraciju.“ U pismu se naglašava da su Hrvati u Americi našli slobodu i demokraciju i to isto traže i za svoju braću i sestre u Hrvatskoj. „Naše boli, tuge i žalosti su tako velike da se još jednom možemo obratiti na vas vapajem: molimo vas, gospodine Predsjedniče. Pomozite Hrvatskoj! (...)“²⁷⁷

U pismu su također naveli kako se i u Glavnom uredu HBZ-a nalazi tisuće pisama američkih i kanadskih Hrvata, ali i pisama iz Hrvatske, u kojima se moli SAD da priznaju Hrvatsku kao slobodnu i demokratsku državu te da se u Hrvatsku upute snage UN-a.²⁷⁸

²⁷⁶ Bernard M. LUKETICH, John P. PLESH, Joseph M. BRIGICH, „Predsjednik Bush, pomozite Hrvatskoj“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 3.7.1991., 11.

²⁷⁷ „Pismo predsjedniku Bushu“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 27.11.1991., 12.

²⁷⁸ *Isto*, 12.

11.1.2. *Almae Matris Croatiae Alumni (AMCA)* - ogranak Toronto

Krajem osamdesetih godina 20. stoljeća, u vrijeme kad se sve više zaoštravala borba za hrvatsku neovisnost, među mnogim inicijativama i akcijama, nastala je i ideja o formiranju jedne jake organizacije koja bi okupljala hrvatske intelektualce u svijetu, a koji bi svojim znanjem i utjecajem zastupali hrvatske interese na akademskom nivou. U ožujku 1990. godine službeno je stvorena AMCA – *Almae Matris Croatiae Alumni* – udruga koja je okupljala bivše studente Sveučilišta u Zagrebu. Ideja je naročito dobro bila prihvaćena u iseljeništvu, a već se 1989. godine, kao jedan od prvih, sastao Inicijativni odbor za osnivanje AMCA udruge u Torontu. Upravo se u Torontu održala Prva godišnja skupština AMCA-e u ožujku 1990. godine, na kojoj je sudjelovalo više od 300 bivših studenata Zagrebačkog sveučilišta te uz prisustvo rektora Sveučilišta prof. dr. Zvonimira Šeparovića. Na skupštini je za prvoga predsjednika AMCA-e Toronto izabran dr. Ivan Hrvoić koji je na toj poziciji ostao do 1995. godine, dok je dopredsjednikom postao Vladimir Benković.²⁷⁹

Ogranci AMCA-e utemeljeni su širom Sjeverne Amerike. AMCA Toronto je već 1991. godine inicirala njihovo povezivanje, a u Torontu je održan prvi sastanak sjevernoameričkih AMCA-i i osnovan Koordinacijski odbor za rad AMCA-i Sjeverne Amerike. Vrlo brzo pokrenut je *Gaudeamus*, časopis na engleskome jeziku koji je postao i službeno glasilo AMCA udruge Sjeverne Amerike, koji se tiskao u tri tisuće primjeraka te slao članovima AMCA-e u Sjevernoj Americi, AMCA-ama u svijetu, Rektoratu Sveučilišta, a dolazio je i do američkih i kanadskih političkih krugova – slao se u knjižnicu američkog Kongresa te svim članovima kanadskog parlamenta.²⁸⁰

AMCA udruge, osnovane po čitavome svijetu, odigrale su važnu ulogu u vrijeme Domovinskoga rata, a jedan od njihovih najvažnijih doprinosa bilo je lobiranje i pobijanje antihrvatske promidžbe u svijetu. O djelovanju hrvatskih intelektualaca okupljenima u ogranku AMCA-e u Torontu svjedoči preko 1200 stranica dokumenata prikupljenih u dvije knjige, urednika Vladimira Benkovića, a objavljenih u nakladi ogranka Toronto. AMCA je dala veliki doprinos pomaganju domovini tijekom Domovinskog rata.²⁸¹ Osobito se to odnosi na

²⁷⁹ BENKOVIĆ, *Dokumenti iz iseljništva: uloga hrvatskih intelektualaca u borbi za slobodnu Hrvatsku. Prva knjiga: 1990. – 1993.*, 4.

²⁸⁰ *Isto*, 4-5.

²⁸¹ *Isto*, 7.

informiranje svjetske javnosti o događanjima u Hrvatskoj različitim akcijama ogranaka AMCA udruge te lobiranje, što je potkrijepljeno dokumentima koji se mogu naći u spomenutim knjigama dokumenata. U jednom od dokumenata, AMCA Toronto sažela je svoje ciljeve. Uz opće ciljeve poput suradnje sa Sveučilištem i njegove potpore, promocije hrvatske kulture i znanosti u Kanadi, povezivanja kanadskih sveučilišta sa Sveučilištem u Zagrebu, suradnje s organizacijama u Hrvatskoj zajednici i sličnih, mirnodopskih ciljeva, u ratnim okolnostima AMCA Toronto proširila je svoje djelovanje na lobiranje, borbu za prikazivanje stvarne situacije u Hrvatskoj u kanadskim medijima i prikupljanje humanitarne pomoći za Hrvatsku. Navedeno je sedam novih zadaća AMCA udruge i njenih članova:

1. „Zastupanje hrvatskog stajališta o agresiji na Hrvatsku
2. Pojašnjavanje osnovnih činjenica o Hrvatskoj i Hrvatima, njihovim vrijednostima i povijesti kanadskoj javnosti, medijima i političarima
3. Mobiliziranje svih demokratskih sila i miroljubivih ljudi u obrani novoosnovane demokracije u Hrvatskoj od napada zadnje komunističke sile u Europi
4. Rad usmjeren prema međunarodnom priznanju Hrvatske kao suverene i neovisne države
5. Organiziranje i sudjelovanje u humanitarnoj pomoći za tisuće Hrvata koji su postali izbjeglice u svojoj vlastitoj državi
6. Razotkrivanje zvjerstava nad civilima, ženama i djecom od strane četnika i komunističkih kriminalaca koja su postala sistemski provođeni genocid
7. Razotkrivanje raskalašenog uništavanja povijesnih, religijskih i javnih građevina, uključujući crkve, bolnice, škole i obične kuće“²⁸²

AMCA Toronto od početka rata poslala je mnoge apele kanadskim medijima kao reakcije na netočne članke i izvještaje o ratu u Hrvatskoj. Među dokumentima mogu se pronaći brojne pisane primjedbe poslane na adrese raznih kanadskih TV kuća, novina i radiopostaja, poput *The Toronto Sun*²⁸³ ili medijskih kuća CBC²⁸⁴ i TV Ontario²⁸⁵. Već nakon pogibije hrvatskih redarstvenika u Borovu Selu 2. svibnja 1991. godine²⁸⁶, AMCA Toronto objavila je brošuru

²⁸² *Isto*, 642.

²⁸³ *Isto*, 149.

²⁸⁴ *Isto*, 114.

²⁸⁵ *Isto*, 518.

²⁸⁶ Dana 2. svibnja 1991. u Borovu Selu pripadnici srpskih paravojskih postrojbi iz zasjede su ubili i masakrirali dvanaest, a ranili preko dvadeset hrvatskih policajaca. U noći s 1. na 2. svibnja četiri policajca patrolirala su cestom Borovo Selo – Dalj, kad su pobunjeni Srbi na njih otvorili vatru. Idućeg dana u Borovo Selo poslan je autobus

Četnici 1941.-1945, 1991.-?, a počele su se distribuirati i kasete sa snimkama razaranja Hrvatske.²⁸⁷

AMCA Toronto bila je izrazito aktivna u lobiranju prema kanadskim provincijskim vladama i kanadskoj federalnoj vladi. O tome svjedoče brojni pisani apeli kanadskim političarima te njihovi odgovori. Održani su sastanci u kanadskom Ministarstvu vanjskih poslova s Loydom Axworthyjem i Barbarom McDougall.²⁸⁸ Barbari McDougall nekoliko je puta pisano iz AMAC-a u Torontu, a u pismu od 7. listopada 1991. godine tražilo se da Kanada, bez odgode: „1. Povuče kanadskog veleposlanika u Beogradu 2. Isključi jugoslavenskog veleposlanika u Ottawi 3. zamrzne svu jugoslavensku imovinu u Kanadi 4. Inzistira da Ujedinjeni Narodi isključe Jugoslaviju i predstavnike i ponište članstvo Jugoslavije u tom tijelu 5. Priznaju suverenitet Hrvatske, Slovenije i bilo koje druge republike koja želi preuzeti kontrolu nad vlastitom sudbinom u skladu sa željama svojih naroda.“²⁸⁹

Pisani apeli stizali su i brojnim svjetskim organizacijama, poput UNESCO-a²⁹⁰ i svjetskog Crvenog križa²⁹¹. Kritiziran je i rad kanadskog Crvenog križa²⁹², a u apelima toj organizaciji, pozivalo se istu na direktnu suradnju s hrvatskim, a ne jugoslavenskim Crvenim križem jer je sva poslana pomoć odlazila u Beograd.²⁹³ Pravovaljane informacije o ratu u Hrvatskoj širene su i preko kanadskih sveučilišta na čije su adrese također iz AMCA-e Toronto stizali pisani apeli za pomoć Hrvatskoj, što dokazuju dijalozi s nekoliko sveučilišta poput Sveučilišta York²⁹⁴ ili Saint Mary's u Ontariju.²⁹⁵ AMCA Toronto u svibnju 1991. godine poslala je telefaks Ministarstvu obrazovanja i znanosti RH, u kojem ih obavještavaju o poduzetim akcijama u smislu obavještavanja kanadskih visokih dužnosnika i sveučilišta: „Nedavno smo primili od našeg Sveučilišta potresan dokument pod nazivom *Croatia in defence of freedom and democracy (Hrvatska u obrani slobode i demokracije)*. Na izvanrednoj sjednici izvršnog odbora našeg društva odlučeno je, u skladu sa željama naših članova, da se s tim važnim dokumentom

hrvatskih policajaca koji su dočekani u zasjedi. Oni su bili prva kolektivna žrtva u Domovinskom ratu. “Obilježena 23. obljetnica pogibije 12 hrvatskih redarstvenika“, KRMPOTIĆ, *Kronologija rata. Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH) 1989.-1998.*, 54.

²⁸⁷ BENKOVIĆ, *Dokumenti iz iseljeništva: uloga hrvatskih intelektualaca u borbi za slobodnu Hrvatsku. Prva knjiga: 1990. – 1993.*, 5.

²⁸⁸ *Isto*.

²⁸⁹ *Isto*, 218.

²⁹⁰ *Isto*, 119.

²⁹¹ *Isto*, 129.

²⁹² *Isto*, 5.

²⁹³ *Isto*, 127-128.

²⁹⁴ *Isto*, 89.

²⁹⁵ *Isto*, 94.

mora upoznati utjecajni dio kanadske javnosti. Uz naša popratna pisma poslali smo kopije svim članovima Kanadskog federalnog parlamenta, predsjednicima svih sveučilišta i važnijim konzulatima u Torontu. Ukupno je poslano oko 400 pisama. (...) Saznajemo da su i druge AMCA organizacije na ovom kontinentu poduzele slične korake.“²⁹⁶

U organizaciji AMCA-e Toronto održana su i mnoga znanstvena, kulturna i društvena događanja. Primjerice, na kanadskim sveučilištima organizirana su brojna predavanja s ciljem promicanja hrvatske kulture i širenja istine o ratu, poput predavanja profesora Radovana Ivančevića o uništavanju hrvatske arhitektonske i ostale umjetničke baštine, zatim ono Ivice Kostovića – dekana Medicinskog fakulteta, o silovanjima u Bosni kao ratnoj taktici, predavanje Dubravka Horvatića – „Hrvatska književnost u ratu i rat u hrvatskoj književnosti“, predavanja ambasadora Željka Urbana, Vlade Gotovca, Ive Banca, dr. Andrije Hebranga i niz drugih. Održane su i brojne izložbe, poput izložbe dječjih crteža vukovarske i kanadske djece - *Children here and there (Djeca ovdje i tamo)*. Akcije AMCA udruga na sjevernoameričkom kontinentu često su bile koordinirane s drugim udrugama. AMCA Toronto posebno je dobro surađivala s AMCA-om Quebec, ogrankom u Montrealu²⁹⁷, ženskom udrugom Bedem ljubavi²⁹⁸, ali i drugim hrvatskim udrugama u Kanadi. Zajedno su organizirani mnogi simpoziji, večere, izložbe, dražbe i druga događanja. U ljeto 1991. godine organiziran je simpozij na Sveučilištu Yale u organizaciji tamošnje AMCA-e, a 6. prosinca 1991. godine održana je večera za Dubrovnik i Vukovar.²⁹⁹ Tom prigodom održana su predavanja dvojice Dubrovčana, Vinka Golema i Ive Banca, a organizirana je i dražba slika, koje su za tu prigodu darovali lokalni hrvatski umjetnici. Novac od prodaje slika bio je namijenjen za kupnju proteza za invalide iz Vukovara (9 000 maraka) te za obnovu Centra za postdiplomske studije u Dubrovniku (također 9 000 maraka). U prosincu 1991. godine održan je međunarodni simpozij o Hrvatskoj u New

²⁹⁶ *Isto*, 90.

²⁹⁷ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 158-159.

²⁹⁸ BENKOVIĆ, *Dokumenti iz iseljeništva: uloga hrvatskih intelektualaca u borbi za slobodnu Hrvatsku. Prva knjiga: 1990. – 1993.*, 5.

²⁹⁹ Dana 6. prosinca 1991. JNA je izvršila veliki napad na Dubrovnik. U granatiranju grada, koje je trajalo deset sati, ubijeno je devetnaest, a ranjeno 65 osoba. Gađani su civilni ciljevi, među kojima i stara gradska jezgra prilikom čega su oštećeni mnogi kulturni spomenici: palača Sponza, crkva sv. Vlaha, katedrala, džamija, muzička škola, pravoslavna crkva i mnoge druge zgrade. Bombardirana je dubrovačka luka, a u više navrata i hotel u kojem se nalazilo 1250 izbjeglica. U plamenu je bio i otok Lokrum, pisao je *Večernji list*. KRMPOTIĆ, *Kronologija rata. Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH) 1989.-1998.*, 118.; Nekoliko tjedana ranije, 18. studenoga, JNA i četnici zauzeli su Vukovar nakon tromjesečne opsade grada i otpora hrvatskih branitelja. Nakon zauzimanja grada, počinjeni su teški zločini nad zarobljenim hrvatskim braniteljima i civilima, a mnogi su odvedeni u zarobljeničke logore u Srbiju. *Isto*, 114. ; 118.

Yorku, u organizaciji društva „Truth about Croatia“, a na kojem su sudjelovale mnoge AMCA-e i druge hrvatske udruge, a među sudionicima su bila i dva američka kongresmena.³⁰⁰

AMCA Toronto sudjelovala je na mnogim prosvjednim skupovima, a više njih je i organizirala, zajedno s drugim hrvatskim udrugama u Torontu i okolici. S ostalim AMCA udrugama i drugim hrvatskim udrugama iz Kanade, ogranak iz Toronta priključio se velikom prosvjedu u Washingtonu u srpnju 1991. godine.³⁰¹ Sudjelovali su i u prikupljanju humanitarne pomoći, osobito u lijekovima – dr. Stanimir Vuk – Pavlović, član AMCA-e, pronašao je dobrotvornu organizaciju AmeriCares, koja je Hrvatskoj isporučila lijekove u vrijednosti petnaest milijuna dolara, uz materijalnu pomoć Hrvatskog nacionalnog fonda Toronto. Veliku isporuku lijekova i medicinske opreme isporučio je i član AMCA-e dr. Marko Mihić preko Malteških vitezova.³⁰²

11.1.3. Utjecaj hrvatske etničke Crkve u Kanadi na kanadske, američke i druge svjetske političare tijekom agresije na Hrvatsku

Hrvatska etnička Crkva u Kanadi aktivno se uključila u pomaganje domovini tijekom Domovinskog rata. Osim što su se istaknuli velikim humanitarnim radom, hrvatske župe, misije i brojni hrvatski svećenici u Kanadi uključili su se i u lobiranje za hrvatsku slobodu i tako dali svoj doprinos međunarodnom priznanju Republike Hrvatske svojim političkim djelovanjem.

Tijekom Domovinskog rata, u hrvatskim su župama u Kanadi često bile organizirane molitvene večeri za mir u Hrvatskoj. Posebno su aktivne bile hrvatske župe u južnom Ontariju, gdje su se takve večeri održavale svaki dan u jednoj od župa. Takve manifestacije često su bile popraćene u medijima.³⁰³ Na taj su način doprinijeli da tema rata u Hrvatskoj i njezina borba za slobodu i samostalnost budu aktualne i dođu do kanadske javnosti. U Kanadi je značajnu ulogu u političkom djelovanju u vrijeme Domovinskog rata imao Hrvatski centar u Norvalu (*Croatian social and cultural centre*), u sklopu franjevačkog središta *Kraljice Mira (Queen of peace Croatian franciscan centre)*, koji je od svojeg osnivanja 1970-ih godina postao, osim

³⁰⁰ BENKOVIĆ, *Dokumenti iz iseljništva: uloga hrvatskih intelektualaca u borbi za slobodnu Hrvatsku. Prva knjiga: 1990. – 1993.*, 6.

³⁰¹ *Isto*, 5.

³⁰² *Isto*.

³⁰³ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 446.

vjerskog, i kulturno središte Hrvata u južnome dijelu provincije Ontario.³⁰⁴ Prvi upravitelj centra, fra Ljubo Krasić, bio je upravitelj i u vrijeme Domovinskoga rata. Dokumenti iz Hrvatskog etničkog instituta iz Chicaga svjedoče doprinosu Hrvatskog centra u Norvalu informiranju vodećih američkih, kanadskih i drugih svjetskih čelnika i organizacija o stanju u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini te lobiranju za međunarodno priznanje hrvatske neovisnosti i zaustavljanje rata. Iz Centra su redovito slani pisani apeli i na njih stizali odgovori, a među njima ćemo izdvojiti neke od njih. Pisano je vodećim kanadskim političarima poput predsjednika kanadske vlade Briana Mulroneya i ministrice vanjskih poslova Barbare McDougall, od kojih se tražilo da kanadska vlada prizna neovisnost Hrvatske i Slovenije.³⁰⁵ Pisma su stizala zastupnicima kanadskog parlamenta, primjerice Garthu Turneru, članovima Europske komisije, njemačkom ministru vanjskih poslova Hansu Dietrichu Gencheru, belgijskom predsjedniku vlade Marku Eyskensu, danskom ministru vanjskih poslova Uffeu Ellemannu – Jensenu, britanskom političaru lordu Davidu Oweni i mnogim drugim europskim političarima.³⁰⁶ Bitno je spomenuti i *Hitan apel za pomoć iz Vukovara* koji je, netom prije pada Vukovara, prosljeđen svim američkim senatorima i kongresmenima.³⁰⁷ Pisalo se i Vijeću sigurnosti UN-a i drugim svjetskim organizacijama.³⁰⁸

Hrvatska etnička Crkva u Kanadi iskazala je veliku podršku vodećim ljudima u Hrvatskoj. To je vidljivo iz više dokumenata i pisama poslanih predsjedniku Tuđmanu te Gojku Šušku. Brojne su hrvatsko – kanadske vjerske, kulturne i sportske organizacije i društva, njih 49, potpisale pismo *Croatian Canadians support humanitarian liberation action of Croatia (Kanadski Hrvati podupiru osloboditeljsku humanitarnu akciju Hrvatske)*. U tome su pismu izrazili srdačnu podršku i čestitke Franji Tuđmanu na uspjehu vojne operacije *Maslenica* 1993. godine, a između ostaloga su kazali kako može biti siguran da „250 tisuća kanadskih Hrvata čvrsto stoji iza njega i Hrvatske: i voljom i srcem i molitvom i političkim utjecajem.“³⁰⁹ Među potpisnicima su bile sljedeće hrvatske vjerske organizacije i hrvatske župe u Kanadi: Hrvatsko franjevačko središte Ontario - Norval, Hrvatska katolička crkva sveti Marko iz Sudburyja, Croatian Franciscan fathers iz Norvala, Hrvatska župa svetog Križa iz Hamiltona, Hrvatska

³⁰⁴ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 114.-116.

³⁰⁵ Arhiva Hrvatskog etničkog instituta (A-HEI), Dopis HISAK – CSAC CROATIAN SCHOOLS OF CANADA INC Barbari Mc Dougall, 31. kolovoza 1991. ; Dopis The Secretary of State for External Affairs i Barbare McDougall fra Ljubi Krasiću, 2. listopada 1991.

³⁰⁶ A-HEI, Fax transmission sheets, 1991.

³⁰⁷ A-HEI, *Urgent appeal for help from Vukovar*, 16. studenog 1991.

³⁰⁸ A-HEI, Fax transmission sheets, 1991.

³⁰⁹ A-HEI, Pismo *Croatian Canadians support humanitarian liberation action of Croatia*, 1993.

katolička župa Svete obitelji iz Kitchenera, Hrvatska katolička župa sv. Leopolda Mandića iz Londona – st. Thomas, Marijino društvo London – st. Thomas, Župa naše Gospe Kraljice Hrvata iz Toronta, Hrvatska škola kardinal Stepinac iz Toronta, Mladež hrvatske katoličke župe Toronto, Hrvatska katolička žena iz Toronta, Školske sestre franjevke Krista Kralja iz Norvala, Sestre služavke Malog Isusa iz Toronta, Hrvatski franjevački centar Kraljice Mira Norval i Hrvatska župna škola iz Kitchenera.³¹⁰

Fra Ljubo Krasić postao je 1993. godine i prvim predsjednikom Kanadsko – hrvatskog kongresa (KHK), kanadskog dijela Hrvatskog svjetskog kongresa, a čija je svrha bilo okupljanje hrvatskih organizacija u Kanadi, s ciljem njihovog zajedničkog, koordiniranog i uspješnijeg djelovanja. Bitan dio rada KHK odnosio se na rad s kanadskom vladom i parlamentom te informiranje kanadske javnosti kroz Odbor za širenje istine o Hrvatskoj – „Lobby“.³¹¹ Odbor je, između ostaloga, redovito dogovarao susrete s kanadskim političarima i predstavnicima kanadskih medija, a surađivao je i s Katoličkom crkvom u Kanadi. Zanimljivo je spomenuti pismo KHK-a te dokumentaciju upućene Kanadskoj biskupskoj konferenciji o pitanju stradavanja Hrvata i katolika u BiH, s molbom da se o tome obavijesti kanadska javnost. Pismo Kongresa upućeno je na 130 biskupa koji su to prosljeđivali svojim župnicima: „Jedno pismo Kongresa proizvelo je kojih osam tisuća pisama i dalje je priopćeno stotinama tisuća Kanađana“ - istaknuo je fra Ljubo Krasić.³¹²

11.1.4. Bedem ljubavi

Osim humanitarnih djelatnosti, velik dio zadaća već spomenute udruge Bedem ljubavi i njezinog ogranka u Torontu odnosio se na informiranje kanadskih i američkih političara, javnosti, medija i svjetskih organizacija o agresiji na Hrvatsku. Sve to radile su žene koje do tada nisu imale nikakvo iskustvo u politici niti u radu s novinarima. Ipak, u svome su radu imale puno uspjeha, a na svoja pisma redovito su primale odgovore. Razlog tome objasnila je prva predsjednica udruge, Valentina Krčmar: „Dok su se svi drugi držali hladnih činjenica, 'Bedem

³¹⁰ Isto.

³¹¹ A- HEI, KRASIĆ, Ljubo, rukopis: *Rad KHK*.

³¹² A-HEI, KRASIĆ, Ljubo, *Kanadsko hrvatski kongres: Izvješće na 2. konvenciji Hrvatskog svjetskog kongresa u Zagrebu*.

ljubavi' je osim argumenata u svoje poruke uspio dodati onaj tipično ženski osjećajni naglasak koji je u mnogim slučajevima izazivao bolje reakcije nego samo kruta logika.“³¹³

Pisma i apeli iz udruge svakodnevno su slani na adrese kanadskih i američkih političara, UN-a, Europske zajednice, Crvenog križa i mnogih drugih. Članice Bedema ljubavi također su se i susrele s mnogima od njih. Jedan od značajnijih svakako je sastanak s kanadskom ministricom za vanjske poslove, Barbarom McDougall, koju su redovito informirale o stanju u Hrvatskoj, a od kanadske vlade tražile su da prizna hrvatsku samostalnost. Susrele su se i gradonačelnicom Toronta June Rowlands, a održavale su sastanke i sa svjetskim organizacijama poput sastanka u UN-u u New Yorku 10. siječnja 1992. te s Crvenim križem.³¹⁴ U rujnu 1991. godine pisale su i američkom predsjedniku Bushu s molbom da, kao predsjednik najveće svjetske sile, zaustavi rat u Hrvatskoj, a pismo su završile riječima: „Please, stop the bombs in Croatia. Thank you.“ („Molimo Vas, zaustavite bombe u Hrvatskoj. Hvala.“)³¹⁵

Surađivale su i s drugim hrvatskim organizacijama. U rujnu 1991. godine održan je sastanak s fra Ljubom Krasićem na kojem je dogovoreno bdijenje i mimohod ispred ontarijskog parlamenta u Torontu. Jedan od mimohoda i bdijenja održan je i na dan pada Vukovara, 18. studenoga 1991. godine u Queen's parku u Torontu. Budući da je jedan od ciljeva udruge bilo utjecati na svijest Kanađana o ratnim strahotama u Hrvatskoj, takva javna događanja bila su od velike važnosti. Bdijenja, razni banketi, mise za mir i slični skupovi često su se održavali, a na njih su pozivani i kanadski političari i druge javne osobe, kako bi skupovi bili primjećeniji i bolje zastupljeni u medijima. Da su u svojem radu bile uspješne, svjedoči i činjenica kako je u mimohodu za mir i priznavanje Hrvatske, održanom 3. prosinca u Torontu, čak petnaest kanadskih parlamentaraca održalo govor.³¹⁶

Članice Bedema ljubavi svakodnevno su kontaktirale kanadske novine, televizije i radiopostaje te im slale ispravke njihovih netočnih izvještaja o događanjima u Hrvatskoj koji su često bili rezultat srpske promidžbe. „Ta borba je bila ipak najteža jer je zahtijevala brzu i pravovremenu reakciju.“ – ustvrdila je Krčmar.³¹⁷

³¹³ BENKOVIĆ, *Dokumenti iz iseljništva: Hrvatske žene i majke u borbi za slobodnu Hrvatsku, Bedem ljubavi - ogranak Toronto. Prva knjiga: 1991.-1995.*, 5.

³¹⁴ *Isto*, 70-73.

³¹⁵ *Isto*, 23.

³¹⁶ *Isto*, 70-73.

³¹⁷ *Isto*, 8.

11.2. Demonstracije za mir i međunarodno priznanje Republike Hrvatske

U vrijeme Domovinskog rata održani su brojni javni skupovi kanadskih Hrvata u organizaciji različitih hrvatskih organizacija u Kanadi, kojima se prosvjedovalo protiv rata u Hrvatskoj te zahtijevalo njezino međunarodno priznanje. U ovome poglavlju izdvojit će se neke od takvih, u hrvatskom iseljeničkom tisku, popraćenih skupova.

Kanadski Hrvati reagirali su već na razoružavanje teritorijalne obrane i policijskih snaga RH. Tim se povodom u Torontu ispred gradske vijećnice, 26. siječnja 1991., okupilo preko 15 000 Hrvata, a pridružilo im se oko 3 000 Slovenaca, Albanaca i Makedonaca te drugih „prijatelja Hrvata i demokracije“, kako je pisao *Zajedničar*. U istome broju izašao je tekst s pozivom hrvatskim iseljenicima: „Stoga nama, iseljenicima rasijanima širom svijeta, prvoj, drugoj, pa i onoj trećoj generaciji Hrvata, domovina poručuje, izadjite na javne prosvjedne skupove. Na istima ističite da tražite zaštitu, slobode i suverenosti Republike Hrvatske, te zakonito izabranu vladu, koju žele boljševičko, staljinistički beogradski vlastodršci vojnom silom uništiti. Braneći demokraciju u domovini Hrvatskoj, demokratski se svijet mora suprotstaviti pokušaju obnove poraženog, posljednjeg bastiona staljinizma i boljševizma u Evropi. Posebno Vas pozivamo da budete budni i spremni u svakom trenutku, priskočiti u pomoć domovini i svom hrvatskom narodu. Budno pratite zbivanja u domovini, da u pravi čas čujete poziv njezinom vrhovništvu, te da se složno i spremno odazovemo, ne samo materijalnim sredstvima nego i vlastitim životima, ako će za to biti potrebe.“³¹⁸

Nakon pogibije hrvatskih redarstvenika u Borovu selu, 12. svibnja 1991. godine u Torontu se ispred gradske vijećnice okupilo 12 000 prosvjednika. Među okupljenima je bio i Domagoj John Šola, zastupnik liberalne stranke za Mississaugu koji je održao govor i zahtijevao od kanadske vlade da „dade svoj glas i potporu za demokraciju i demokratsku vladu u Hrvatskoj“, a s prosvjeda je također poručeno kako kanadski mediji i mediji zapadnog svijeta netočno tumače i prikazuju stanje u Jugoslaviji.³¹⁹ Na prosvjedu za mir i priznavanje Hrvatske kao međunarodnog pravnog subjekata, ispred zgrade UN-a u New Yorku 10. listopada 1991.

³¹⁸ Stan TRTANJ, „Prosvjed Hrvata u Torontu“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 13.2. 1991., 12.

³¹⁹ *Isto*, 17.

godine, Hrvatima iz SAD-a priključili su se i Hrvati iz Kanade.³²⁰ Prosvjedi su se redovito održavali u svim većim gradovima u Kanadi u kojima su živjeli Hrvati., a na jednom takvom prosvjedu u Ottawi, ispred kanadskog se parlamenta okupilo više od 10 000 Hrvata na temperaturi od čak -30 stupnjeva Celzijevih.³²¹

11.2.1. Prosvjed u Washingtonu 26. srpnja 1991.

Najveći skup Hrvata u Sjevernoj Americi održao se u Washingtonu D.C. na Capitol Hillu, 26. srpnja 1991. godine, kad je više od 35 000 Hrvata iz svih dijelova SAD-a i Kanade zahtijevalo od SAD-a da zaustavi agresiju na Hrvatsku i prizna Republiku Hrvatsku, kao i Republiku Sloveniju. Brojne hrvatske organizacije iz Kanade organizirale su odlazak na prosvjed, a iz Kanade je za Washington otišlo nekoliko stotina autobusa, od kojih su neki putovali preko 35 sati. Iz Kanade je na prosvjed pristiglo i preko tisuću automobila, a brojni su, dakako, doputovali avionom.³²²

Među okupljenima na prosvjedu našli su se i brojni ugledni kanadski i američki Hrvati: predsjednik Hrvatske bratske zajednice Bernard Luketich, zastupnik liberalne stranke u parlamentu provincije Ontario Domagoj John Šola, predsjednik Hrvatske katoličke zajednice vlč. Anthony Petrusic, predsjednik Hrvatskog američkog društva Ilija Letica, potpredsjednik Hrvatske akademije Amerike Slavko Jambrešić, predstavnik bosanskih Hrvata Ilija Zinkić i mnogi drugi. Kao i na mnogim drugim hrvatskim skupovima, i na ovome se prosvjedu Hrvatima priključio velik broj Slovenaca, Albanaca i Muslimana.³²³ Okupljenima se u pozdravnom govoru obratio hrvatski veleposlanik u SAD-u dr. Franjo Golem, a nakon njega i brojni američki senatori i kongresmeni, poput kongresmena Joea Koltera, iako je na početku bilo najavljeno tek njih nekoliko. „Sudionici prosvjeda su se izjasnili da samo Sjedinjene Države i Evropska Zajednica mogu uspješno obustaviti sveopći rat i posljedice od kojih bi narod godinama patio. Nazočni ovom prosvjedu su istakli da je promicanje mira, prosperiteta, ljudskih prava i samoodlučivanja američko pitanje i američka dužnost što se ne bi smjelo uskraćivati narodu RH. Ovo mišljenje je bilo najviše istaknuto na miroljubivom prosvjedu“, istaknuo je *Zajedničar*

³²⁰ Boris MIKETIĆ, „Održane demonstracije ispred U.N. u New Yorku“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 23.10.1991., 15.

³²¹ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 446.

³²² S.P., „Preko 35.000 Hrvata svjedoči za Hrvatsku u Washingtonu“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), kolovoz 1991., 1, 6.-7.

³²³ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 443.

izvještavajući o ovome povijesnom skupu.³²⁴ Nakon glavnog okupljanja, nepregledna kolona ljudi s tisućama hrvatskih, američkih i kanadskih zastava, brojni sudionici u narodnim nošnjama i s transparentima, krenuli su prema Bijeloj kući, po nesnosnoj vrućini, istaknuo je *Washington post*.³²⁵ Bio je to najveći etnički miroljubivi skup u povijesti Washingtona do tada.³²⁶

11.3. Rad s medijima i Hrvatski informativni centar

11.3.1. Informativni rat

Iz dosadašnjeg rada vidljivo je kako se velik dio aktivnosti hrvatskih institucija i organizacija u iseljeništvu u vrijeme Domovinskog rata odnosio na rad s medijima. Naime, u svijetu koji nije znao što se točno događa u Hrvatskoj, mediji su često donosili iskrivljene ili nepotpune vijesti o događanjima u Jugoslaviji te u krivome kontekstu izvještavali o ratu u Hrvatskoj. Osobito je to bio slučaj na početku rata.³²⁷ Bila je to, prije svega, posljedica više desetljeća dugog djelovanja jugoslavenskog promidžbenog aparata s centrom u Beogradu, a koji je provodio antihrvatsku promidžbu svijetu. Medijska premoć Srbije, zahvaljujući dobro uhodanoj srpskoj propagandi, nastavila se i u prvim danima rata, o čemu je pisao Ante Beljo: „Kada su 1991. Srbija i JNA počele otvorenu agresiju na Hrvatsku, njihovo najvažnije oružje, uz veliku vojnu premoć, bila je neobično jaka medijska propaganda. Hrvatska se nije mogla braniti i iznositi činjenice u stranim medijima jer su u doba komunističke Jugoslavije sva novinska dopisništva, diplomatski kanali i političke veze s inozemstvom bili sustavno i smišljeno koncentrirani u Beogradu. (...) Jugoslavenska je propaganda isprva uspješno u stranim medijima lansirala priču o fašizmu i genocidnim idejama u Sloveniji i Hrvatskoj. Koristeći dugogodišnje uhodane veze novinara *Tanjuga* (Telegrafaska agencija nove Jugoslavije), diplomata sklonih Beogradu i prijateljski sklonih stranih političara, režim u Beogradu uspio je uza strogu cenzuru i kontrolu domaćih medija te potpunu kontrolu kretanja stranih izvjestitelja prikriti nedjela JNA i raznih paravojski koje su organizirali.“³²⁸

³²⁴ Bernard M. LUKETICH, „Više od 35 tisuća Hrvata sudjelovalo na miroljubivom prosvjedu u Washingtonu“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 7.8.1991., 21.

³²⁵ S.P., „Preko 35.000 Hrvata svjedoči za Hrvatsku u Washingtonu“, *Nezavisna Država Hrvatska* (Toronto), kolovoz 1991., 1 ; 6-7.

³²⁶ Bernard M. LUKETICH, „Više od 35 tisuća Hrvata sudjelovalo na miroljubivom prosvjedu u Washingtonu“, *Zajedničar* (Pittsburgh), 7.8.1991., 21.

³²⁷ BOROVČAK, *Hello Toronto – ovdje Zagreb 1991.-2001.*, 5.

³²⁸ BELJO, „Hrvatski informativni centar (HIC)“, 118.

Kako bi se suzbila srpska promidžba i kako bi se svijetom počela širiti istina o događanjima u Hrvatskoj, bilo je potrebno brzo stvoriti dobro organizirani hrvatski promidžbeni sustav.³²⁹ U tome su nezamjenjivu ulogu imali hrvatski iseljenici koji su u zemljama u kojima su živjeli informirali javnost i političare o ratu i realnoj situaciji u Hrvatskoj. Velik doprinos tome dale su brojne hrvatske organizacije i udruge iz iseljništva, a od onih koje su djelovale u Kanadi, svakako treba istaknuti udruge AMCA i Bedem ljubavi, ali i brojne druge udruge i pojedince. Demantijima su reagirali na brojne netočne i neobjektivne izvještaje kanadskih i američkih medija o ratu u Hrvatskoj te kasnije i u Bosni i Hercegovini. Ubrzo je s radom započeo i Hrvatski informativni centar o kojem će riječi biti kasnije u tekstu.³³⁰ U nastojanju da se svijetu prikaže pravo stanje stvari, u svijet su preko hrvatskih iseljenika stizale snimke i fotografije iz ratom pogođene Hrvatske, o čemu je pisao i Damir Borovčak, povratnik iz Kanade: „Za potrebe prijenosa dnevnih vijesti počeli su se u inozemstvu kupovati i u Hrvatsku masovno dostavljati faks - uređaji. U iseljništvo su se slale fotografije četničkih masakra, JNA ubojstava TV snimatelja, raketiranja odašiljača, razaranja crkvi, bolnica, škola, dječjih vrtića, groblja... Kompletni TV dnevници snimali su se na videokasete, koje su po povjerenicima, zrakoplovnim prenositeljima i brzom poštom, distribuirane u izvandomovinstvo.“³³¹ Nadodao je kako su se, putem faks – uređaja, izvješća o ratnim stradanjima i najnovijim događanjima u Hrvatskoj slala HDZ-ovim koordinacijama u svijetu, koje su te vijesti širile dalje hrvatskim iseljenicima u svome području. Borovčak je, po povratku iz Toronta u Hrvatsku, kako bi vijesti iz Hrvatske što brže dopirale do hrvatskih iseljenika u Kanadi, telefonski izvještavao o najnovijim ratnim događanjima u Hrvatskoj. Njegova javljanja prenosila su se izravno u eter hrvatske radiopostaje *Crone* u Torontu.³³² Jedan dio njegovih javljanja tiskan je u knjizi „*Hello Toronto, ovdje Zagreb: 1991. – 2001.*“

Osim Hrvata, i kanadski su Srbi bili vrlo aktivni u lobiranju i pokušajima pridobivanja kanadske javnosti i političara. Pružajući potporu pobunjenim Srbima u Hrvatskoj, kanadski su Srbi u kanadskim medijima Hrvate optuživali za fašizam i oživljavanje ustaštva u Hrvatskoj te iskazivali tobožnju zabrinutost za Srbe u Hrvatskoj.³³³ Kanadski su Srbi uporno u medijima ponavljali tezu kako se protiv Srba i Srbije vodi međunarodna urota koju predvode Njemačka i Vatikan. Njihova lobiranja prema medijima – kanadskim TV postajama, radio postajama i

³²⁹ *Isto.*

³³⁰ *Isto*, 115.

³³¹ BOROVČAK, *Hello Toronto – ovdje Zagreb 1991.-2001.*, 5.

³³² *Isto*, 5-6.

³³³ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 368.

novinama te lobiranje među kanadskim dužnosnicima i javnosti zasnivala su se u najvećoj mjeri na spomenutim tezama.³³⁴ Nakon što je odlukom kanadskih vlasti jugoslavenski veleposlanik razriješen dužnosti i protjeran iz Kanade, a zrakoplovima jugoslavenskog JAT-a uvedena zabrana slijetanja u Kanadu, oko 1500 Srba okupilo se na demonstracijama protiv uvedenih sankcija ispred kanadskog parlamenta u Ottawi. Kao glavni razlog prosvjeda, istaknuli su kako je nepravедno da su sankcije uvedene samo srpskome narodu.³³⁵

Na tragu napisanoga, možemo zaključiti kako se osim rata u Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini, vodio i informacijski i propagandni rat između Hrvata i Srba u Kanadi. Dok se u domovini ratovalo oružjem, u Kanadi, a i u drugim dijelovima svijeta, „ratovalo“ se pokušajima pridobivanja svjetske javnosti preko medija te lobiranjem kod političara.

11.3.2. Hrvatski informativni centar

Kako se situacija u Hrvatskoj 1990. godine počela zaoštavati, a prve barikade bile postavljene u Kninu, tako je rastao i interes stranih medija za događanja u Hrvatskoj. Ubrzo se pojavila potreba za osnivanjem institucije za odnose s javnošću.³³⁶ U lipnju 1991. godine s radom je započeo Hrvatski informativni centar (HIC), službeno osnovan u Zagrebu u svibnju 1992. godine kao „potporna kulturno – prosvjetna i neprofitabilna, nestranačka i nevladina institucija sa zadatkom širenja istine o Hrvatskoj i hrvatskom narodu u svijetu³³⁷ Osnivač HIC-a bio je Ante Beljo, koji je detaljno opisao rad Centra. On navodi kako je HIC već u svibnju i lipnju 1991. godine podijelio oko dvije stotine kamera i više od sto diktafona, a u Hrvatskoj te Bosni i Hercegovini angažirao više stotina volontera na prikupljanju dokumentacije o ratnim stradavanjima. Od prikupljenih materijala proizvedeno je 30 filmova i videovrpce, izdane su mnoge knjige, brošure, plakati, letci, a izdavani su i tjedni bilteni na nekoliko jezika i drugi tiskani materijali koji su distribuirani po Hrvatskoj i svijetu.³³⁸

Uredi HIC-a osnovani su po cijelome svijetu. Što se tiče Sjeverne Amerike, formirano je pedesetak podružnica u SAD-u, a u Kanadi njih više od dvadeset, a koje su financirali Hrvati

³³⁴ *Isto*, 373.

³³⁵ *Isto*, 374.

³³⁶ BELJO, „Hrvatski informativni centar (HIC)“, 119.

³³⁷ *Isto*, 115.

³³⁸ *Isto*, 117.

iz tih zemalja. U njima je, osim profesionalaca, radilo i na stotine dobrovoljaca. Izvještaji, video i drugi materijali stizali su iz ureda HIC-a u Hrvatskoj u urede HIC-a po svijetu koji su vršili njihovu daljnju distribuciju u svrhu promicanja istine i promoviranja Hrvatske u svijetu.³³⁹

U rujnu 1991. godine u sklopu HIC-a formiran je *Foreign Press Bureau (FPB*, Ured za strane novinare) odnosno „press centri“ – uredi za strane novinare u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Tisuće novinara iz cijelog svijeta, koji su dolazili u Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu izvještavati o ratnim događanjima, bili su akreditirani u uredima FPB-a³⁴⁰, gdje su dobivali informacije o stanju na ratištima, a pružali su i usluge pratnje na terenu, često i na same bojišnice.³⁴¹ Zaposlenici i volonteri FPB-a brinuli su o sigurnosti novinara, izdavali propusnice, a služili su im i kao prevoditelji.³⁴² U urede FPB-a dobrovoljno su došli raditi mnogi mladi i školovani Hrvati iz iseljništva, u dobi od 18 do 29 godina, pristigli iz cijelog svijeta: iz Sjeverne i Južne Amerike, Australije i manjim dijelom Europe. Iz Kanade je pristiglo sedamnaest Hrvatica i Hrvata. Zahvaljujući njima, informacije su stranim novinarima bile dostupne na desetcima stranih jezika.³⁴³ Među uspjesima, zanimljivo je spomenuti kako je FPB uspješno organizirao vođenje američkog kongresmena Franka McCloskeya u Voćin.³⁴⁴ Uredi su u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini uspostavljeni u Zagrebu (središnji ured), Osijeku, Slavenskom Brodu, Gospiću, Imotskom, Zadru, Splitu, Dubrovniku, Međugorju (u vrijeme blokade Mostara), Kiseljaku, Novom Travniku, Orašju, Sarajevu nakon deblokade, Tuzli i Bihaću. Važno je napomenuti kako su troškove rada ureda snosile uglavnom hrvatske udruge iz iseljništva.³⁴⁵

HIC je u suradnji s Hrvatskim radijem u svibnju 1991. godine pokrenuo jednosatni dnevni radijski program na hrvatskom i engleskom jeziku za Sjevernu Ameriku, od kuda se prenosio u Južnu Ameriku te Australiju, dok je Europa bila pokrivena kratkovalnim programom preko odašiljača iz okolice Zadra.³⁴⁶ Od lipnja 1992. godine, iz Zagreba se svakoga dana emitirala *Kronika dana* Hrvatskoga radija u 19:30, a podružnice HIC-a u SAD-u uređivale su ostatak programa: „Sadržaj programa telefonski se prenosio u Gary (Indiana), a odatle za ostale dijelove kontinenta preko vremena zakupljenog na kratkovalnim odašiljačima. Mjesečni telefonski

³³⁹ *Isto*, 117.

³⁴⁰ *Isto*, 115.

³⁴¹ *Isto*, 118.

³⁴² *Isto*, 119.

³⁴³ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 446.

³⁴⁴ BELJO, „Hrvatski informativni centar (HIC)“, 119.

³⁴⁵ *Isto*, 116. - 118.

³⁴⁶ *Isto*, 115.

troškovi prijenosa programa iz Zagreba u Gary bili su više od 20.000 USD, a troškovi zakupa odašiljača oko 50.000 USD. Podmirivale su ih hrvatske udruge i pojedinci u SAD-u i Kanadi“, objašnjava Beljo.³⁴⁷ Kasnije je kupljen 100 – kilovatni kratkovalni odašiljač s antenama preko kojega se emitirao 24-satni hrvatski program za Hrvate u iseljeništvu. Priređivale su se vijesti na engleskom i španjolskom jeziku koje su emitirane na Prvom programu Hrvatskoga radija u 8, 10, 14 i 23 sata, a rad zaposlenih na tome projektu plaćao je HIC. U prosincu 1993. godine, televizijski program iz Hrvatske po prvi put je emitiran u izravnom satelitskom prijenosu u Sjevernu Ameriku, a trajao je jedan sat. Satelitskom vezom u Sjevernoj Americi emitirao se i polusatni *Dnevnik* HTV-a.³⁴⁸ HIC je pripremao i tjedne televizijske emisije za hrvatske zajednice u iseljeništvu koji su potom emitirani u hrvatskim televizijskim i radijskim programima u svijetu. U Kanadi su takvi programi postojali primjerice u Torontu i Vancouveru. HIC je financirao list *Monitor* na engleskome jeziku, čiji je nakladnik bio *Cro – info Bureau*, no izlazio je kratko zbog nedostatka financijskih sredstava. U suradnji s društvom „Uzdаница“ HIC je izdavao i list *Domovina* koji je informirao javnost o događanjima u agresiji na BiH.³⁴⁹

To su samo neke od brojnih zasluga ove iznimno važne institucije. Neposredan rad FPB-a s novinarima, rezultirao je njihovim kvalitetnim i objektivnim izvještavanjem, a prave informacije i istina o ratu i o agresijom pogođenoj Hrvatskom odlazile su u svijet. FPB je postigao ugled među stranim novinarima, naročito zbog svoje objektivnosti i pouzdanosti, ističe Beljo. Svjedočanstva i materijali prikupljeni posredovanjem HIC-a i danas imaju neprocjenjivu povijesnu vrijednost, a velik su značaj imali i pri procesuiranju srbijanskih ratnih zločinaca na Međunarodnom sudu za ratne zločine na području bivše Jugoslavije u Den Haagu. Iseljeni Hrvati imali su ključnu ulogu u stvaranju i djelovanju HIC-a i FPB-a. U začetcima HIC-a, zalaganjem hrvatskih iseljenika iz Vancouvera, pomoglo se formirati FPB. Od podružnica HIC-a u Kanadi bitno je spomenuti CCIC (Canadian Croatian Information Centre) u Torontu i Vancouveru.³⁵⁰ Mnogi su kanadski Hrvati od nastanka HIC-a bili uključeni u razne projekte, od voditelja ureda, prevoditelja, a posebno treba istaknuti mlade Hrvate koji su iz Kanade došli volontirati u FPB i koji su nerijetko riskirali živote vodeći strane novinare u ratom pogođena područja.

³⁴⁷ *Isto*.

³⁴⁸ *Isto*, 115. - 116.

³⁴⁹ *Isto*, 116. - 117.

³⁵⁰ *Isto*, 117.- 119.

12. Međunarodno priznanje Republike Hrvatske

Napori kanadskih Hrvata i njihovo uporno lobiranje urodili su plodom. Mjesec dana prije međunarodnog priznanja Republike Hrvatske, nakon višesatne javne rasprave u kanadskom parlamentu, sve kanadske parlamentarne stranke usuglasile su se da Kanada mora službeno priznati Republiku Hrvatsku.³⁵¹ Dana 15. siječnja 1992. godine ured predsjednika kanadske vlade, Briana Mulroneya, izdao je priopćenje u kojem je istaknuto kako „Jugoslavenska Federacija kakvu znamo više ne postoji i ne može se rekonstruirati na silu.“³⁵² Istoga dana Kanada je i službeno priznala Republiku Hrvatsku, zajedno uz sve zemlje članice Europske zajednice te Austriju, Bugarsku, Mađarsku, Maltu, Poljsku i Švicarsku. Time je Kanada postala prva izvaneuropska država koja je priznala Hrvatsku kao neovisnu državu. SAD je priznao Republiku Hrvatsku iste godine u travnju.³⁵³

Međunarodno priznanje Republike Hrvatske te priznavanje Hrvatske od strane Kanade, izazvalo je oduševljenje kanadskih Hrvata. Diljem Kanade organizirana su slavlja u hrvatskim nacionalnim domovima i na gradskim trgovima. Ispred zgrade provincijske vlade Ontarija okupilo se više od 6 000 Hrvata.³⁵⁴ Iz daljnjih političkih aktivnosti Hrvata u Kanadi vidljivo je kako se nakon međunarodnog priznavanja Republike Hrvatske lobiranje kanadskih Hrvata preusmjerilo na primanje Hrvatske u Ujedinjene narode, a redovito informiranje javnosti i političara o ratu u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini te apeli za prekid rata nastavljeni su, kao i pomaganje domovini na druge načine.

13. Kanadski Hrvati na važnim državnim funkcijama u Hrvatskoj

Mnogi utjecajni Hrvati iz Kanade početkom devedesetih su se godina vratili u Hrvatsku te za njezinu dobrobit radili iz domovine. Među povratnicima iz iseljništva, koji su u to vrijeme obnašali državne funkcije, bili su i Hrvati iz Kanade. Gojko Šušak po povratku iz Ottawe postao je jedan od najmoćnijih ljudi u Hrvatskoj. U početku je obnašao funkciju ministra iseljništva,

³⁵¹ ČIZMIĆ, SOPTA, ŠAKIĆ, *Iseljena Hrvatska*, 447.

³⁵² A-HIC, Office of the Prime Minister, Canada. *Release: Canada recognizes the independence of the republics of Croatia and Slovenia*, 15. siječanj 1992.

³⁵³ KRMPOTIĆ, *Kronologija rata- Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH) 1989.-1998.*, 1998.

³⁵⁴ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 369.

a 1991. godine postao je ministar obrane. Marin Sopta iz Toronta bio je tajnik HDZ-a za iseljništvo, a Ante Beljo iz Sudburyja tajnik HDZ-a. Beljo je kasnije izabran i u Hrvatski sabor, u odbor Matice iseljenika, a odmah na početku rata osnovao je Hrvatski informativni centar. Domagoj Ivan John Šola, član Zakonodavne skupštine Ontarija, postao je generalni konzul u Chicagu, Marijan Petrović ministar iseljništva³⁵⁵, a Ivica Mudrinić imenovan je ministrom pomorstva i komunikacija. Juraj Jezerinac iz Oakvillea imenovan je vojnim vikarom Hrvatske vojske te biskupom Zagrebačke nadbiskupije. Osim njih, bilo je i drugih Hrvata iz Kanade koji su izabrani u Hrvatski sabor ili obnašali druge važne funkcije u Hrvatskoj.³⁵⁶

14. Veleposlanstvo Republike Hrvatske u Kanadi

Kad se govori o značajnim projektima hrvatske zajednice u Kanadi, svakako treba spomenuti otvaranje hrvatskoga veleposlanstva u Ottawi.³⁵⁷ Na inicijativu tadašnjeg predstavnika Republike Hrvatske u Kanadi, Dušana Bezića, i budućeg hrvatskog veleposlanika Željka Urbana, Projekt *Hrvatsko veleposlanstvo u Kanadi* započeo je u jesen 1993. godine. Osnovan je koordinacijski odbor za vođenje projekta na čelu sa Slavkom Butkovićem, a ubrzo su organizirani odbori i po cijeloj Kanadi koji su prikupljali novac za ostvarivanje projekta. U projekt su se uključile i hrvatske župe, hrvatske novine i hrvatske radiopostaje u Kanadi. Novac se prikupljao i na piknicima, zabavama i banketima, a promidžba se vršila i svakodnevnim telefoniranjem, slanjem telefakseva i pisama. Odaziv Hrvata u Kanadi bio je iznad svih očekivanja Odbora.³⁵⁸ Novac za projekt uplatila su ukupno 6 834 darovatelja iz svih kanadskih provincija, a ukupni iznos prikupljenog novca iznosio je 1,640,481.90 dolara. Darovatelja koji su uplatili iznos veći od tisuću dolara bilo je 470, od čega 371 pojedinačnih darovatelja te 99 tvrtki, udruga ili ustanova. Među darovateljima bile su brojne hrvatske udruge, hrvatske župe i vjerske organizacije, političke stranke, zavičajna, kulturno – umjetnička i sportska društva, a popis svih darovatelja tiskan je u *Zlatnu knjigu darovatelja*.³⁵⁹ Odbor je 1994. godine

³⁵⁵ SADKOVICH, *Tuđman: Prva politička biografija*, 257-259.

³⁵⁶ SOPTA, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 376-377.

³⁵⁷ *Isto*, 374.

³⁵⁸ Odbor za dovršenje Projekta „Hrvatsko veleposlanstvo u Kanadi“, *Projekt Hrvatsko veleposlanstvo u Kanadi: Zlatna knjiga darovatelja*. 7-8.

³⁵⁹ *Isto*, 14.

prikupljenim sredstvima kupio zgradu i zemljište u Ottawi koji su poklonjeni Republici Hrvatskoj.³⁶⁰

Osim novca, bilo je potrebno uložiti i puno vremena te nabaviti radne dozvole. Hrvati iz Kanade dali su i svoje ruke za rad – mnogi Hrvati, građevinski radnici, volonterski su radili na obnovi rezidencije.³⁶¹ Hrvatsko veleposlanstvo u Ottawi, dar Hrvata Kanade hrvatskoj državi, otvoreno je 14. studenoga 1999. godine.³⁶² Prigodom otvorenja Veleposlanstva, Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske pismom zahvale obratilo se kanadskim Hrvatima, u kojemu između ostaloga stoji:

„Veleposlanstvo nije samo mjesto putem kojeg vlada jedne komunicira s vladom druge zemlje. Za države s brojnim iseljeništvom, kakva je i Hrvatska, veleposlanstvo u zemljama u kojima iseljeni Hrvati žive mnogo je više od predstavnništva; ono je čvrsta veza s domovinom, misija kojoj je cilj neprestana, živa komunikacija različitih i udaljenih dijelova jednog naroda. Vi ste, dragi kanadski Hrvati, ne jednom pokazali koliko Vam je do toga stalo.“³⁶³

³⁶⁰ *Isto*, 9.

³⁶¹ SOPTA Marin, *Hrvati u Kanadi – oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.*, 375.

³⁶² Odbor za dovršenje Projekta „Hrvatsko veleposlanstvo u Kanadi“, *Projekt Hrvatsko veleposlanstvo u Kanadi: Zlatna knjiga darovatelja*, 7.

³⁶³ *Isto*, 1.

15. Zaključak

Trenutna situacija, u kojoj veći broj Hrvata i njihovih potomaka egzistira izvan Republike Hrvatske nego li unutar njih, dobrim je dijelom posljedica masovnih iseljavanja, od kasnog srednjeg i ranog novog vijeka, izazvanih osmanskim prodorima i osvajanjima, do recentnijih iseljeničkih valova, koji su započeli krajem 19. stoljeća i traju do danas. Nastale su dvije Hrvatske – „Domovinska“ i „Iseljena“. Za jednu malu zemlju kao što je Hrvatska, to je veliki demografski gubitak. No, u vremenu stvaranja demokratske i samostalne Republike Hrvatske, postojanje Iseljene Hrvatske pokazalo se izrazito važnim. Naime, Hrvati iseljeni diljem svijeta tijekom 20. su se stoljeća, osobito u njegovoj drugoj polovici, prometnuli u snažnog borca za hrvatske interese i suverenu, demokratsku hrvatsku državu u svijetu.

Nakon Drugog svjetskog rata, uspostave komunističke Jugoslavije i pristiglih tisuća hrvatskih političkih izbjeglica, odnosno stvaranja brojčano snažne hrvatske političke emigracije, ideja o neovisnoj hrvatskoj državi sve se jače afirmirala među iseljenim Hrvatima. U vremenu kad se u Hrvatskoj, kao dijelu te nove, totalitarne države, nije moglo slobodno govoriti i politički djelovati, umjesto nje govorili su i djelovali iseljeni Hrvati u slobodnome svijetu. Iako je hrvatska politička emigracija bila izrazito politički podijeljena i heterogena, pa je unutar nje djelovao veliki broj različitih, a često i suprotstavljenih političkih organizacija, skupina i pojedinaca, većina njih u svojim je temeljima imala hrvatsku državotvornu ideju.

Proučavanjem izvora i literature, razvidna je velika aktivnost hrvatske političke emigracije koju je ponajviše karakteriziralo antijugoslavensko djelovanje i širenje ideje o neovisnoj Hrvatskoj u svijetu. Političko djelovanje hrvatske političke emigracije usmjereno tome cilju uključivalo je razna politička organiziranja, pokretanje publikacija u kojima su iznosili svoje političke programe, održavanje antijugoslavenskih demonstracija, znanstvenih simpozija, predavanja, političkih tribina i raznih drugih manifestacija. Bitna djelatnost bilo je i pobijanje antihrvatske promidžbe u svijetu. Politički emigranti lobirali su za hrvatsku samostalnost kod političara u zemljama u kojima su živjeli, a hrvatsku problematiku i težnje hrvatskoga naroda za vlastitom državom nastojali su približiti svjetskoj javnosti. Širom svijeta, zahvaljujući iseljenim Hrvatima, promovirano je hrvatsko ime: mnoga su sportska društva, osobito nogometni klubovi nosili ime *Croatia* ili druga hrvatska imena. Slično je bilo i s folklornim i drugim kulturnim društvima, kao i drugim hrvatskim organizacijama. Akcije hrvatske političke emigracije bile su zapažene u zemljama u kojima su živjeli. Na to nisu mogle ostati slijepe ni

vlasti u Jugoslaviji. Iako takve akcije nisu mogle značajno ugroziti jugoslavenski režim, ipak su u nekoj mjeri škodile njezinome ugledu. Iz toga su razloga jugoslavenski konzulati u svijetu širili promidžbu protiv hrvatskih emigranata, a među političkom emigracijom djelovali su doušnici jugoslavenskih obavještajnih službi. Događale su se i likvidacije istaknutih pojedinaca hrvatske političke emigracije.

Glavni predmet proučavanja ovoga rada, hrvatska zajednica u Kanadi, osamdesetih godina 20. stoljeća bila je jedna od najbrojnijih i najaktivnijih hrvatskih zajednica u svijetu. Tijekom 20. stoljeća hrvatska zajednica u toj zemlji doživjela je transformaciju: od malobrojnih hrvatskih useljenika s kraja 19. i početka 20. stoljeća, u najvećoj mjeri slabo obrazovanih fizičkih radnika, bez postojanja hrvatskih društvenih i kulturnih zajednica, do izrazito dobro organizirane, aktivne i brojne zajednice od 250 000 Hrvata i njihovih potomaka na koncu 20. stoljeća. Mnogi od njih bili su uspješni poslovni ljudi, intelektualci, ugledni dionici kanadskog društva. Bogat hrvatski kulturni, društveni, vjerski, sportski i politički život hrvatske zajednice u toj zemlji, stvoren ponajviše nakon Drugog svjetskog rata i dolaska trećeg vala iseljenika, u velikoj mjeri političkih emigranata, doprinio je očuvanju hrvatskoga kulturnog i nacionalnog identiteta među hrvatskim iseljenicima i njihovim potomcima. Od brojnih inicijativa kanadskih Hrvata, posebno se ističu uspostavljanje sustava HIŠAK – Hrvatskih izvandomovinskih škola Amerike i Kanade, te osnivanje Katedre za hrvatski jezik, povijest, kulturu i književnost na Sveučilištu Waterloo u Ontariju. Tim i tome sličnim inicijativama, kanadski Hrvati još su snažnije doprinisili jačanju hrvatskog nacionalnog identiteta među novim generacijama Hrvata u Kanadi.

Stranice *Zajedničara*, službenog glasila HBZ-a, pokazale su kako je ta, najveća i najsnažnija hrvatska iseljenička organizacija u Sjevernoj Americi, aktivna u SAD-u i Kanadi, jedan od važnih promicatelja hrvatske kulture i nacionalnog identiteta među tamošnjim Hrvatima, dala svoj doprinos i u procesima nastanka neovisne Hrvatske. Iako u prvom redu osiguravajuće društvo i nepolitička organizacija, HBZ osamdesetih godina počeo se snažnije zalagati za hrvatske interese u političkome smislu. Istaknuo se osobito po pitanju obrane hrvatskoga jezika u Jugoslaviji, ali i drugim domoljubnim inicijativama. Nakon što je u Jugoslaviji ukinut jednostranački sustav, HBZ je dao potporu novim demokratskim snagama u domovini.

Kroz analizu hrvatskog emigrantskog tiska u Kanadi i političkog djelovanja tamošnje političke emigracije, vidljiva je izrazita aktivnost iste, usmjerena hrvatskoj državotvornoj borbi.

Održavanje različitih manifestacija, simpozija, političkih tribina i antijugoslavenskih demonstracija te borba protiv jake antihrvatske promidžbe bila su obilježja i hrvatske političke emigracije u Kanadi. Posebnost hrvatske emigracije na sjevernoameričkom kontinentu, točnije Hrvata u SAD-u i Kanadi, a koji su često djelovali zajedno, bila je mogućnost utjecaja na vlasti u SAD-u, jedne od najmoćnijih svjetskih sila. Stoga su lobiranja kanadskih Hrvata bila usmjerena ne samo prema kanadskim političarima, nego i prema političarima i vlastima u SAD-u.

Dolazak dr. Franje Tuđmana među kanadske Hrvate 1987. i 1988. godine pokazao se kao prekretnica ne samo u borbi hrvatske političke emigracije prema uspostavi neovisne hrvatske države, nego hrvatske državotvorne borbe općenito, uključujući Hrvate u domovini i Hrvate u iseljeništvu. Dolaskom Tuđmana, konačno je stvoren temelj za zajedničku suradnju domovinske i iseljene Hrvatske k tome cilju. Tuđman je, kao zagovaratelj nacionalne pomirbe i jedinstva svih Hrvata, u Hrvatskoj i u svijetu, bez obzira na ideologiju, u iseljenim Hrvatima vidio potencijal kao jednog od ključnih faktora za postizanje hrvatske neovisnosti: onaj materijalni, u ljudstvu te političke veze u slobodnome svijetu. Spoznaja da je hrvatsku samostalnost moguće dobiti samo zajedništvom svih Hrvata u svijetu sazrela je i među velikim dijelom iseljeništva. Tuđman je među hrvatskom emigracijom bio poznat kao istaknuti hrvatski disident i sudionik Hrvatskog proljeća, povjesničar koji se zalagao za istinu o hrvatskoj povijesti te osoba koja je kritizirala komunistički režim u Jugoslaviji i zbog toga bila marginalizirana i proganjana od istog. Ipak, kao bivši sudionik NOP-a, general JNA i nekadašnji član KPJ, izazivao je sumnju među dijelom hrvatske političke emigracije, velikim dijelom sačinjene od bivših pripadnika vojske ili dužnosnika NDH te drugih koji su zbog komunističkog režima morali pobjeći iz Jugoslavije. Svojim je turnejama i predavanjima po Kanadi, a kasnije i SAD-u, uspio pridobiti veliki dio njih. Među kanadskim Hrvatima, Tuđman je pronašao suradnike, a kako mu u Jugoslaviji nije bilo dozvoljeno objavljivati radove, svoje ideje predstavljao je u iseljeništvu velikoj masi hrvatskih ljudi. *Zajedničar* je objavljivao tekstove njegovih predavanja, a gostovao je i na kanadskim radio postajama. Na putovanjima po Kanadi upoznao je i određene kanadske političare i dužnosnike. Njegovi kanadski suradnici na razne načine slali su mu i tiskane i druge materijale iz Kanade. Ukratko, preko kanadskih Hrvata, Tuđman je dobio publicitet, a ideja o stvaranju jedinstvenog nacionalnog i državotvornog pokreta, koji bi okupio Hrvate, u iseljeništvu i u domovini dobila je novi zamah. Iz napisanog proizlazi kako su kanadski Hrvati imali veliki utjecaj i zasluge u nastanku novoga nacionalnog pokreta - HDZ-a.

Prednacrt programske osnove HDZ-a objavljen je u *Zajedničaru*, a njegovo konačno stvaranje 1989. godine kao nacionalnog pokreta, u iseljeništvu je dočekano s oduševljenjem. Velikom brzinom nicali su ogranci i diljem Kanade. Nakon uvođenja višestranačkog sustava u Jugoslaviji, HDZ je registriran kao politička stranka, a Prvi opći sabor stranke održao se u veljači 1990. godine u Zagrebu. Isti je po prvi put najavljen u *Zajedničaru*, a prigodom njegova održavanja, u Zagreb su doputovali i brojni kanadski Hrvati, neki nakon više desetljeća izbivanja iz domovine. Hrvati iz Kanade dali su svoj doprinos pobjedi HDZ-a na prvim višestranačkim izborima u proljeće 1990. godine. Pomagali su predizbornu promidžbu HDZ-a i financijski, a mnogi mladi Hrvati iz Kanade došli su u Hrvatsku direktno raditi na kampanji. Treba istaknuti kako su kanadski Hrvati davali svoju potporu i drugim novim strankama, primjerice HDS-u ili HSP-u, no najveća potpora otišla je HDZ-u. Možemo zaključiti kako je razlog tome Tuđmanovo najotvorenije zalaganje za hrvatsku neovisnost i njegovo promatranje iseljenih Hrvata kao sastavnog dijela hrvatskoga naroda. U tome smislu, vodeći ljudi HDZ-a neprestano su obilazili hrvatske zajednice u iseljeništvu, što je potvrdilo program HDZ-a prema iseljenicima. Stoga je logična bila potpora velikog dijela iseljeništva, a time i mnogih kanadskih Hrvata toj stranci.

Početak velikosrpske agresije na Republiku Hrvatsku 1991. godine izbrisao je sve političke i ideološke razlike među hrvatskom političkom emigracijom, a cjelokupno hrvatsko iseljeništvo ujedinilo se u pružanju pomoći napadnutoj domovini. Pomoć Hrvatskoj je iz iseljeništva pružana na razne načine: prikupljanjem humanitarne pomoći, lobiranjem kod svjetskih političara za priznavanje Hrvatske i zaustavljanje rata, informiranjem svjetske javnosti o događanjima u Hrvatskoj, do priključivanja Hrvatskoj vojsci, kao i na druge načine.

Proučavanjem raznih humanitarnih akcija koje su se odvijale među kanadskih Hrvatima, može se zaključiti kako je prikupljana pomoć bila raznolika i masovna: prikupljao se novac, lijekovi, medicinska oprema, hrana, odjeća, obuća, oružje i vojna oprema i sve drugo što je u tom trenutku bilo potrebno. Tone i tone materijalne pomoći stizale su kontejnerima i zrakoplovima tih dana u Hrvatsku iz iseljeništva, kao i milijuni dolara, a velikim svojim dijelom i iz Kanade. Pomoć su prikupljale hrvatske organizacije, sportska, kulturna i druga društva, hrvatske župe, političke organizacije, zavičajne udruge i pojedinci. Treba istaknuti kako je velik dio pomoći iz iseljeništva, a tako i od kanadskih Hrvata, u domovinu stizao izravno njihovim obiteljima. Nastali su brojni humanitarni fondovi, među kojima i oni za pomoć hrvatskoj djeci iz ratom pogođenih područja. Organizirana je pomoć ranjenicima iz Hrvatske, od kojih su neki dovođeni i na liječenje u Kanadu. Održavane su humanitarne večere, banketi, izložbe, aukcije

i druge manifestacije s ciljem prikupljanja pomoći za Hrvatsku. Hrvatske župe organizirale su molitvene večeri, bdijenja i mimohode za mir u Hrvatskoj. Na temelju svega navedenog, vidljivo je kako je nemoguće ustvrditi koliko je točno pomoći tih dana pristiglo u Hrvatsku iz Kanade, ali se bez dvojbe može zaključiti kako je pomoć uistinu bila masovna.

Iseljeni Hrvati dali su veliki doprinos obrani Republike Hrvatske nabavljanjem oružja i vojne opreme za napadnutu i razoružanu domovinu, a u čemu su sudjelovali i kanadski Hrvati. Neki su se Hrvati iz Kanade, njih između 250 i 300, i izravno priključili obrani, pridruživši se hrvatskoj vojsci. Sva je navedena pomoć bila, osim materijalne i u ljudstvu, i velika moralna potpora Hrvatima u domovini.

Svoj veliki obol hrvatskoj državi kanadski Hrvati dali su lobiranjem kod kanadskih i američkih političara za hrvatsku neovisnost i zaustavljanje rata, pobijanjem antihrvatske propagande te širenjem informacija o stvarnoj situaciji u Hrvatskoj i velikosrpskoj agresiji. Apeli vodećim kanadskih i američkim političarima, kao i svjetskim organizacijama, stizali su od hrvatskih organizacija i pojedinaca iz Kanade. Vodstvo HBZ-a također je apeliralo na američke vlasti da zaustave rat u Hrvatskoj te zahtijevalo njezino priznanje. Dio tog doprinosa HBZ-a, kao najveće hrvatske iseljeničke organizacije, koja je imala i moć i utjecaj, vidljiv je i na stranicama *Zajedničara*. Na istima se pozivalo članove i druge čitatelje da kontaktiraju američke vlasti putem telefona i pisama, što su oni masovno i radili. I hrvatski intelektualci grada Toronta, okupljeni u udruhu AMCA dali su svoj veliki doprinos lobiranjem. Brojnim su apelima kanadskim i američkim vlastima, svjetskim organizacijama i kanadskim sveučilištima radili na upoznavanju istih o stvarnim događanjima u Hrvatskoj. Mnoge apele AMCA Toronto poslala je na adrese kanadskih medijskih kuća, s ciljem pobijanja antihrvatske promidžbe u Kanadi, kako bi se stalo na kraj netočnim izvještajima o ratu u Hrvatskoj. Isto su činile članice torontskog ogranka Bedema ljubavi, udruge u kojoj su bile okupljene hrvatske žene i majke grada Toronta i okolice. Obje su ove organizacije veliki doprinos dale i humanitarnim i drugim inicijativama, a u ovome radu prikazan je mali dio njih. Uspješnom lobiranju prema kanadskim i američkim vlastima doprinosile su i druge hrvatske organizacije, ugledni kanadski Hrvati, poput kanadskih političara hrvatskog podrijetla te drugi pojedinci. Svojim brojnim, već spomenutim aktivnostima i lobiranjem, veliki prilog međunarodnome priznanju Hrvatske i upoznavanju kanadske javnosti dale su hrvatske župe i hrvatski crkveni djelatnici u Kanadi. Na adrese vodećih svjetskih političara i organizacija stizali su i njihovi apeli.

Širom Kanade održane su i mnoge demonstracije za mir i međunarodno priznanje Republike Hrvatske, a kanadski Hrvati sudjelovali su i na velikom prosvjedu u Washingtonu 26. srpnja 1991. godine. Tada je 35 000 Hrvata iz svih dijelova SAD-a i Kanade pristiglo u glavni grad SAD-a i od američke administracije zahtijevalo priznavanje hrvatske neovisnosti i zaustavljanje rata. Bio je to najveći skup Hrvata u Sjevernoj Americi u povijesti. Osim toga, održana su i mnoga znanstvena, kulturna i društvena događanja usmjerena upoznavanju kanadske javnosti o događanjima u Hrvatskoj.

Veliki napori kanadskih Hrvata uloženi su u rad s kanadskim medijima, koji su nerijetko netočno izvještavali o stanju u Hrvatskoj, a što je velikim dijelom bio i rezultat jake srpske promidžbe u Kanadi. Iz mnogih hrvatskih organizacija i od pojedinaca stizali su demantiji kanadskim novinama, TV i radio postajama na netočne i neobjektivne izvještaje. U smislu informiranja svjetske javnosti, veliku je ulogu imao HIC, kroz koji su djelovali i mnogi kanadski Hrvati. HIC, koji je urede imao po mnogim gradovima Hrvatske i BiH, ali i podružnice po iseljeništvu, radio je na prikupljanju dokumentacije, foto i video materijala u ratom pogođenim područjima. Preko hrvatskih iseljenika, prikupljena građa širena je u svijet. Veliki značaj HIC-a bio je u formiranju *Foreign Press Bureaua*, ureda za strane novinare koji bi dolazili izvještavati iz ratnih područja po Hrvatskoj i BiH. U FPB-u su dobivali propusnice, pratnju i prevođenje na terenu. Brojni volonteri i zaposlenici FPB-a bili su iz iseljeništvu, a među njima i mladi Hrvati iz Kanade. Kroz HIC su pokrenuti i radijski i satelitski TV programi za iseljeništvu. Uzevši u obzir sve navedeno, možemo zaključiti kako je HIC imao jednu od ključnih uloga u pravovaljanom izvještavanju iz ratom pogođene Hrvatske te dao veliki doprinos da istina o velikosrpskoj agresiji obiđe svijet. Veliku ulogu u radu HIC-a imali su iseljeni Hrvati, a među njima i Hrvati iz Kanade.

Rezultat velike angažiranosti kanadskih Hrvata bilo je kanadsko priznanje Republike Hrvatske, što se ostvarilo već 15. siječnja 1992. godine, kad su Hrvatsku priznale i zemlje članice Europske zajednice i još neke europske zemlje. Time je Kanada postala prva izvaneuropska država koja je priznala Republiku Hrvatsku, što je svakako veliki uspjeh i velika pobjeda kanadskih Hrvata.

Sagledavši sve, u ovome radu obrađene aspekte doprinosa kanadskih Hrvata stvaranju, obrani i međunarodnom priznanju Republike Hrvatske, može se zaključiti kako su u tim procesima zaista dali ogroman doprinos. Svojim djelovanjem Hrvati diljem svijeta dokazali su da su, iako fizički daleko od domovine, još uvijek sastavni dio nje i njezinoga nacionalnog bića.

U ključnim trenucima radili su kao „produžena ruka“ domovine, u čiju su samostalnost i obranu uložili sve svoje napore, znanje, novac, vrijeme, političke i druge veze. Svojom velikom aktivnošću i zalaganjem, kanadski Hrvati u tome su u svijetu imali jednu od vodećih uloga.

Važna uloga hrvatskog iseljništva (i Hrvata u Kanadi) u stvaranju Republike Hrvatske te njihov doprinos u Domovinskome ratu neopravdano su zanemareni, što se očituje iz nepostojanja većeg broja znanstvenih radova koja obrađuju tu tematiku. Stoga je ovaj rad nastojao dati barem mali prilog aktualiziranju iste. Povijesno razdoblje Domovinskog rata, kao temelja Republike Hrvatske izuzetno je važno, a kao takvo i važan predmet znanstvenih istraživanja. U tome smislu, od velike je važnosti znanstveno istražiti sve njegove aspekte. S obzirom na to da je hrvatsko iseljništvo bilo bitna komponentna mnogih procesa u tome razdoblju, tematika njegova doprinosa izuzetno je bitna za proučavanje. U ovome radu je, na temelju raznovrsnih izvora i literature: arhivskih izvora, iseljeničkog tiska, biografija, raznih članaka te na kraju znanstvene i stručne literature, predstavljen samo jedan mali dio doprinosa kanadskih Hrvata u spomenutim procesima. Uzimajući u obzir važnost tematike, kako Domovinskog rata, tako i hrvatskog iseljništva i njegova doprinosa, od velike bi važnosti bilo i stvaranje većeg znanstvenog djela o istome, a koje bi obuhvatilo cjelokupni doprinos hrvatskoga iseljništva u Domovinskom ratu. S obzirom na to da su, od arhivskih dokumenata, u ovome istraživanju korišteni samo odabrani dokumenti iz arhiva HIC-a i arhiva HEI-a, za daljnje istraživanje ove tematike bilo bi korisno obraditi veći broj arhivskih materijala iz tih, ali i iz drugih arhiva koji čuvaju vrijedne dokumente iz hrvatskog iseljništva. U to ulazi, primjerice, arhiv Hrvatske matice iseljenika, zatim Hrvatski državni arhiv ili arhivi hrvatskih političkih i drugih organizacija i društava u iseljništvu. Također, osim obrađenih publikacija u ovome radu, bilo bi korisno u obzir uzeti i druge publikacije hrvatske emigracije. Stvaranje jednog takvog djela, bilo bi ujedno i odavanje priznanja hrvatskome iseljništvu za sve što su u tim burnim vremenima činili za Hrvatsku, a ova analiza dokazala je kako su kanadski Hrvati, ali i hrvatsko iseljništvo u cjelini, bili jedan od ključnih faktora na putu prema hrvatskoj neovisnosti, njezinome međunarodnom priznanju i obrani u Domovinskom ratu, odnosno, kako je njihov doprinos uzidan u temelje Republike Hrvatske. Revaloriziranje uloge hrvatskog iseljništva u sudbonosnim trenucima stvaranja i obrane Republike Hrvatske u vidu većeg broja znanstvenih radova pozitivno bi utjecalo i na trenutne te buduće odnose između Republike Hrvatske te hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka.

16. Popis izvora i literature

16.1. Arhivski izvori

A-HEI: Sjedinjene Američke Države, Arhiv Hrvatskog etničkog instituta, Chicago.

A-HIC: Hrvatska, Arhiv Hrvatskog informativnog centra, Zagreb.

16.2. Časopisi i novine

Nezavisna Država Hrvatska (Toronto), 1985. – 1992.

Zajedničar (Pittsburgh), 1985. – 1992.

16.3. Literatura

ANTIĆ, Ljubomir. *Hrvati i Amerika*. Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb: 1992.

BELJO, Ante. „Hrvatski informativni centar (HIC)“. U: *Hrvatska izvan domovine. Zbornik radova predstavljen na prvom hrvatskom iseljeničkom kongresu u Zagrebu 23. – 26. lipnja 2014.*, ur. Marin Sopta, Franjo Maletić, Josip Bebić. Zagreb: Golden marketing – tehnička knjiga, 2015., 115. – 127.

BENKOVIĆ, Vladimir (ur.). *Dokumenti iz iseljeničtva: Hrvatske žene i majke u borbi za slobodnu Hrvatsku, Bedem ljubavi - ogranak Toronto. Prva knjiga: 1991.-1995.* Zagreb: Vladimir Benković, 2017.

BENKOVIĆ, Vladimir (ur.). *Dokumenti iz iseljeničtva: uloga hrvatskih intelektualaca u borbi za slobodnu Hrvatsku. Prva knjiga: 1990. – 1993.* Zagreb: Vladimir Benković, 2014.

BOROVČAK, Damir. *Hello Toronto – ovdje Zagreb 1991.-2001.* Zagreb: CC Marketing, 2001.

ČIZMIĆ, Ivan; SOPTA, Marin; ŠAKIĆ, Vlado. *Iseljena Hrvatska.* Zagreb: Golden marketing – tehnička knjiga, 2005.

KNEŽEVIĆ, Domagoj. *Hrvatska demokratska zajednica od osnivanja do raskida s Jugoslavijom.* Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020.

KRAŠIĆ, Wolly. „Croatian National Congress' Actions During the Period Josip Broz Tito's Illness and Death.“ U: *Zbornik radova međunarodne znanstveno-stručne konferencije „Migracije i identitet: kultura, ekonomija, država“.* Zagreb: Institut za migracije i narodnosti, 2020., 821-832.

KRAŠIĆ, Wolly. „Hrvatska politička emigracija u 20. stoljeću. Trn u peti koji SFRJ nije mogla iščupati.“ *Večernji list: Specijal. Bugojanska skupina – Akcija Feniks – 72: upad hrvatskih gerilaca u Jugoslaviju 1972.* (2021.), 12.-17.

KRMPOTIĆ, Miroslav (ur.) *Kronologija rata. Agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (s naglaskom na stradanja Hrvata u BiH) 1989.-1998.* Hrvatski informativni centar, Zagreb: 1998.

MATKOVIĆ, Hrvoje. *Suvremena politička povijest Hrvatske.* Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija, 1999.

NIKOLIĆ, Vinko. „Uloga hrvatskog iseljništva u obrani i obnovi Republike Hrvatske.“ U: *Susret svjetova (1492 -1992). Hrvati i Amerike. Zbornik radova,* ur. Zdravko Sančević. Zagreb: Institut za razvoj i međunarodne odnose, 1992, 27.

SADKOVIĆ, James J. *Tuđman: Prva politička biografija.* Zagreb: Večernji posebni proizvodi, 2010.

SOPTA, Marin. *Hrvati u Kanadi – Oblikovanje hrvatske zajednice od 1945. do 1995.* Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2012.

ŠAKIĆ, Vlado; DOBROVŠAK, Ljiljana (ur.). *Leksikon hrvatskoga iseljništva i manjina.* Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatska matica iseljenika, 2020.

TUĐMAN, Ankica. *Moj život s Francekom.* Zagreb: Večernji list, 2006.

TUĐMAN, Franjo. *Osobni dnevnik: 1973. – 1989.: Knjiga III. 1984. – 1989.* Zagreb: Večernji list, 2011.

16.4. Web članci

„Ante Beljo“. *Hrvatsko kulturno vijeće*. Pristup ostvaren 7. svibnja 2022.

<https://www.hkv.hr/o-nama/lanovi/71-ante-beljo.html>

„Dr. sc. Vinko Grubišić iz Kanade postao dopisni član HAZU“. *Hrvatsko kulturno vijeće*.

Pristup ostvaren 7. svibnja 2022. <https://www.hkv.hr/vijesti/hic/hic-iseljenistvo/23899-dr-sc-vinko-grubisic-iz-kanade-postao-dopisni-clan-hazu.html>.

„Grubišić Vinko“. *Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti*. Pristup ostvaren 8. svibnja

2022. <https://www.info.hazu.hr/clanovi/grubisic-vinko/>

„HDZ: Povijest stranke: 1989. godina.“ *Hrvatska demokratska zajednica*. Pristup ostvaren

21. prosinca 2021. <https://www.hdz.hr/article/378/1989-godina>

„Hrvatski etnički institut“, Hrvatska franjevačka kustodija Svete Obitelji. Pristup ostvaren 12.

lipnja 2022. <http://www.croatianfranciscans.org/hrv/activ7.htm>

„Hrvatsko iseljeničtvo u Kanadi“. *Republika Hrvatska. Središnji državni ured za Hrvate izvan*

Republike Hrvatske. Pristup ostvaren 1. ožujka 2022. [https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvati-](https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvati-izvan-rh/hrvatsko-iseljenistvo/hrvatsko-iseljenistvo-u-kanadi/762)

[izvan-rh/hrvatsko-iseljenistvo/hrvatsko-iseljenistvo-u-kanadi/762](https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvati-izvan-rh/hrvatsko-iseljenistvo/hrvatsko-iseljenistvo-u-kanadi/762)

„Hrvatsko proljeće“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav

Krleža. Pristup ostvaren 30. svibnja 2022.

<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=26516>

„Jedan od najuspješnijih hrvatskih iseljenika: Nisam odustao od ozbiljnog ulaganja u

Hrvatsku“. Portal Moja Hrvatska. Večernji.hr. Pristup ostvaren 8. svibnja 2022.

<https://mojahrvatska.vecernji.hr/price/jedan-od-najuspjesnijih-hrvatskih-iseljenika-nisam-odustao-od-ozbiljnog-ulaganja-u-hrvatsku-1315010>

„Liga naroda“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristup ostvaren 8. lipnja 2022.

<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=36454>

„Nezavisna Država Hrvatska“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristup ostvaren 2. lipnja 2022.

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=43670>

„Nova Hrvatska“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristup ostvaren 12. lipnja 2022.

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44203>

„Obilježena 23. obljetnica pogibije 12 hrvatskih redarstvenika“. *Republika Hrvatska. Ministarstvo unutarnjih poslova*. Pristup ostvaren 5. lipnja 2022.

<https://mup.gov.hr/policijske-uprave/obiljezena-23-obljetnica-pogibije-12-hrvatskih-redarstvenika/181424>

„Povijest Hrvatske bratske zajednice“. *Hrvatska bratska zajednica u Americi.org/hr/*. Pristup ostvaren 28. svibnja 2022. <https://cfu.org/hr/o-hbz/povijest-hrvatske-bratske-zajednice/>

„Svjetski ratovi“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristup ostvaren 8. lipnja 2022.

<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=59137>

„Šušak, Gojko“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristup ostvaren 7. svibnja 2022.

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=60044>

„Trojni pakt“. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Pristup ostvaren 7. lipnja 2022.

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=62427>

„U razoružanu Hrvatsku 1991. pokušao je dovesti Boeing pun oružja – uhićen Anton Kikaš“. *Domovinski rat.hr*. Pristup ostvaren 1. lipnja 2022. <https://domovinskirat.hr/2021/08/31/u-razoruzanu-hrvatsku-1991-pokusao-je-dovesti-boeing-pun-oruzja-uhicen-anton-kikas/>

„Who we are.“ *Amnesty International*. Pristup ostvaren 5. lipnja 2022.

<https://www.amnesty.org/en/who-we-are/>

16.5. Ostali izvori

SEDLAR, Jakov. *Nisam se bojao umrijeti: domoljubna misija Antona Kikaša 1991*. Igrano - dokumentarni film, 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=AToI4FIYx7g>